LEV NİKOLAYEVİÇ

TOLSTOY

Aile Mutluluğu

ÇEVİREN
Mehmet Özgül

HUGH MCLEAN'İN ÖNSÖZÜ VE
EDWARD WASIOLEK'IN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY

Aile Mutluluğu

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2006-2013 (3 baskı)
© 2006 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Семейное Счастие
© Önsöz: Hugh McLean, "'Buried as a Writer and as a Man': The Puzzle of Family Happiness", *In Quest of Tolstoy*, Boston Academic Studies Press, 2008.
© Sonsöz: Edward Wasiolek, "Family Happiness", *Tolstoy's Major Fiction*, University of Chicago Press, 1978.

İletişim Yayınları 1131 • İletişim Klasikleri 24
ISBN-13: 978-975-05-1721-1
© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2015, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ İlya Repin, "Piyano başında", 1905
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Ümran Küçükislamoğlu, Merve Öztürk
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY

Aile Mutluluğu

Семейное Счастие

RUSÇADAN ÇEVİREN *Mehmet Özgül*

HUGH MCLEAN'IN ÖNSÖZÜ VE
EDWARD WASIOLEK'IN SONSÖZÜYLE

iletişim

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY 9 Eylül 1828'de Moskova yakınlarında bulunan Tula'daki Yasnaya Polyana Malikanesi'nde zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İki yaşında annesini, dokuz yaşında babasını kaybetti ve akrabaları tarafından yetiştirildi. 1844'te Kazan Üniversitesi'ne girdi fakat resmî eğitime duyduğu tepkiyle 1847'de Yasnaya Polyana'ya geri dönerek kendi kendisini yetiştirmeye karar verdi. 1852'de orduya katıldı ve burada boş zamanlarında yazmaya başladı. 1857'ye kadar *Çocukluk, İlk Gençlik* ve *Gençlik* adlarında üç ciltlik otobiyografik romanını tamamladı. 1854'te Kırım Savaşı'na katılan Tolstoy, buradaki tecrübelerinden yola çıkarak *Sivastopol*'ü kaleme aldı. 1857'de Fransa, İtalya ve İsviçre'yi kapsayan ilk Avrupa seyahatine çıktı ve eğitim kurumlarıyla ilgili bilgi topladı. Rusya'ya dönüşünde köylü çocuklar için bir okul açtı. 1859'da *Aile Mutluluğu* adlı romanını yazdı. 1860'ta tekrar Avrupa gezisine çıktı ve Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'da eğitim kurumlarıyla ilgili araştırmasını derinleştirdi. Bu dönemde kendine ait ahlâk felsefesi de biçimlenmeye başlamıştı. 1862'de Sofya Andreyevna Behrs'le evlendi. 1863'te yazmaya başladığı ve başyapıtı olarak kabul edilen *Savaş ve Barış*'ı 1869'da tamamladı. Romanın başarısından cesaretle, 1873 ila 1877 arasında ikinci büyük romanı *Anna Karenina*'yı yazdı. 1880'den itibaren devlete ve kiliseye ağır eleştiriler yöneltteceği kitaplar yazmaya başladı ve Tolstoyculuk düşüncesinin yapıtaşlarını oluşturdu. 1886'da *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü, 1889'da *Kroyçer Sonat*'ı yayımladı. 1895'te *Efendi ile Uşağı*'nı yazdı. Aynı yıl Kilise'ye ağır eleştiriler yöneltiği son büyük romanı *Diriliş*'i yazmaya başladı; 1899'da yayımlanan roman, Rus Ortodoks Kilisesi'nden afaroz edilmesine sebep oldu. Son romanı *Hacı Murat*'ı 1896'da yazmaya başladı; 1904'te tamamlayacağı eser, ancak ölümünden sonra yayımlanacaktı. Tolstoy 1900'den sonra zamanının çoğunu din, toplum, ahlâk, sanat konularındaki görüşlerini anlatan yazılar yazmaya ayırdı. Bu dönemde, yazar kimliğinin yanı sıra ruhani ve ahlâki bir lider olarak da ün saldı. Hayatı ile fikirleri arasında tutarlılık sağlamak amacıyla, giderek daha sade bir yaşam sürmeye başladı. Önce içkiyi ve tütünü bırakıp köylüler gibi giyinmeye başladı, ardından ölümünden sonra mal varlığını köylülere bırakmaya karar verdi. Mülkiyet konusundaki radikal fikirleri nedeniyle ailesiyle, özellikle de karısıyla arası açıldı. Bu anlaşmazlık, son yıllarını gitgide artan bir psikolojik sıkıntı içinde geçirmesine sebep oldu. 1910 sonbahannda içinde bulunduğu şartlara daha fazla dayanamayarak küçük kızını ve doktorunu yanına alıp evi terk etti ve bir süre sonra, 20 Kasım'da Astapovo'da zatürreden öldü. Cenazesi iki gün sonra, binlerce kişinin katıldığı bir törenle Yasnaya Polyana'da defnedildi.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER *7*

KRONOLOJİ *15*

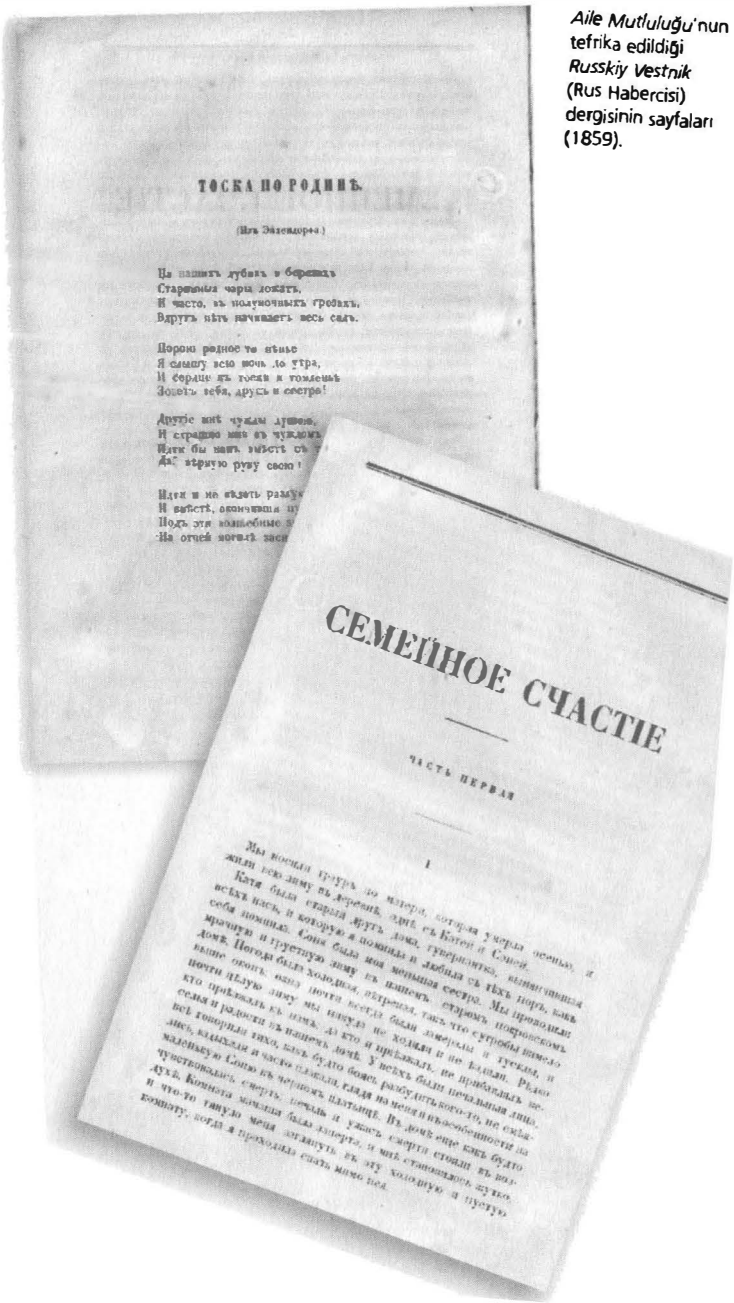
ÖNSÖZ
"TOLSTOY'UN YAZAR VE İNSAN OLARAK BİTİŞİ":
***AİLE MUTLULUĞU* MESELESİ** / HUGH MCLEAN *33*

Aile Mutluluğu

Birinci Bölüm *57*

İkinci Bölüm *115*

SONSÖZ
AİLE MUTLULUĞU / EDWARD WASIOLEK *173*

ТОСКА ПО РОДИНѢ.

(Изъ Эзекендорна.)

Цѣ нашихъ дубовъ и березокъ
Старинныя чары лежатъ,
И часто, въ полуночныхъ грезахъ,
Вдругъ нѣтъ начинаетъ весь садъ.

Порой родное то пѣнье
Я слышу всю ночь до утра,
И сердце въ тоскѣ и томленьѣ
Зоветъ себя, друзь и сестра!

Другіе мнѣ чужды дубровы,
И страшно мнѣ въ чужомъ
Идти бы мнѣ вмѣстѣ съ
Да взрытую руду свою!

Идти и не видѣть рамуч
И вылетѣ, окончивши
Подъ эти волшебные
На отцей могилѣ засн

СЕМЕЙНОЕ СЧАСТІЕ

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

I

Мы поспѣли въ деревню, когда уже умерла осенью, и жили всю зиму въ деревнѣ одни съ Катей и Сонею, единственная

Катя была старая двухъ домъ, гувернантка, воспитавшая всѣхъ насъ, и которую я помнила и любила съ тѣхъ поръ, какъ себя помню. Соня была моя меньшая сестра. Мы привезли ее изъ Москвы, и тутъ она была еще ребенокъ. Сторонъ покровскомъ врачую и тутъ ту зиму къ нашей сестрѣ, такъ что сугробы немало домъ. Иногда были холодно, ветрено, такъ что сугробы немало выше окоп. ихъ почти нѣкуда было замести и тутъ, и почти цѣлую зиму мы никуда не ходили и не ѣздили. Рѣдко кто пріѣзжалъ къ намъ, да и я никуда не ѣздила, не прибавляла не-селя и радости къ нашей жизни. Всѣ эти люди были печальныя лица, всѣ говорили тихо, какъ будто боясь разбудить кого-то, не сказ-ались, какъ-то и какъ-то и часто плакали, глядя на меня и на особенности на маленькую Соню въ черномъ платьицѣ. Въ домѣ еще какъ будто чувствовалась смерть, недавно и ужасть смерти стояли въ воз-духѣ. Конечно, мечтала была взволнуте, и мнѣ становилось жутко, и что-то тянуло меня заглянуть въ эту холодную и пустую комнату, когда я проходила спать мимо нея.

Aile Mutluluğu'nun tefrika edildiği *Russkiy Vestnik* (Rus Habercisi) dergisinin sayfaları (1859).

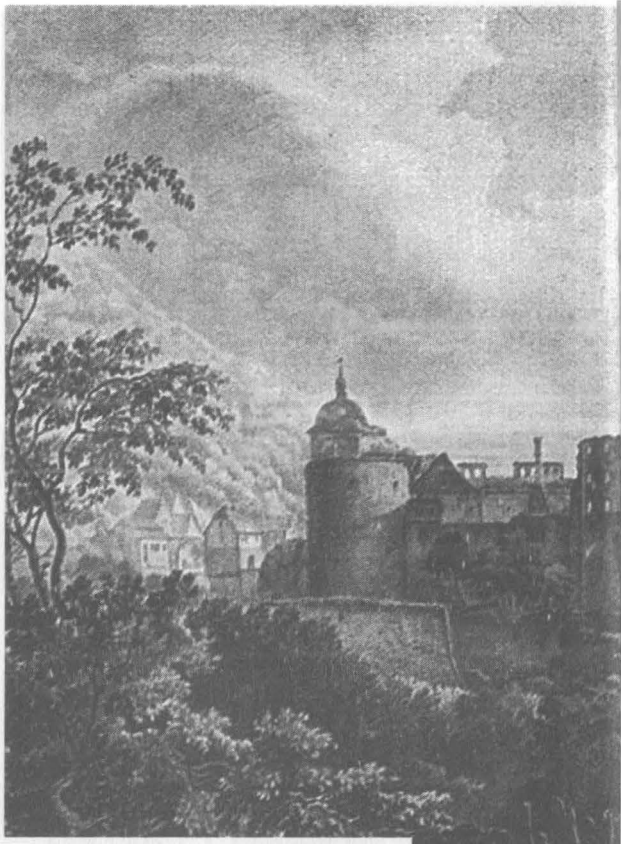

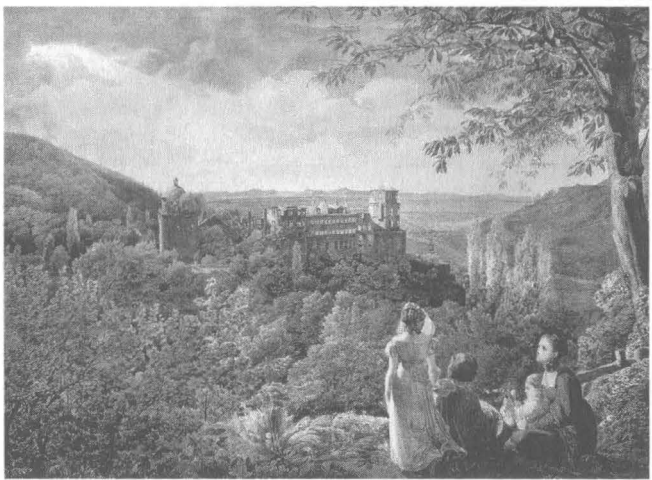
- Tolstoy'un 1856'da aşk yaşadığı, *Aile Mutluluğu*'nun esin kaynağı olan Valeria Arseneva (sağda).
- Tolstoy, 1854 (üstte).
- Kardeşleri Sergey, Nikolay ve Dimitri'yle birlikte Tolstoy, 1854 (altta).
- Tolstoy, 1856 (karşı sayfada).

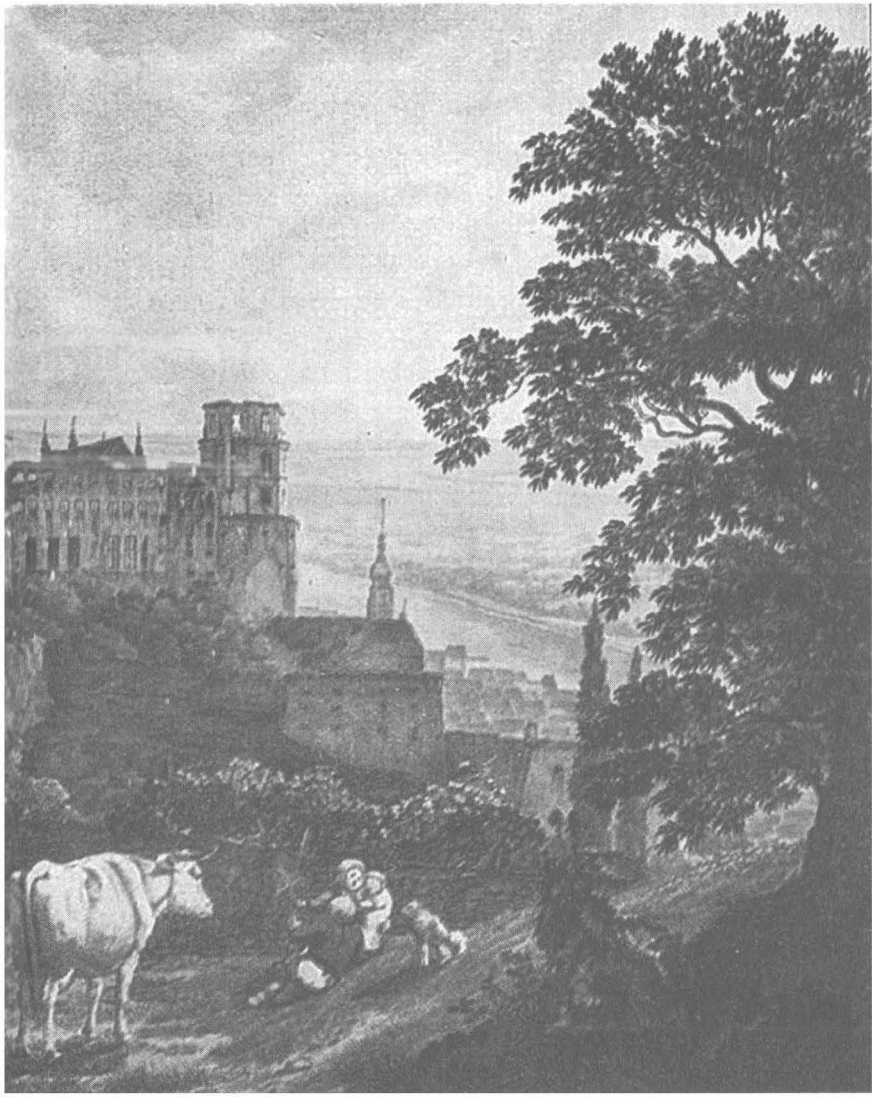

19. yüzyılda Heidelberg.

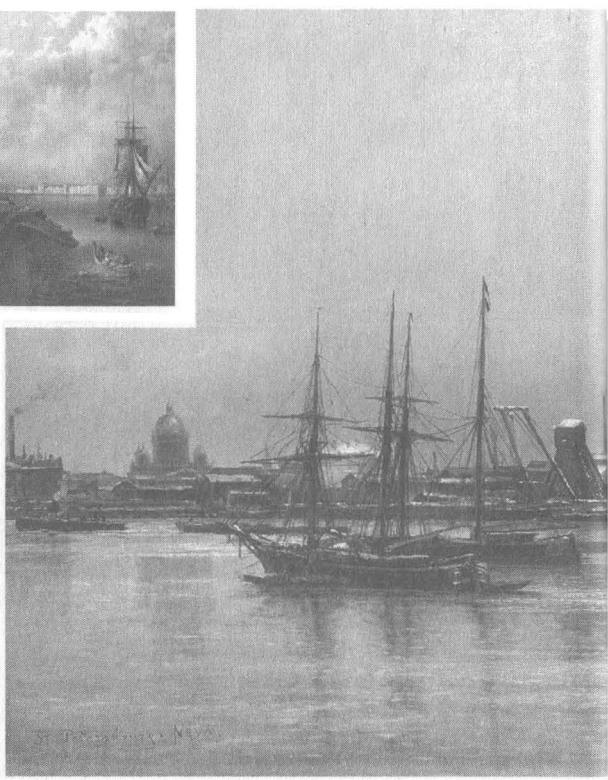

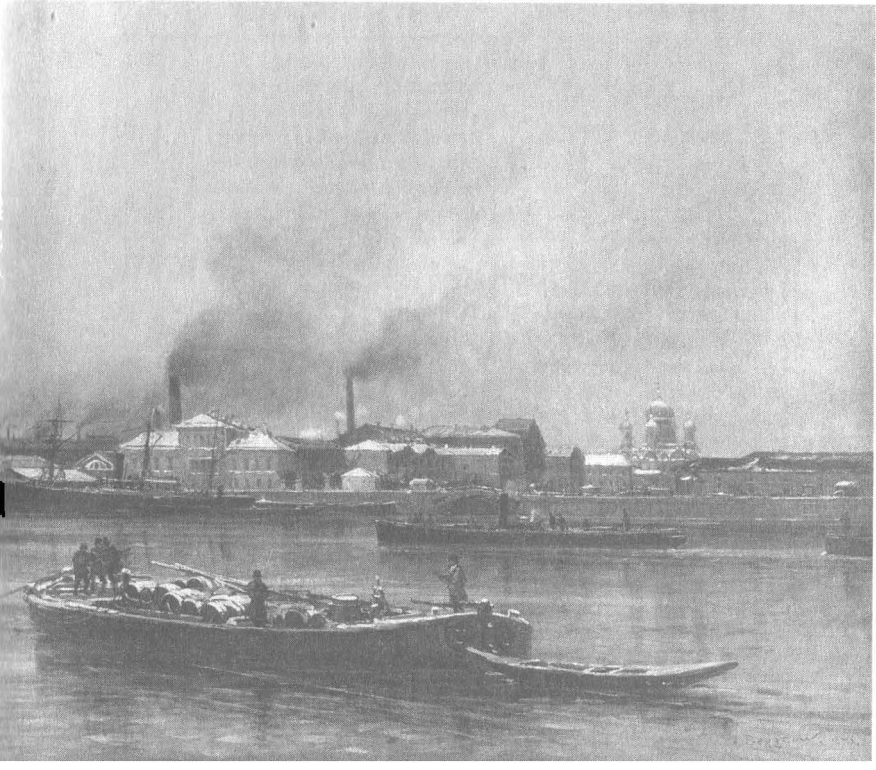

- 19. yüzyılda Baden-Baden (üstte).
- 19. yüzyılda St. Petersburg (altta).

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1828	28 Ağustos günü Rusya'nın Tula bölgesinde ailesinin Yasnaya Polyana adlı mülkünde dünyaya geldi. 1812'de Napoléon'un ordularıyla savaşmış Kont Nikolay İlyiç Tolstoy'un beş çocuğundan dördüncüsüydü.	
1829		– Johann Wolfgang von Goethe'nin *Faust* oyunu ilk kez sahnelendi. – Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş, Edirne Antlaşması ile sona erdi. Yunanistan bağımsızlığını kazandı. – Sir Robert Peel, ilk modern polis teşkilâtı olan Metropolitan Polis Servisi'ni kurdu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1830	Annesi Kontes Mariya Tolstaya, doğum sırasında öldü. Kont Nikolay'ın uzak akrabası Tatyana Aleksandrovna Yergolskaya çocukları yetiştirme ve evi çekip çevirme görevlerini üstlendi.	– X. Charles'ın sürgüne gitmesiyle Fransa'da Temmuz Devrimi oldu ve yeniden kurulan parlamento, Louis-Philippe'i başa getirdi. – Hollanda Birleşik Krallığı'nda ayaklanma sonrası bağımsız Belçika devleti kuruldu. – Stendhal, *Kırmızı ve Siyah*'ı yazdı. – Ahir Zaman Azizleri Kilisesi kuruldu. – Fransa'da dikiş makinesi icat edildi.
1831		– Osmanlı İmparatorluğu'nun Hersek Sancağı'nda ayaklanma oldu. İki yıl sürecek Osmanlı-Mısır Savaşları başladı. – 22 yaşındaki Charles Darwin, gönüllü bir doğabilimci olarak *HMS Beagle* gemisiyle Güney Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya gitti. – Amerika'da Cyrus McCormick mekanik biçerdöveri icat etti. – I. Leopold, Belçika kralı oldu.
1832		– Mısır bağımsızlığını ilan etti. – Aleksandr Puşkin *Evgeni Onegin*'i, Goethe *Faust*'un ikinci bölümünü, Nikolay Gogol *Dikanka Yakınları'nda Bir Köyde Akşamlar*'ı yazdı.
1833		– Carl von Clausewitz'in *Savaş Üzerine* kitabı ölümünden iki yıl sonra yayımlandı. Clausewitz'in benimsenen fikirleri arasında, şiddete verilebilecek tek mantıklı tepkinin şiddet olduğu ve savaşın siyasi amaçlara ulaşmak için meşru bir eylem olduğu vardı. – Honoré de Balzac, *Eugénie Grandet*'yi yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1834		– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. – Puşkin, "Bronz Süvari" şiirini yazdı.
1835		– Britanya'da aşı zorunlu hale getirildi. – Fırat ve Dicle nehirlerinde buhar gemileri seyahat etmeye başladı. – Balzac, *Goriot Baba* romanını yazdı.
1836	Tolstoy ailesi Moskova'ya taşındı.	– Papa XVI. Gregorius, papalık devletlerinde demiryolunu yasakladı. – Connecticut eyaletinde Samuel Colt, altıpatlar tabancayı icat etti.
1837	Kont Nikolay öldü. Kardeşi Kontes Aleksandra Osten Saken çocukların vasisi oldu.	– Amerika Birleşik Devletleri, Teksas'ı bağımsız bir devlet olarak kabul etti. – Sam Morse, telgrafın patentini aldı. – Charles Dickens, *Oliver Twist* romanını yazdı. – Aleksandr Puşkin öldü. – Kraliçe Victoria'nın tahta çıkmasıyla Britanya İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte anılan Victoria Dönemi başladı.
1839		– Belçika Krallığı resmen kuruldu. – Mısır, Osmanlı'yı Nusaybin'de yendi. – Stendhal, *Parma Manastırı*'nı yazdı. – İngiltere ve Çin arasında Afyon Savaşları'nın ilki patlak verdi. – Fransa, Teksas'ı Meksika'dan bağımsız olarak kabul eden ilk Fransız devleti oldu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1840		– Yeni Zelanda devleti kuruldu, Yukarı ve Aşağı Kanada bölgeleri birleşti. – Justus Liebig'in bilimi çiftçiliğe uygulama yöntemleriyle Sanayi Devrimi tarım alanında başladı. – Mihail Lermontov *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı yazdı. Edward William Lane *Binbir Gece Masalları*'nı İngilizceye çevirdi.
1842		– Nanking Antlaşması'yla Hong Kong İngiltere'ye devredildi. – Gogol *Ölü Canlar*'ı yazdı. – Anestezi ilk defa kullanıldı. – Ruslar Kuzey California'da Fort Ross'tan, İngilizler Afganistan'dan çekildiler.
1843		– Charles Dickens'ın "Bir Noel Şarkısı" ve Edgar Allan Poe'nun "Gammaz Yürek" hikâyeleri ilk kez yayımlandı. – Amerikalı Charles Thurber daktiloyu icat etti.
1844	Tolstoy'un resmî eğitimi, Kazan Üniversitesi'ne girmesiyle başladı. Önce Türk-Arap edebiyatı, sonra hukuk okumaya heves etti. Parlak bir öğrenci değildi, ama eğitimi sırasında on iki dil öğrendi.	Charles Dickens *Martin Chuzzlewit*'i, Alexandre Dumas *Üç Silahşörler*'i yazdı.
1845		İrlanda'yı vuran Büyük Kıtlık sonrası, İrlanda diyasporası Amerika'ya göçlere başladı.
1846		– Rus yönetimi altındaki Lehler, Krakov'da ayaklandılar. Avusturya ve Rus askerleri şehre girdiler ve Avusturya, şehri topraklarına kattı. – Fyodor Dostoyevski *Öteki* ve *İnsancıklar*'ı yayımladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1847	Kazan Üniversitesi'nden mezun olamadan ayrıldı. Yasnaya Polyana'nın başına geçti, ancak devraldığı evin işlerine vakit ayırmak yerine St. Petersburg'a ve Moskova'ya yaptığı sürekli ziyaretlerde kumara alıştı.	– Almanya ve Fransa'da monarşinin baskısından kaçan işçi sınıfı temsilcileri Londra'da toplandılar ve 2 Haziran'da isimlerini Komünist olarak değiştirdiler, sloganlarını "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" olarak belirlediler. – Brontë kardeşler *Jane Eyre*, *Uğultulu Tepeler* ve *Agnes Grey*'i yayımladı.
1848		– Dostoyevski *Netoçka Nezvanova*'yı, Karl Marx *Komünist Manifesto*'yu yazdı. – Avrupa'da 1848 Devrimleri patlak verdi. – İsviçre'de iç savaş sona erdi ve federal devlet kuruldu. – Orta California'da "altına hücum" başladı.
1849	Kamu hizmetine girmek için hukuk sınavlarına gireceği St. Petersburg'a taşındı; kumar borçlarını karşılamak için Yasnaya Polyana'dan toprak satmaya başladı.	– Hindistan'da ikinci bir Sikh ayaklanması İngilizler tarafından bastırıldı. – Karl Marx Paris'ten kovuldu ve Londra'ya yerleşti. – Çengelli iğne ve gaz maskesi icat edildi.
1850	Tolstoy Moskova'ya taşındı, kumar borçlarıysa tırmanmaktaydı.	– Küçük Buz Çağı bu yıl bitti. – Prusya'da köylülerin kazandığı özgürlükler muhafaza edildi, verilen kararla 640 bin çiftçi özgür tarıma başladı. – Çin'de Taiping Ayaklanması yüzyılın en kanlı isyanı oldu; 20 milyon kişi bu olaylar sonucu öldü. – İngiliz gemilerinin yüzde beşi bu tarihte buharla çalışmaktaydı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1851	Kafkas Ordusu'ndaki ağabeyi Nikolay'ın Yasnaya Polyana'yı ziyaret etmesini fırsat bilerek teğmen sıfatıyla Rusya'nın güneyine seyahat etti.	– Binlerce insan Avustralya'da altına hücum etti. Nüfusu kırk binleri bulan çadır kentler kuruldu, yiyecek ihtiyacı Avustralya'da ekonomiyi canlandırdı. – İlk dünya fuarı olan Kristal Saray Fuarı Londra'da yapıldı. – Bonaparte'ın yeğeni Louis Napoléon, bir darbeyle Fransa'da hükümeti devirdi. – Herman Melville, *Moby Dick*'i yazdı.
1852	Astsubay olarak Kafkasya'daki topçu bataryalarından birine gönderildi ve otobiyografik üçlemesinin ilk kısmı olan *Çocukluk*'u pek çok eserinin yayımlanacağı *Sovremennik* (Çağdaş) dergisi için yazmaya başladı.	– Burma'ya gelen İngilizler, Hindistan'dan getirdikleri afyonu burada satmaya başladı. – Birleşik Devletler'de Francis Wolle kese kâğıdı makinesini icat etti. – Louis Napoléon muhafazakârların desteğini toplayarak parlamentoyu lağvetti ve diktatörlüğünü ilan etti.
1853		– ABD Deniz Kuvvetleri Tuğamirali Matthew C. Perry, Japon başkenti Edo'yu gemileriyle topa tutmakla tehdit ederek, şehri ticarete açmalarını emretti. – Çar I. Nikolay, Osmanlı topraklarındaki Ortodoks Hıristiyanların haklarının korunması gerekçesiyle Osmanlı'ya savaş açtı. Kırım Harbi patlak verdi; Fransa ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldı. – Louis Napoléon, kendini İmparator III. Napoléon olarak ilan etti. Fransa, İkinci İmparatorluk adını aldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1854	İlk kitabın gördüğü beğeniden sonra ikinci kısmı olan *İlkgençlik*'i yazdı. Bu sırada patlak vermiş olan Kırım Savaşı'nda Eflak'a gönderildi, Sivastopol Kuşatması sırasında İngiliz, Fransız ve Osmanlı ordularına karşı savaştı.	– Londra'da, bugün Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. Şehirleşmede ve sanayileşmede yeni bir çağa girildi. – Balaklava Muharebesi yapıldı. Sivastopol Kuşatması sonucu şehir İngilizlerin eline geçti.
1855	Ordudan ayrıldı, bu sırada kardeşi Dmitri'nin hastalandığını öğrendi. Yazarken savaş tecrübelerinden faydalandığı *Sivastopol Serisi*'ni yayımladı.	Chicago, Birleşik Devletler'deki en kapsamlı kanalizasyon sisteminin yapımına başladı.
1856	Kardeşi Dmitri öldü.	– Çar I. Nikolay'ın ölümünden sonra II. Aleksandr İngiltere ve Fransa'yla ateşkes yaptı. Kırım Harbi'nde hezimete uğrayan Rusya'da şiddetli bir reform başladı. – Gustave Flaubert, *Madam Bovary*'yi yazdı. – Louis Pasteur, pastörizasyonu icat etti.
1857	Otobiyografik üçlemesinin son kitabı *Gençlik*'i yazdı.	– Aleksandr İvanov, yirmi yıl boyunca üzerinde çalıştığı "İsa'nın Halka Görünmesi" adlı başyapıtını tamamladı. Resim, Rus sanatında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. – Beş yıldır New York'ta yaşayan Giuseppe Garibaldi, İtalya'nın birleşmesini savunan İtalyan Ulusal Birliği'ni kurdu. – Hint Ayaklanması sonucu Britanya İmparatorluğu, yönetimi Doğu Hindistan Şirketi'nden devraldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1859	Yasnaya Polyana'da topraklarında çalışan *mujik*leri eğitmek için bir okul açtı ama okul başarısız oldu. Evli bir kadınla yaşadığı ilişkiden ilk oğlu Timothy dünyaya geldi. *Aile Mutluluğu*'nu yazdı.	– Süveyş Kanalı'nın yapımına başlandı. – Kuzey Pennsylvania'da Birleşik Devletler'deki ilk petrol kuyusu kazıldı. – Charles Darwin *Türlerin Kökeni*'ni yayımladı. – Charles Dickens *İki Şehrin Hikâyesi*'ni, İvan Gonçarov *Oblomov*'u yazdı.
1860	Temmuz ayında Avrupa seyahatine çıktı ve Dresden'den Marsilya'ya geçti. Bu seyahati sırasında gördüğü ağabeyi Nikolay, Dmitri gibi veremden öldü. Tolstoy, Marsilya, Nice, Floransa, Napoli, Roma, Paris, Londra ve Brüksel şehirlerine uğradıktan sonra Varşova üzerinden ülkesine geri döndü. Bu sırada *Çocukluk* kitabı İngilizceye çevrilmiş ve Tolstoy dünyaca ünlü bir yazar olmuştu.	– Rus entelektüellerinden, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodnichestvo* akımını benimseyenler oldu. – Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı.
1861		– II. Aleksandr serfliği feshetti. – Abraham Lincoln, ABD Başkanı oldu. Dolaylı ya da dolaysız olarak köleliğe dokunmayacağını söylese de güney eyaletler ayrılıkçı bir siyaset izlediler. Bunun sonucu olarak 1865'e kadar sürecek iç savaş başladı.
1862	Otuz dört yaşındaki Tolstoy, on yedi yaşındaki Sofya Andreyevna Behrs ile evlendi.	– Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan olarak atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını açıkladı. – Victor Hugo *Sefiller*'i yayımladı. Kitap on cilt halinde yayımlandı, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da çok satan bir kitap oldu. İvan Turgenyev *Babalar ve Oğullar*'ı yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1862		– St. Petersburg ve Moskova'da konservatuarlar açıldı. – Birleşik Devletler'de ilk banknot basıldı.
1863	Sofya'yla evliliğinden olan ilk oğlu Sergey Lvoviç Tolstoy doğdu. Kısa romanı *Kazaklar*'ı yazdı. *Savaş ve Barış*'ı yazmaya başladı.	– Başkan Lincoln Özgürlük Bildirgesi'ni kanun haline getirdi. – İç savaş yüzünden pamuğa ulaşımı kopan Rusya, ordularını pamuk yetiştirilmeye müsait toprakların olduğu Orta Asya'ya gönderdi. – Polonya'da Ocak Ayaklanması oldu. – Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. – Hollanda yönetimindeki Endonezya'da kölelik sona erdi.
1864	Kızı Tatyana Lvovna dünyaya geldi.	Fyodor Dostoyevski *Yeraltından Notlar*'ı yazdı.
1865		– ABD'de iç savaş, General Robert E. Lee ve subaylarının kılıçlarını teslim etmesiyle sona erdi. Başkan Lincoln suikaste uğradı. – Rusya, Taşkent'i işgal etti.
1866	İkinci oğlu İlya Lvoviç dünyaya geldi.	– Bir Rus öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. Devlet tüm öğrencilere karşı baskıcı bir politika uygulamaya başladı; Eğitim Bakanlığı üniversitelerin kontrolünü üstlenerek sıkı yönetime başladı. – İlk okyanuslararası telgraf başarıyla çekildi. – Fyodor Dostoyevski *Suç ve Ceza*'yı yazdı.
1867	*Savaş ve Barış*'ın ilk iki kısmı *1805 Yılı* adıyla kitap halinde yayımlandı.	– Çar II. Aleksandr, Alaska'yı Birleşik Devletler'e sattı. – Jesse James'in çetesi Savannah, Missouri'de bir banka soygunu yaptı, bir kişiyi öldürdü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1867		– İsveç'te Alfred Nobel dinamiti keşfetti. – Viyana'da Johann Strauss'un "Güzel Mavi Tuna" eseri ilk defa seslendirildi.
1868		Küba ve İspanya arasında On Yıl Savaşları başladı.
1869	*Savaş ve Barış* altıncı ve son cildiyle birlikte tamamlandı. Bu yıl Sofya'dan Leo adında üçüncü bir oğlu oldu.	– Akdeniz'le Kızıldeniz'i bağlayan Süveyş Kanalı açıldı. – Dostoyevski *Budala*'yı, Flaubert *Duygusal Eğitim*'i yazdı.
1870		Fransa-Prusya Savaşı sonucu Almanya, arkasından İtalya birleşti.
1871	İkinci kızı Marya, bu yıl dünyaya geldi.	– Bessemer ve Thomas Çeliği'nin icadıyla İkinci Sanayi Devrimi başladı. – Fransız güçleri Paris Komünü'ne girdi ve sayıları 30 bini bulan "komüncü" ve Paris vatandaşını idam etti. – Henry Morton Stanley, Tanganika Gölü kıyılarında Dr. David Livingstone'u buldu.
1872	Bu yıl doğan dördüncü oğlu Petra, on sekiz aylıkken öldü.	Dostoyevski *Cinler*'i yazdı.
1873	*Anna Karenina*'yı yazmaya başladı.	– Rus devleti İsviçre'ye gönderdiği öğrencilerini geri çağırdı. Geri dönen öğrenciler, toplumda devrim yaratacağını düşündükleri Narodnik (Halkın Dostları) hareketini kurdular. – Ressam İlya Repin, "Volga'da Sal Çekicileri"ni tamamladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1874	Beşinci oğlu Nikolay Haziran ayında dünyaya geldi, fakat ertesi sene öldü.	– *Société anonyme coopérative des artistes peintres, sculpteurs et graveurs* ya da bugün bildiğimiz adıyla Empresyonistler, fotoğrafçı Nadar'ın stüdyosunda ilk sergilerini düzenlediler. – Doğu Hindistan Şirketi lağvedildi. – Modest Musorgski'nin operası "Boris Godunov" ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi.
1875	Üçüncü kızı prematüre olarak doğdu, fazla yaşamadı.	Kanada'da ampul icat edildi. Thomas Edison patentini satın aldı.
1876		– Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki ayaklanma Bulgaristan'a sıçradı. Abdülaziz Genç Osmanlılarca tahttan indirildi. Yerine geçen V. Murat'ın akli dengesi bozulunca, Mithat Paşa'ya Kanun-i Esasi'yi ilan edeceğini taahhüt eden II. Abdülhamit tahta geçti. – Kraliçe Victoria, Hindistan İmparatoriçesi oldu. – Richard Wagner'in "Nibelung Yüzüğü" oyunu ilk defa eksiksiz sahnelendi.
1877	Altıncı oğlu Andrey dünyaya geldi. *Anna Karenina*'yı tamamladı.	– Thomas Edison gramofonu icat etti. – Rus ordusu, İstanbul'a doğru ilerlemeye başladı.
1878	Elli yaşındaki Tolstoy büyük bir bunalım geçirdikten sonra Hıristiyanlığı benimsedi.	93 Harbi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında Ayestefanos Antlaşması imzalandı. Avrupa devletleriyle imzalanan Berlin Antlaşması'yla Sırbistan, Karadağ ve Romanya imtiyazlı vilayet haline getirildi. Bulgaristan prensliği kuruldu.
1879		St. Petersburg'da sanayi işçileri ilk büyük grevi düzenledi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1880	Tolstoyculuğun temel taşlarından olan *Itirafım*'ı kaleme aldı. Bu kitaptan sonra devlete ve kiliseye ağır eleştirilerde bulunacağı kitaplar yazmaya başladı. *Itirafım* dört yıl sonra yasaklanacaktı.	– II. Aleksandr'a gerçekleştirilen bir diğer suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarın sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu, on bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Çar yemeğe geç kalmıştı. Polis, Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*'i yazdı.
1881	Yedinci oğlu Aleksis dünyaya geldi.	– Çar II. Aleksandr, Narodnaya Volya mensubu Grinevistski isimli bir öğrencinin bombalı suikasti sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr şiddet yanlısı olmayan siyasi eylemcilerle teröristleri bir tuttu, liberal fikirleri savunan yazarları ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – İlk elektrik santralı Godalming, İngiltere'de kuruldu.
1882		– Mısır İngilizler tarafından işgal edildi. – III. Aleksandr, Yahudilerin İsa'yı öldürdüğüne inanıyordu. Rusya İmparatorluğu'nda Yahudileri hedef alan pogromlar başladı. Moskova'dan kovulan Yahudiler, imparatorluktan kaçtılar.
1883	Tolstoy, zengin subay Vladimir Çertkov'la tanıştı. Sonya, kocasının günlüklerini okuma hakkı için bu adamla uzun süre mücadele edecekti.	– Karakatau Yanardağı'nda modern tarihin en büyük patlamalarından biri gerçekleşti. – Robert Louis Stevenson, *Define Adası*'nı yazdı. – Osmanlı sultanı II. Abdülhamit eski sadrazamı Mithat Paşa'yı muhafızlarına boğdurttu. – Karl Marx öldü; John Maynard Keynes ve Benito Mussolini doğdular. – İstanbul'dan Bağdat'a uzanan Şark Ekspresi demiryolu açıldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1884	Dördüncü kızı Aleksandra doğdu.	Berlin Batı Afrika Konferansı'yla Afrika'da "sözlü işgal" dönemi başladı.
1885		Belçika kralı II. Léopold, Kongo Bağımsız Devleti'ni özel mülkü olarak ilan etti.
1886	Oğlu Aleksis beş yaşında öldü. *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü yazdı.	– Özgürlük Anıtı inşa edildi. – Burma, Kraliçe Victoria'ya doğum günü hediyesi olarak armağan edildi. – Stevenson, *Dr. Jekyll ve Bay Hyde'ın Tuhaf Hikâyesi*'ni yazdı. – Karl Benz ilk ticari otomobili sattı; Coca-Cola formülü geliştirildi.
1887		Sir Arthur Conan Doyle'un ilk Sherlock Holmes öyküsü *Kızıl Dosya* yayımlandı.
1888	Son oğlu İvan dünyaya geldi.	– Alman imparatoru öldükten sonra tahta geçen III. Friedrich doksan dokuz gün hüküm sürdükten sonra gırtlak kanserinden öldü. Kraliçe Victoria'nın liberal fikirli kızı Vicki'nin oğlu II. Wilhelm imparator oldu. – Londra'da zehirli üzümden ölen beş hayat kadını karınları deşilmiş halde bulundu. Cinayetler Karındeşen Jack'e atfedildi. – Brezilya monarşiye karşı ayaklandı, cumhuriyete geçti.
1889	*Kroyçer Sonat*'ı yazdı.	– Paris'te Eyfel Kulesi açıldı. – Vincent Van Gogh, "Yıldızlı Gece" resmini yaptı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1890		– Halkın desteğini almak isteyen II. Wilhelm, Bismarck'ın anti-sosyalist kanunlarını onaylamadı. Bismarck görevinden istifa etti. – İtalya, Eritre'yi topraklarına kattı. – Kumkapı'da Ermenilerin ayaklanmasını devlet kanla bastırdı. – Vincent Van Gogh intihar etti.
1891	Altmış üç yaşındaki Tolstoy, tüm varlığını toprağında çalışan köylülere bırakacağını ilan etti. Ailesinin itirazları üzerine bu fikrinden vazgeçti.	Jön Türkler Cenevre'de toplanarak Abdülhamit'in saltanatının sonunu getirecek bir milliyetçi hareketin tohumlarını attı.
1892		– Rusya'nın yönetimindeki Polonya'da ayaklanan işçilere saldıran yetkililer, kırk altı kişinin ölümüne sebep oldu. – Parmak izi alma uygulaması ilk kez gerçekleştirildi. – Çaykovski'nin "Fındıkkıran Balesi" ilk kez sahnelendi. – George ve Weedon Grossmith, *Önemsiz Bir Adamın Günlüğü*'nü yazdılar.
1893		Yeni Zelanda kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ülke oldu.
1894		– III. Aleksandr böbrek hastalığından öldü. En büyük oğlu II. Nikolay 26 yaşında çar oldu. Taç giyme töreninden birkaç gün sonra halka armağanlar verilirken izdiham sonucu yaklaşık bin kişi hayatını kaybetti.
1895	En küçük oğlu İvan öldü. *Efendi ile Uşağı*'nı yazdı ve *Diriliş* üzerine çalışmaya başladı.	– Oscar Wilde mahkeme karşısına çıktı, oyunu *Ciddi Olmanın Önemi* ilk defa sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1895		– Joseph Breuer ve Sigmund Freud'un kitabı *Histeri Üzerine Çalışmalar* ile psikanaliz devri başladı. – Almanya'da Wilhelm Röntgen, röntgen ışınını buldu.
1896	*Hacı Murat*'ı yazmaya başladı. 1904'te tamamlanan kitap ancak ölümünden sonra yayımlanacaktı.	– İstanbul'da Ermeni milliyetçiler Osmanlı Bankası'na saldırdı. Yetkililer şiddetle karşılık verdi ve üç bin Ermeni öldürüldü. – Sudan'da artan Fransız etkisinden rahatsız olan Britanya, Horatio Kitchener'i ordularının başında Sudan'a gönderdi.
1897		– Dreyfus Olayı'nda gerçek casus bulunmasına rağmen, Fransız Ordusu olayı örtbas etti ve Dreyfus'u serbest bırakmadı. – Macar gazeteci Theodor Herzl, Dreyfus Olayı'yla bağlantılı anti-Semitizmden rahatsız olarak Basel'de ilk Siyonist Kongresi'ni topladı.
1898		– Romancı Émile Zola, Genelkurmay Başkanı ve yüksek rütbeli subayları Dreyfus Olayı'ndaki yaklaşımından ötürü kınayan "J'accuse...!" (Suçluyorum...!) başlıklı yazısını kaleme aldı. İftirayla suçlanan Zola, İngiltere'ye kaçmak zorunda kaldı. – H.G. Wells, *Dünyaların Savaşı*'nı yayımladı.
1899	Kiliseye ağır eleştirilerde bulunduğu üçüncü ve son büyük romanı *Diriliş* yayımlandı.	– Rudyad Kipling, "Sırtlan Beyaz Adam'ın Yükünü" şiirini yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1899		– İngilizler, altın bulma umuduyla Boer'a geldi ve altın madenleri İngilizlerin eline geçti. İki Boer cumhuriyetini İngiliz topraklarına katmak isteyen koloni liderlerine, Boer savaş açtı ve II. Boer Savaşı başladı. – Çar II. Nikola'nın özerk Finlandiya'da baskısını artırmasıyla, Finlandiya'da Rusya'ya karşı direniş başladı. – Alfred Dreyfus beraat etti.
1900		Joseph Conrad *Lord Jim*'i, L. Frank Baum *Muhteşem Oz Büyücüsü*'nü yazdı.
1901	*Diriliş* romanı ve Tolstoy, Rus Ortodoks Kilisesi tarafından aforoz edildi. Kırım'a dinlenmeye gitti, Gorki ve Çehov ile tanıştı.	– Kraliçe Victoria öldü. – Thomas Mann'ın ilk romanı *Buddenbrooklar*, Berlin'de yayımlandı. – İlk Nobel Edebiyat Ödülü, Fransız şair Sully Prudhomme'a verildi.
1902		– II. Boer Savaşı sona erdi. – Joseph Conrad, *Karanlığın Yüreği*'ni yazdı.
1903		– Wright Kardeşler, tek kanatlı ve buhar motorlu ilk pervaneli uçuşu gerçekleştirdi. – Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin dağılmasıyla Bolşevik ve Menşevik grupları kuruldu. – Jack London, *Vahşetin Çağrısı*'nı kaleme aldı.
1904		– İngiltere-Fransa Dostluk Antlaşması imzalandı. – Panama Kanalı'nın yapımına başlandı. – Anton Çehov'un son oyunu "Vişne Bahçesi", Moskova Sanat Tiyatrosu'nda Konstantin Stanislavski yönetmenliğinde sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1905		– Rusya'da yıl boyunca devam eden ayaklanmalar, hükümetin isteğiyle Kışlık Saray'a yürüyen kalabalığa ateş edilmesiyle büyüdü. İki yüz ila bin kişinin öldürüldüğü güne Kanlı Pazar adı verildi. Çar sonunda geri adım atmak ve ülkenin ilk demokratik meclisi olan Duma'nın kurulmasına izin vermek zorunda kaldı. – Albert Einstein, özel görelilik kuramını yayımladı. – Aralarında Henri Matisse'in de bulunduğu Fovist sanatçılar, Paris'te Salon d'Automne'da ilk kez sergi düzenlediler.
1906		– San Fransisco, California'da yaşanan depremde üç bin kişi, Valparaíso, Şili'de yirmi bin kişi öldü. – Burjuva ve soylularla ittifak kurup varlıklı bir köylü tabakası yaratmak isteyen Pyotr Stolypin, köylülere topraklarında özel işletme kurma hakkı tanıyan bir tarım reformu kararnamesi yazdı. – Maksim Gorki, Bolşeviklere bağış toplama amacıyla metresi aktris Maria Andreyeva ile birlikte Birleşik Devletler'i ziyaret etti. – Upton Sinclair, *Chicago Mezbahaları* romanını yazdı.
1907	On yıl önce sürgüne gönderilmiş Çertkov'un dönüşüyle Tolstoy'la arkadaşlıkları kaldığı yerden devam etti. Tolstoy, Çertkov'a kitaplarında editörlük hakkı vermeye başladı.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1908	Yazdığı vasiyetinde tüm telif haklarından feragat etti. Sekseninci yaş gününü, tüm Rusya bayram havasında kutladı.	– Osmanlı İmparatorluğu'nda İttihat ve Terakki merkez komitesinin organize ettiği Jön Türk devrimi yapıldı. – E.M. Forster, *Manzaralı Bir Oda*'yı yazdı.
1909	Çertkov, Tolstoy'un karısı Sonya'dan habersiz bir vasiyet kaleme aldı; bu vasiyet Tolstoy'un günlüklerinin ve eserlerinin telif hakkını Çertkov'a devretmekteydi.	– Louis Bleriot, uçakla Manş Denizi'ni geçen ilk kişi oldu. – Jack London, *Martin Eden*'i kaleme aldı. – Sergey Prokudin-Gorski, Çar II. Nikola'dan aldığı özel izin ve karanlık odalı bir otomobille imparatorluğun her yerine ulaşarak renkli fotoğraflar çekmeye başladı. – Léon Bakst, "Cleopatra" balesinden itibaren Sergey Diaghilev'in Ballets Ruses kumpanyası için dekor resimleri yapmaya başladı.
1910	*Her İyilik Ondan Gelir* oyununu yazdı. Karısından uzaklaşmak ve yeni bir hayata başlamak isteyen Tolstoy, 28 Ekim'de yola çıktığı Yasnaya Polyana'dan ancak Astapovo'ya kadar gidebildi. Burada zatürreye yakalandı ve birkaç gün sonra öldü.	– Birleşik Krallık'ta V. George tahta geçti. – Boris Pasternak, Moskova Konservatuarı'ndan ayrıldı.

ÖNSÖZ

"TOLSTOY'UN YAZAR VE İNSAN OLARAK BİTİŞİ": *AİLE MUTLULUĞU* MESELESİ

HUGH MCLEAN

Tolstoy, *Aile Mutluluğu*'nu yazmayı 1859 ilkbaharında bitirir. Günlüğündeki 19 Şubat tarihli son notun altına, 9 Nisan'da şöyle yazar: "Çalıştım, Anna'yı bitirdim. Ama güzel olmadı."[1] Oysa önceleri, bu eser için hayli heyecanlanmıştır. Günlüğündeki 19 Şubat tarihli not şöyledir: "Ne zamandır bu romanın üzerinde çalışıyorum, kâğıt üstünde değilse de çok yol aldım. Her şeyi değiştirdim. Bu bir şiir. Kafamın içindekinden çok memnunum."[2] Tolstoy'un arkadaşı Vasili Botkin de yazarın *Aile Mutluluğu*'ndan duyduğu ve o zamanlar kendisinin paylaşmadığı bu ilk memnuniyeti doğrular.[3] Tolstoy, Mart'ta Petersburg'a giderken hikâyesini de yanına alır ve orada en az iki kez yüksek sesle okur, önce Botkin'in arkadaş çevresinde, daha sonra da akrabası ve yakın dostu Kontes Aleksandra Andreyevna Tolstaya'nın salonunda. Botkin'in arkadaşları hikâyeyi "hayli başarısız"[4] bulur ama vefalı büyükanne Kontes Tolsta-

1 *PSS* (*Polnoe sobranie sochinenii*) 48:20 "Anna", büyük olasılıkla, yayımlanmış versiyonda Maşa adıyla yer alan kadın kahraman/anlatıcı için tasarlanan adlardan biriydi; bazen buradaki gibi hikâyenin başlığı yerine kullanılırdı.

2 *PSS* 48:20.

3 Botkin'den Tolstoy'a, 3 Mayıs 1859. *Perepiska L.N. Tolstogo s V.P. Bomkinım*, s. 70.

4 Botkin'den A.V. Drujinin'e, 5 Nisan 1859. *Pisma k A.V. Drujininu*, s. 57.

ya ya da Tolstoy'un sık kullandığı hitapla "babuşka", hikâyenin "ilginç" ve "son derece komik olaylarla dolu" olduğunu düşünür.[5]

Tolstoy, Yasnaya Polyana'ya döndüğünde, hikâyeyi yeniden gözden geçirip değiştirir. "Babuşka"sına şöyle yazar: "Günde sekiz saat başımı kaldırmadan çalışıyorum. Anna notlarının üzerinde değişiklikler yapıyor, büyükannesinin onları ilk baştaki çirkin hallerinden daha çok beğeneceğini umuyorum."[6] Tolstoy hikâyeyi bir kez daha dikkatle okuyup düzeltir, sonuçtan en azından umutlu görünmektedir: "Ortaya iyi bir şey çıkacakmış gibi geliyor bana," diye yazar, arkadaşı Aleksandr Drujinin'e[7]; Botkin de yazarın, "Hikâyem şimdi beğenilmese bile beş yıl içinde değeri anlaşılacaktır," dediğini aktarır.[8]

Ancak Tolstoy ikinci bölümün provalarını okurken şaşırtıcı bir duygu devrimi yaşar. Hikâyeyi *utanç verici* bulur. Şimdi de *Aile Mutluluğu*'nun bir "yüz karası"[9] olduğunu öne sürmektedir. 3 Mayıs'ta Botkin'e şöyle yazar:

> *Aile Mutluluğu*'ma ne yaptım ben! Ancak şimdi burada, taşrada kendimi toplayıp bana yollanan, ikinci bölüme ait provaları okudum ve onun ne utanç verici bir saçmalık, nasıl bir yüz karası olduğunu gördüm, yalnızca bir yazar için değil, bir insan için de. Berbat bir eser bu. (...) Yazar ve insan olarak bittim ben. Buna kuşku yok. İlk bölüm daha da kötü olduğu için buna hiç kuşku yok. (...) Tek bir yaşayan söz yok bunda. Hele düşüncenin çirkinliğinden kaynaklanan dilin çirkinliği, korkunç.[10]

---

5 A. Tolstaya'nın yayımlanmamış günlüğünden, N.N. Gusev'de alıntılanmıştır. G. Lesskis, Tolstoy'un hikâyenin ilk yorumlarından birini "babuşka"ya 1857 yazı kadar erken bir tarihte, İsviçre'de okuduğuna inanır ama bu iddiaya temel oluşturabilecek herhangi bir belge bulunmamaktadır. G. Lesskis, *Lev Tolstoy (1852-1869)*, n. 261.

6 Tolstoy'dan A.A. Tolstaya'ya Nisan 1859 tarihli mektup. *PSS* 60:283.

7 Tolstoy'dan Drujinin'e 16 Nisan 1859 tarihli mektup. *PSS* 60:291.

8 Botkin'den I.S. Turgenyev'e 6 Nisan 1859 tarihli mektup. *V.P. Bomkin i I.S. Turgenyev, neizannaya perepiska*, 1851- 1869, s. 152.

9 9 Mayıs 1859 tarihli günlük kaydı. *PSS* 48:21.

10 Tolstoy'dan Botkin'e 3 Mayıs 1859 tarihli mektup. *PSS* 60:296.

Tolstoy "babuşka"ya da yine böyle umutsuzca yazar: "Taşraya dönünce Anna'mı tekrar okudum, öyle bir yüz karasıymış ki duyduğum utançtan kurtulamıyorum, sanırım artık hiç yazmayacağım."[11]

Bu sıra dışı tepkiyi nasıl yorumlamamız gerekir? Evet, Tolstoy, henüz bitirdiği eserlere sıklıkla olumsuz tepki verirdi. 1871'de *Savaş ve Barış* için iyi bilindiği üzere, "laf salatası" demişti, bir daha o tarzda yazmayacağına da yemin etmişti.[12] Ama elbette ki, *Aile Mutluluğu*'ndan böyle öfkeyle vazgeçişi, yalnızca nicelik değil nitelik açısından da farklı bir tepkidir. Rastgele bir açıklamadan fazlasını gerektiren bir meseledir bu. Tolstoy üzerinde çalışan akademisyenler bu meseleye çeşitli açıklamalar getirmişlerdir, ben bu açıklamaların hiçbirini tam anlamıyla tatminkâr bulmuyorum. Bu açıklamalar, edebi-estetikçi ve yaşam öyküsel olmak üzere iki büyük sınıfa bölünür.

Edebi-estetikçi açıklamanın savunucuları, Tolstoy'un öfkesini paylaşmasalar da yazarın tepkisini temelde haklı bulurlar. Hikâyeyi beğenmezler, Tolstoy'un ondan vazgeçişini de yazarın doğuştan gelen sanat sezgisinin bir işareti olarak görürler. Bu yaklaşımın başlıca temsilcisi, belki de, Tolstoy üzerine çalışan tüm akademisyenlerin en önemlisi ve en özgünü olan Boris Eikhenbaum'dur. Eikhenbaum, genellikle estetikçi hükümler vermek konusunda ihtiyatlı davranmasına rağmen *Aile Mutluluğu* için kesin bir biçimde olumsuz görüş bildirir: Onu "basit ve sığ" bir öykü olarak değerlendirir. Eikhenbaum başlığın belirsizliğinden açıkça rahatsızdır: Bu başlığın tanımlayıcı mı, ironik mi olduğunu düşünmeliyiz? "Romanın niye bir kadının ağzından ve not formunda yazıldığı belirsiz," diye devam eder Eikhenbaum; Maşa'nın başlangıçta kocasına kul köle olması noktasından, anlamsız cilveleşmelerden sonra "çocuklarıma ve çocuklarımın babasına beslediğim sevgi" noktasına geçişin yapay bir entelektüel inşa olduğuna; Tolstoy'un, Mi-

11 Tolstoy'dan A.A. Tolstaya'ya 3 Mayıs 1859 tarihli mektup. *PSS* 60:295.

12 Tolstoy'dan A.A. Fet'e 1..6? Ocak 1871 tarihli mektup. *PSS* 61:247.

chelet'nin *L'Amour*'unu (Aşk, 1858) ve Proudhon'un *De la justice dans la révolution et dans l'église*'ini (Devrimde ve Kilisede Adalet, 1858) okumasıyla oluşturulmuş bir plan olduğuna karar verir. Eikhenbaum, bu romanda "aile hakkındaki İngiliz romanları"nın, özellikle de bunların kadın yazarlara ait türünün (Brontë kardeşler) olumsuz etkisini ayırt eder. Tolstoy'u, ad ve soyadı bulabilecek yaratıcı enerjiden yoksunmuş gibi isim yerine ismin başharflerini – Kontes D., Leydi S. vs.– kullandığı için de kusurlu bulur, oysa ismin başharflerini kullanmanın okurda kahramanların, kimlikleri saklı tutulan gerçek kişiler olduğu yanılsamasını yaratmak için başvurulan eski bir yöntem olduğunu pekâlâ bilir. Tolstoy'un *Aile Mutluluğu*'nda yaşadığı "başarısızlık," Eikhenbaum'a göre, yazarın "yanlış bir yolda, daha doğrusu bir yol ayrımında" olduğunu fark etmesine yaramıştır.[13]

Batı'nın, Tolstoy üzerine çalışan en ünlü akademisyenlerinden biri olan R.F. Christian da Eikhenbaum ile tamamıyla aynı fikirdedir: O da *Aile Mutluluğu*'nun bir fiyasko olduğunu iddia eder. Christian, romanın hoş ve lirik doğa tasvirleri içerdiğini, ilk bölümde ara sıra "mizah kırıntılarına" da rastlandığını kabul eder ama ikincide diyaloglar zaman zaman saçma bir hal alıyor, modası geçmiş bir genç kız dergisinden seçilmiş olabilecek sıkıcı paragraflar var. (...) Son derece hüzünlü bir Turgenyev havası hâkim: Geçmiş yaşandı bitti, gençlik sona erdi, muhtemel heyecanlar da yok ufukta; yalnızca, alışkanlığın tutkunun yerini alacağı sakin bir hayata duyulan arzu söz konusu. (...) Ama hikâye tam başlayacağı noktada aniden bitiveriyor. Hikâyenin sonlarına doğru aceleye getirilmiş bir kompozisyonun tüm belirtilerini görmek mümkün. (...) Hikâye muğlak değil, doğal gelişmiyor; gençliğe özgü romantik aşkın coşkusunu hoş bir şekilde hatırlatması, romanın baştan savma ve didaktik yönlerini fazlasıyla telafi ediyorsa da Tolstoy hikâyenin bütününden o kadar memnun kalmaz ki onu yayımlamak istemez.[14]

---

13 B.M. Eikhenbaum, *Tolstoy, kniga pervaya, 50-tiye godı*, s. 361-363.

14 R.F. Christian, *Tolstoy: A Critical Introduction*, s. 92- 93.

Henri Troyat da *Aile Mutluluğu*'nu, "her yerde aynı güzellikte değildi, beceriksizce düzenlenmişti ve şaşırtmadan cereyan ediyordu," diyerek eleştirir ama eserdeki "olağanüstü doğa duygusu"na[15] dikkat çekerek o da bu eleştirisini yumuşatır.

Aile Mutluluğu'na Sovyet döneminde Ruslar başta olmak üzere birçokları tarafından yöneltilen bir eleştiri de hikâyenin, özellikle de sosyal meselelere temas etmekteki sığlığıdır. Tolstoy, üst tabakadan, on yedi yaşındaki naif bir kızın, tüm hayatını bir taşra malikânesinde geçirmiş bir *barışnya*'nın[16] ağzından yazmayı seçerek daha geniş bir bakış açısından ve yetişkin erkek karakterlere yakışacağını düşündüğü algı ve düşüncelerden feragat etmiştir. Sergey Mihayloviç'in yol göstermesiyle Maşa, tıpkı kendisi gibi aralarında yaşadığı köylülerin de duyguları olan gerçek insanlar olduğunu geç de olsa kavrar ama serflik sistemi ve yaklaşan Özgürlük Reformu konuları zihnini hiç kurcalamaz. G.A. Lesskis kadın anlatıcının yetersizliklerinin, gerçek yazar için de son derece sınırlayıcı olduğuna inanır. Tolstoy, bilge bir yazar olarak alametifarikası sayılan diğer kişilerin sahip olduğu o derin anlayışı Maşa'ya verememiştir.[17] V. Lakshin, "Karakterlerini, onların psikolojilerini ve özel hayatlarını etkilemeyen her şeyden yalıtarak kaleme alması, yazarın ufkunu fazlasıyla daraltmıştır, nitekim romanı başarısızlığa mahkûm etmiştir,"[18] der. S.P. Byckov da aynı noktanın üzerinde durmuştur; Tolstoy'un o sıralarda Drujinin ve Botkin gibi estetikçilerin olumsuz etkisi altında olduğunu da eklemiştir, oysa paradoksal olarak Botkin ilk başta hikâyeyi hiç beğenmemiştir.[19]

Aile Mutluluğu'na yönelik en önemli olumsuz tepki, belki de Botkin'in verdiği bu ilk tepkidir, zira bizzat Tolstoy'u etkileyerek yazarın, eserine duyduğu güvenin sarsılmasında rol oynamış olabilir. Botkin Tolstoy'a, "Öykü, başından sonuna kadar soğuk bir pı-

15 Henri Troyat, *Lev Tolstoy*, s. 270.

16 (Rus.) Genç kadın.

17 Lesskis, *Tolstoy*, s. 264.

18 V. Lakshin, *SS* 3:487'deki not.

19 Mektupların giriş bölümü. *PSS* 60:34.

rıltıya sahip, ne yüreğe ne de akla hitap ediyor," diye yazar. Ancak Tolstoy öykünün dilini kötüleyerek haksızlık etmektedir, kullandığı dil "her yerde müthiştir" ve tam da pırıltının kaynağıdır. Botkin'e göre hikâyenin kusuru, orijinal fikrin açıklıktan yoksun oluşu ve hikâyedeki aşırı püriten anlayıştır. Aşırı ahlâkçı bu hikâye, bir çocuk dergisinde yayımlanmaya daha uygundur; annelerin genç kızlarına gönül rahatlığıyla önerebilecekleri bir eserdir bu. Botkin, "Hikâye yer yer sıkıcı, insanı tatmin etmiyor. (...) Hikâyeye yaşlı bir *institutka*'nın[20] kokusu sinmiş,"[21] şeklinde sert bir yorumla noktalar sözlerini.

Aslında, dünyanın *Aile Mutluluğu*'na 1859'dan bu yana verdiği tepki, hiç de yukarıdaki ağır eleştirilerin düşündüreceği gibi koro halinde acımasızca "hayır" demek olmamıştır. Doğrusu, hikâyenin ilk yayımlanışının ardından gelen eleştirel tepkiler ezici çoğunlukla *olumludur*. *Peterburgskie Vedomosti* (Petersburg Haberleri), *Aile Mutluluğu*'nu "güzel" diye değerlendirdikten sonra şöyle devam eder: "Maşa'nın, Sergey Mihayloviç'le bir araya gelişi incelik, şiirsellik ve çekicilik dolu. Burada, her şeyden şiir ve yaşam fışkırıyor. Bu öykü olağanüstü güzel (...) Maşa, Sergey Mihayloviç'e âşıkken sanki bambaşka bir kadın oldu, her şey farklı görünüyordu gözüne, sanki tarifsiz bir şiirsel büyü prizmasından geçiyordu her şey, bunun sonucunda da Maşa, insanların hepsini iyi görüyor, herkesin kendisini sevdiğine inanıyordu. Bu hikâye, bizlerin üstünde de işte böyle büyüleyici bir etki bıraktı." *Syn Otechestva* (Yurdun Oğlu), *Aile Mutluluğu* için, "Öykünün fikri yeni değil ama bu yüzden daha az ilgi çekici de değil, ayrıca bu konu-

20 (Rus.) Kız okulu mezunu.

21 Botkin'den Tolstoy'a 6 Mayıs 1859 tarihli mektup, *Perepiska*, s. 71. Sovyetler Birliği zamanında yayımlanamayan sözcük büyük olasılıkla "vajina"ydı. Bu sözcüğü saptayabilmeme yardım ettiği için Yuri Slezkine'ye minnet borçluyum. Kendine yüklendiği bir esnada Tolstoy bu sözcüğü hevesle benimsemiştir. "İhtiyar bir institutka'nın ---- Evet! Doğru sözcük bu işte!" diye bağırır. Tolstoy'dan Botkin'e 11 Mayıs 1859 tarihli mektup. *PSS* 60:298. İnsan Christian'ın "genç kız dergisi" ifadesinin bu paragrafın temizlenmiş bir versiyonu olup olmadığını ister istemez merak ediyor.

yu işlemenin kolay bir iş olmadığı ortada ama yazar bu işin altından başarıyla kalkmış. Maşa'nın kalbine gençlik ateşinin düşüşü, genç kızın yaşam tutkusu, duygularındaki çelişki, ardından hatalarının farkına varışı – yazar, tüm bunları şaşılası bir doğrulukla ve bir insan kalbi uzmanı olduğunu ortaya koyan derin bir duygu tahlili aracılığıyla aktarmış. Üstelik her şey o kadar canlı ve hoş bir şekilde, öyle şairane tasvir edilmiş ki Kont Tolstoy'un öyküsü büyük bir keyifle okunuyor," diye yazar. Daha sonra, 1862'de, "eleştirmenlerimizin göz ardı ettikleri çağdaş edebiyat fenomeni" konulu bir makalede, ünlü eleştirmen Apollon Grigoryev de *Aile Mutluluğu*'nu Tolstoy'un o güne dek ortaya koyduğu en iyi eser olarak değerlendirir.[22]

Aile Mutluluğu Batı'da da beğeni toplamıştır. Romain Rolland öyküyü Fransızlardan gelebilecek en büyük övgüye layık görmüştür: "*Bonheur conjugal à la perfection d'une œuvre Racinienne.*"[23] Bu öykü üzerine yazılan en geniş kapsamlı, en ayrıntılı övgü yazılarından biri, ince zevkli ve kültürlü olduğuna hiç şüphe olmayan birinden, ünlü İtalyan asıllı Amerikalı akademisyen ve eleştirmen Renato Poggioli'den gelmiştir; Poggioli'nin *Aile Mutluluğu* hakkındaki makalesi, ölümünden sonra yayımlanan *The Oaken Flute* (Meşe Flüt) adlı kitabında yer almıştır. Eikhenbaum ve diğerlerinin eleştirilerinden habersiz görünen Poggioli, Rolland'ı takiben, "Bu öykünün küçük bir başyapıt olduğuna hiç kuşku yok," şeklinde ses getiren bir açıklama yapar. Elbette ki muğlak bir başyapıttır bu, muğlaklığı da iki bölümün arasındaki gerilimden kaynaklanır. Bu iki bölümden, "ilki, bir pastoral aşk hikâyesi makamında; ikincisiyse gerçekçi roman tarzında yazılmıştır."[24] Poggioli, makalesinin devamında ayrıntılı ve başarılı bir çözümleme yaparak bu karşıtlığı örneklerle açıklar; önce pek çok uygun niteliği ara-

22 Bu alıntıların tamamı Gusev, *Materiali*, 1855-1869 yılları arasından.

23 "*Aile Mutluluğu* bir Racine eseri kadar kusursuz.", Romain Rolland, *Vie de Tolstoi*, 3. baskı, Hachette, Paris, 1911, s. 55.

24 Renato Poggioli, *The Oaken Flute: Essays on Pastoral Poetry and the Pastoral Ideal*, s. 266.

cılığıyla ilk bölümün pastoral gelenekle bağlantısını kurar, bu bölümü Adem ile Havva'nın çiftleşme arketipinin bir reenkarnasyonu olarak değerlendirir; sonra da bu idilin, ikinci bölümde sürtüşmelerin, hayal kırıklıklarının ve gerçek insanların evliliklerinde iz bırakan tavizlerin "gerçekçi" bir dökümüne nasıl dönüştüğünü gösterir. Poggioli makalesini noktalarken başkahramanların, "sonsuz tutkunun, ancak ve ancak kadınla erkek pastoral ve romantik aşkın büyülü dünyasında kaldıkları sürece mümkün" olduğunu keşfettiklerini söyler ve devam eder, "Ancak sevgililer pastoral fantaziyle romantik hayallerin sınırlarını aştıkları vakit, aşkın yalnızca sınırlanırsa ve sınırlandığında devam edip güçlenebileceğini ve daha gerçek olabileceğini keşfederler."[25]

Aile Mutluluğu hakkındaki olumlu eleştirilerin en çarpıcı olanı, belki de onun ilk ve en sert eleştirmeni Botkin'den gelendir. Tolstoy, sözümona bir şeye benzemeyen bu eseri yayına hazırlarken olabildiğince acımasız davranması konusunda Botkin'i uyarmıştır, bu nedenle Botkin ikinci bölümün provalarını okumaya girişirken, metni ciddi anlamda kesip biçmek üzere mavi kalemini de elinde hazır bekletir, ama o da ne! Botkin, hikâyenin bir... başyapıt olduğu sonucuna varır! "İkinci bölüm yalnızca hoşuma gitmedi," diye yazar Tolstoy'a, "onu her bakımdan çok güzel buldum. Birincisi, dramatik bir çekiciliği var; ikincisi, bu kusursuz bir psikolojik inceleme ve son olarak da içinde derin bir kavrayışın ürünü olan doğa tasvirleri yer alıyor. (...) Sizin bu eseriniz fikir yönünden mükemmel, fikrin işlenişi de genelde mükemmel. Ama daha iyi planlanmış ve geliştirilmiş olmalıydı, şimdiki gibi ani ["yutulmuş"] bir sonla değil, çok daha iyi geliştirilmiş bir sonla bitmesi gerekirdi. Her şeye rağmen, bu haliyle bile güzel bir eser, ciddi ve güçlü bir yeteneğin ürünü."[26] Yazık ki, Tolstoy'un bu beklenmedik övgüye verdiği tepkiye ilişkin hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Öyle görünüyor ki yazarla Botkin arasında geçen yazışmaların, Mayıs 1859-Ni-

25 Poggioli, s. 282.

26 Botkin'den Tolstoy'a 13 Mayıs 1859 tarihli mektup. *Perepiska*, s. 75.

san 1861 dönemine ait olanlarından hiçbiri günümüze kalmamıştır, yayımlanmış yazışmalarda da *Aile Mutluluğu*'ndan daha fazla söz edilmez.

Aile Mutluluğu'nun lehine ya da aleyhine son sözü söyleyecek bir üst makam rolüne bürünmem saçma olur. Ancak hikâyeyi beğendiğimi, incelikle işlenmiş bu ilginç hikâyenin daha büyük romanlardaki derin anlayışın birçok yönden habercisi olduğunu düşündüğümü söylemeliyim. Genç Maşa, genç Nataşa Rostova'nın birçok kişilik özelliğine sahiptir – taşkınlık, açık sözlülük ve dolu dolu yaşama tutkusu gibi. Maşa'nın çekici İtalyan marki tarafından baştan çıkarılmasına ramak kalması; Nataşa'nın, ünlü Anatol Kuragin'le kaçmanın eşiğinden dönmesine öncül oluşturmaktadır. Maşa'yı sosyete güzeli olma yolunda yetiştiren yozlaşmış Kontes D. de, Nataşa'nın akıl hocası rolüyle kadının yozlaşmasının canlı bir örneğini teşkil eden, aynı derecede ünlü Elen Kuragina-Bezukhova'nın öncülüdür. *Aile Mutluluğu*'nun, daha sonraki büyük romanlarla arasındaki büyük fark –uzunluk ve karmaşıklık dışında– ve bana kalırsa tek zayıf noktası, hikâyede Maşa'nın anneliğinin ele alınış şeklidir. 1858-1859'da henüz evlenmemiş olan Tolstoy'un babalık deneyimi yoktu. Yazar, hamilelik, doğum ve emzirme gibi belli başlı deneyimleri yaşayan bir kadına hiç yakın olmamıştı, oysa *Savaş ve Barış*'ın "biyoloji üzerine" olan son bölümünde ve *Anna Karenina*'da bu konuları ustalıkla işleyecekti. Tüm bunlar henüz *terra incognita* idi. Eikhenbaum'un belirttiği gibi, Maşa'nın çocukları belli bir amaca hizmet etmeyen, önemsiz kişilerdir. Hiçbir zaman ete kemiğe bürünmeden ya da anne babalarında herhangi bir duygu uyandırmadan, yalnızca olaylar dizisi gerektirdikçe öyküye girer çıkarlar. Hikâyenin sonunun "yutulmuş", çok ani olduğu konusunda Botkin ile Christian'ın düşüncelerini ben de kabul etmek zorundayım, yine de Christian hikâyenin, bittiği noktada başlaması gerektiğini söyleyerek durumu abartmaktadır.

Hiçbir yerde açıkça belgelenmiş olmamakla birlikte, *Aile Mutluluğu*'na ilişkin, sonradan yüz seksen derece değiştirilmiş değerlen-

dirmelerin sonuncusu da yazarın kendisinden gelmiş gibidir. Tolstoy 1859'daki, *Aile Mutluluğu*'nun düşüncesinin bile "yüzünü kızarttığı ve ona acı verdiği"[27] şeklindeki açıklamasına rağmen, belki de hikâyenin aldığı övgülerin etkisiyle ondan nefret ettiği için pişman olmuşa benzer. En azından, 1880 sonuna kadar yayımlanan, kendi eserlerine ait tüm seçkilerde bu öykünün yer almasına izin verir, bunlar yazarın kendi denetiminde yapılan basımlardır. Tolstoy'un utancı geçmişe benzer. Sonraki kuşaklar da *Aile Mutluluğu*'na olumlu yaklaşmış gibidir. Hikâye sayısız Rusça derlemede yer almıştır, onlarca yabancı dile çevrilip bu yabancı dillerde sık sık yayımlanmıştır. Tüm dünyada hâlâ zevkle okunmaktadır. Elbette, yanıtlanamayan soru şudur: yazar *Savaş ve Barış* ile *Anna Karenina*'yı da yazmış olmasaydı, bu öykü yine aynı şekilde karşılanacak mıydı?

İşte bu yüzden, meselenin edebi-estetikçi açıklaması aslında pek bir açıklama getirmiyor gibidir. *Aile Mutluluğu*'nun niteliğine ilişkin birbirinden son derece farklı değerlendirmelerin yanı sıra Tolstoy'un sonradan takındığı daha hoşgörülü tavır da göz önüne alındığında, yazarın abartılı "utanç" duygusunun sırf estetik bir değerlendirmeden kaynaklandığı sonucuna varmak olanaksız görünmektedir. Başka bir şey daha söz konusu olmalıdır. İşte bu yüzden yaşam öyküsüne dönüyoruz.

Aile Mutluluğu'nun, Tolstoy'un –önce Talizina, daha sonra da Volkova soyadlarını alan– Valeria Vladimirovna Arseneva'yla (1836-1909) yaşadığı aşk hikâyesini kısmen yansıttığı yazarın kendisi tarafından da doğrulanmış,[28] herkesçe bilinen bir gerçektir. Valeria, Yasnaya Polyana'ya yalnızca sekiz verst uzaklıktaki Sudakovo'da, bir malikânede yaşayan üst tabakadan bir ailenin kızıdır. Tolstoy genç kızın anne-babasıyla tanışıyordu; yakında yaşadığı, sıcakkanlı ve sorumluluk sahibi olduğu varsayılan bir beyefendi olduğu için de babalarını 1853'te, annelerini 1856'da kaybet-

27 Tolstoy'dan Botkin'e 11 Mayıs 1859 tarihli mektup. *PSS* 60:258.

28 Tolstoy'dan P.I. Biryukov'a 27 Kasım 1903 tarihli mektup. *PSS* 74:240.

tikten sonra öksüz kalan dört çocuğun resmî vasisi olarak seçilmişti. 1856'da Valeria yirmi yaşındaydı ve bir vasiye, belki yalnızca parasal konular dışında hemen hiç ihtiyacı yoktu.[29] Tolstoy'un bu genç kadın karşısındaki konumu hikâyede, Sergey Mihayloviç'in Maşa karşısındaki konumuyla kabaca yansıtılır, yalnızca hikâyedeki yaş farkı çok daha fazladır – yaşları hikâyede 36 ile 17'dir, gerçek hayattaysa 28 ile 20'ydi. Valeria'nın ikisi kız biri erkek üç kardeşi hikâyede tek bir kız kardeşe, Sonya'ya bırakırlar yerlerini. Valeria, on bir yaşındaki en küçük kız kardeşiyle on yaşındaki erkek kardeşine, hikâyede Maşa'nın, Sonya'ya yaptığı gibi akıl hocalığı yapıyordu. (Öbür kız kardeşi Olga, on sekiz yaşındaydı ve açıkçası vasiye onun da ihtiyacı yoktu – zaten Valeria'dan önce nişanlanmış ve evlilik yoluna girmişti.) Hikâyedeki bir diğer baş karakterin, ihtiyar mürebbiye Katya'nın da Sudakovo'da bir prototipi vardı; yıllar önce Tolstoy'un kız kardeşi Maşa'nın, daha sonra da Maşa'nın çocuklarının mürebbiyeliğini yapmış olan Genni Vergani adındaki İtalyan asıllı Fransız bir hanım.

Vasilik görevi Sudakovo'ya sık sık uğramak için Tolstoy'a bahane oldu, belli ki o da bu ziyaretlerden hoşlanıyordu; ayrıca genç hanımlar da Yasnaya Polyana'ya gelebiliyorlardı; görünürde, amaçları Tolstoy'un sevgili "halacığı" Tatyana Ergolskaya'yı ziyaret etmekti. Tolstoy'un eski dostu Dimitri Diakov, Valeria'nın Tolstoy'un bulabileceği en güzel ve en isabetli eş adayı olduğunu düşünerek yazara, Valeria'yla evlenmesini salık verdi. Tolstoy günlüğüne, "Onu dinlerken, bu bana da yapabileceğim en iyi şeymiş gibi geldi,[30]" diye yazmıştır. Tolstoy, uzun zamandır "aile mutluluğu"nu yakalamak istiyordu ve yirmi sekiz yaş gerçekten de bir yuva kurmak için doğru zaman gibi görünüyordu.

Ancak nişanlılığa ve evliliğe eşlik etmesi gereken "aşk" diye bir şey yok muydu? Görünüşe bakılırsa herkes olduğunu düşü-

29 Tolstoy'un yükümlülükleri hiç ağır görünmemektedir: Arsenevler adına gerçekleştirdiği herhangi bir resmî iş hakkında ne günlüğünde tek bir nota rastlanır ne de buna ilişkin herhangi bir yazışma bulunmaktadır.

30 15 Haziran 1856. *PSS* 47:82.

nüyordu ama acaba doğru muydu bu? Tolstoy genel kanılara ve herkesçe kabul gören formüllere hep şüpheyle yaklaşırdı. Belki de "aşk" romantiklerin abartılı fantezilerinden başka bir şey değildi. Tolstoy hiç âşık olmamıştı, oysa uzun süredir, içinde böyle duygular uyandırabilecek genç hanımları kolluyordu. Bu yüzden, Valeria Arseneva'yla bir deney yapmaya karar verdi: Onunla sık sık görüşecek ve kendi içinde neler olup bittiğini izleyecekti. Valeria genç, güzel ve sıcakkanlıydı, Tolstoy ondan en azından biraz hoşlanıyordu. Bu kıvılcım ateşe dönüşecek miydi? Zaman akıp geçti, ikisi pek çok kez bir araya geldiler ama gelin görün ki Tolstoy kendi duygu ve düşüncelerini sürekli bu kadar ayrıntılı tahlil etmesine rağmen –ya da belki ettiği için– aşk ateşi bir türlü yanmıyordu.

1856 Haziranı'ndan Aralığı'na, yedi ay kadar süren bu ilişkinin iniş çıkışlarını burada ayrıntılarıyla anlatmama gerek yok.[31] Ancak bu ilişki bana, en azından Tolstoy'a bakıldığında, duygu karmaşasının hat safhada yaşandığı bir ilişki olarak görünmektedir. İşte, Tolstoy'un günlüklerinden seçip alınmış, bunu doğrulayan birkaç örnek:

> *26 Haziran* (tüm tarihler 1856 yılına aittir): Valeria beyaz bir elbise giymişti ve çok güzel görünüyordu, hayatımın en güzel günlerinden birini geçirdim. Onu cidden seviyor muyum? Ya o, uzun süre sevebilir mi? İşte bu iki soruyu yanıtlayabilmek isterdim ama yanıtlayamıyorum.
>
> *28 Haziran.* V. son derece eğitimsiz ve cahil, tabii eğer aptal değilse.

---

31 Tolstoy'un biyografisini yazan tüm yazarlar, elbette ki, bu konuyu ele almıştır, en ayrıntılı olarak Gusev, *Materiali* en zekice de V.A. Zhadnov, *Lyubov v jizni Liva Tolstogo* ve P.A. Zhurov, *"L.N. Tolstoy i V.V. Arseneva (Aftobiyografiçeskiye otrajeniya v povesti 'Semeynoye şastye')*, s. 119- 136.

P. Pavlov'un yazdığı "Tolstoy's Novel *Family Happiness*" başlıklı İngilizce bir makaleyi, kurduğu piskoanalitik tuzaklara rağmen, son derece naif ve değersiz buluyorum.

10 Temmuz. V. çok güzel, ilişkimiz de rahat ve keyifli.

12 Temmuz. Korkarım ki V. çocukları bile severneyecek biri.

12 Ağustos. Âşık olup olmadığımı bilmek istiyorum.

Bu noktada, Valeria Moskova'daki taç giyme törenlerine katılmak üzere yola çıkar. Tolstoy'la mektuplaşırlar. Valeria mektuplarında giysilerden, balolardan ve tanıştığı yakışıklı emir subayından söz eder. Tolstoy, kıskanmadıysa da en azından kıskanmış gibi yaparak, tanıdığı birçok emir subayından yalnızca ikisinin ahlâksız ya da aptal olmadığını söyler. Valeria eski piyano öğretmeniyle, Mortier adındaki bir Fransızla da birkaç kez görüşür; Tolstoy onu da kıskanmış olabilir. Yazar günlüğünde, Valeria'nın toplum içinde ön planda olma tutkusunu ve giyime düşkünlüğünü eleştirir.

25 Eylül, Valeria Sudakovo'ya döndü. V. iyi hoş ama gel gör ki tam bir aptal.

1 Ekim. Fena halde boş kafalı, prensip sahibi değil ve buz gibi soğuk.

19 Ekim. Çok şişmanladı, ona karşı kesinlikle hiçbir şey hissetmiyorum.

24 Ekim. Bir baloya gittik. V. büyüleyiciydi. Ona âşık olmak üzereyim.

28 Ekim. İstemeden bir tür nişanlı oluverdim. Bu, sinirime dokunuyor.

Bu noktada, Tolstoy deneyi daha güvenli bir mesafeden sürdürmeye karar verir; hiç habersiz önce Moskova'ya sonra da Petersburg'a gitmek üzere aniden yola çıkar. İzleyen iki ay boyunca, Valeria'yla aralarında yoğun bir mektup trafiği yaşanır. Tolstoy'un kendi hislerinin analizi, mektupların önemli bir bölümünü oluşturur, aralara da Valeria'nın okuyarak, egzersiz yaparak ve piyano

çalışarak kendini nasıl geliştirebileceğine ilişkin açıklamalar serpiştirilmiştir. (Hikâyenin Maşa'sı gibi Valeria da piyano çalar, anlaşılan bu işte bir hayli de iyidir. Tolsoy da öyle, hatta belki Valeria'dan bile iyidir ama bu yeteneğini Sergey Mihayloviç'e geçirmez.) Tolstoy, daha sonra, ilişkilerini "hikâyeleştirir", kendini Bay Khrapovitski, Valeria'yı da Bayan Dembitskaya olarak tasvir eder. Khrapovitski'nin "ruhu yaşlıdır", en güzel yıllarının bir kısmını boşa harcamıştır ama artık gerçek tutkusunu bulmuştur: edebiyat. Bir yuva kurup huzur dolu, nezih bir aile hayatı yaşamak istemektedir. Ancak Bayan Dembitskaya'nın kalbi "balolar, çıplak omuzlar, gezinti arabaları, mücevherler, saray mensubu ve general tanıdıklar vs." için çarpmaktadır. Bu kadar farklı arzulara sahip insanların birbirlerini sevmeleri mümkün müdür?

Khrapovitski gibi Tolstoy da asıl meseleye, işin parasal yönüne bakmaya çalışır. Ne o ne de Valeria zengindir. Evlenip de yılın bir bölümünü Petersburg'da geçirecek olurlarsa beşinci katta, pahalı olmayan bir daire tutmaları gerekecektir. Süslü kıyafet baloları geçmişte kalacaktır ama dostlarını evlerinde sessiz sakin ağırlayacaklardır. Bir diğer seçenek de üçüncü katta yaşamak, bir gezinti arabası almak, dantellere bürünmek, aynı zamanda da alacaklılardan saklanmak ve köylülerin son kuruşlarını da ceplerinden almak için köye mektup yazıp durmaktır. Hikâyede Maşa'nın, Valeria için yalnızca sosyete hayatına ilişkin fanteziler olan şeyleri yaşamasına izin verilir. Sergey Mihayloviç, tasarruftan biraz dem vursa da, anlaşılan, Maşa'yı Petersburglu bir salon kadını yapacak, sonra da Baden-Baden'e götürecek imkânlara sahiptir.

Tolstoy mektuplarında iki baskın temayı işlemeyi –kendi duygularını mikroskop altında incelemeyi (Sizi gerçekten seviyor muyum?) ve Valeria'nın nasıl davranması gerektiğine dair nutuk atmayı– sürdürür. Duygu karmaşasının vardığı son nokta, Tolstoy'un kendi didaktik tarzı için bulduğu bu çetrefilli mazerettir: "Görüyorsunuz, sizi sevmeyi o kadar istiyorum ki size kendinizi bana nasıl sevdireceğinizi öğretiyorum. Gerçekten de, size karşı hissettiğim

baskın duygu henüz aşk değil ama sizi tüm benliğimle sevebilmek için tutkulu bir arzu..."[32] Tolstoy'un, Valeria'yla evlenme fikrini Aralık ayı geldiğinde bile hâlâ kafasında tarttığı, halası Ergolskaya'ya ve ağabeyi Sergey'e yazdığı mektuplardan da açıkça anlaşılmaktadır.[33] Tolstoy, Valeria'nın dengeli bir kişiliğe sahip olduğuna ve kendisini daima seveceğine bir inanabilse onunla hiç tereddütsüz hemen evleneceğini iddia eder.

Ancak Valeria sonunda tedirgin olmaya başlamıştır. Bir hayli kararsızlığa katlanmak, bir hayli de nutuk dinlemek zorunda kalmıştır. Bir genç kadının, âşık olsun olmasın, talibi çıkabileceği birkaç yıl içinde kendine koca bulmak için elinden geleni yapması gerektiğini biliyordu. Tolstoy çekici bir adamdı, mülk sahibi bir konttu, üstelik edebiyat dünyasının yıldızı da olabilirdi; Valeria onun sonunda kararını verip kendisine evlenme teklif edeceğine dair umudunu koruyordu. Ama genç kadının hoşgörüsünün de bir sınırı vardı. Önce, Tolstoy'un mektuplarındaki bitmek bilmeyen nutuklara ve sıkıcılığa isyan etmeye başladı. Yazarın, onu zayıflıklarıyla birlikte sevmesi gerekeceğinde ısrar etti; Tolstoy'un yeniden yapılandırabileceği bir proje değildi o. Ama sonunda sabrı taştı. Tolstoy'a kısa bir not yollayıp ondan artık kendisine yazmamasını istedi.[34] Tolstoy bu nota karşılık vermekten kendini alamadı ve genç kadına özürle mazeret karışımı bir yanıt verdi ama günlüğüne gerçeği yazdı: Rahatlamıştı. "Valeria'dan sitemkâr bir mektup aldım, çok utanıyorum ama buna sevindim."[35]

Tolstoy, Valeria'ya davranış şeklinden ötürü gerçekten bir hayli vicdan azabı çekmiştir. Ergolskaya Hala da davranışından ötürü yazarı kınamıştı. Tolstoy da buna cevaben, halasına bir mektup yazarak –eskiye dayanan ama o tarihte artık geçerliğini yitirmeye başlamış, aristokrasiye özgü erkekler için kadınlara yazar-

32 Tolstoy'dan Arseneva'ya 9 Kasım 1856 tarihli bir mektup. *PSS* 60:156.

33 Tolstoy'dan T.A. Ergolskaya'ya ve Sergey N. Tolstoy'a, her ikisi de 5 Aralık 1856 tarihli mektuplar. *PSS* 60: 135-137.

34 Tolstoy'dan umudunu kesince 1858'de A.A. Talyzin adlı biriyle evlendi.

35 10 Aralık 1856 tarihli günlük kaydı. *PSS* 47: 104.

ken geçerli olan bir âdete uyarak Ergolskaya'ya genellikle Fransızca yazardı– Valeria'yı hiç gerçekten sevmediğini ama genç kadını kendisini sevmesi için baştan çıkarmaktan zevk aldığını açıkladı, bunun adını da "méchant plaisir"[36] koydu. Tolstoy mektubunda, yaptığının yanlış olduğunu kabul etmiştir. "J'ai très mal agis, j'en ai demandé pardon à Dieu et j'en ai demandé à tous ceux à qui j'ai fait du chagrin."[37] Yazarın gerçekten ne kadar vicdan azabı çektiği tartışılabilir ama en azından suçun bir kısmını üstlenmiştir.

Tolstoy'un Arseneva'ya yaptığı muamele gerçekten de o kadar kötü müdür? Ben, erkeklerin kadınlara karşı işledikleri suçların o uzun listesine bakarak Tolstoy'un suçunun, nispeten bağışlanabilir olabileceğini düşünüyorum, bu yüzden de onu mazur görme eğilimindeyim. Tolstoy genç kızı baştan çıkarmamıştır, hatta bunu denememiştir bile; sahte vaatlerde bulunmamıştır. İlanı aşk ederken hep bir açık kapı bırakmıştır, ölçülü davranmıştır. Valeria boş umutlara kapılmıştı belki ama Tolstoy'un ona cesaret verdiği söylenemez. Kısacası, sırf bu ilişkideki suç, hikâyenin bitmiş halinin uyandırdığı aşırı olumsuz tepkiye neden olacak kadar büyük görünmüyor benim gözüme, özellikle de aradan geçen zaman göz önüne alındığında.

Gene de, aradan bir yıl ya da daha fazla zaman geçtikten sonra Tolstoy, Arseneva'yla yaşadığı ilişkiye dayanarak *Aile Mutluluğu*'nu yazdı. Ancak hikâye, bu deneyimin aslına sadık bir dökümünü vermekten çok uzaktır. Hikâye, bitmek bilmeyen temkinli bir kararsızlığın sergilenmesini değil, kırsal kesimde geçen bir gönül macerasının nişanlılığa ve evliliğe gidişini anlatarak başlar. İkinci bölümde, gerçekten de evli bir çift vardır artık – Tolstoy, Valeria'yla evlenseydi ve genç kızın istediği gibi bir hayat, yani Petersburg'daki ve Avrupa'nın tatil beldelerindeki yüksek sosyete haya-

36 (Fr.) Günahkâr zevk.

37 "Çok kötü davrandım, Tanrı'dan ve canını acıttığım herkesten beni bağışlamalarını dilerim." Tolstoy'dan T.A. Ergolskaya'ya 5/17 Nisan 1857 tarihli mektup. *PSS* 60: 177.

tını yaşasaydı olacaklara ilişkin hayalî bir projeksiyondur bu. Sonunda evlilikte yakalanan dengenin, gerçekçi bir beklentiyle, evli bir çiftin yaşaması mümkün olan en mutluluk verici hayat olduğuna ilişkin Poggioli'nin görüşünü kabul etsek bile, hikâye hâlâ Tolstoy'un Valeria'yla evlenmeme kararının doğruluğunu göstermek için kurgulanmışa benzemektedir. Tolstoy, hâlâ aile mutluluğundan kendi payına düşecek olanın, hikâyenin sonunda Sergey'le Maşa'ya ihsan edilenden fazla olacağını umar. Suç konusuna gelince, hikâyede erkeğin hemen hiç suçu yoktur. Sergey Mihayloviç Maşa'yla, Tolstoy'un Valeria'yla oynadığı gibi oynamaz; Mihayloviç'in genç kadını sevdiği tartışma götürmez, Maşa gecikmiş çılgınlıklar peşinde koşarken Mihayloviç onu yalnızca üzülerek izler. Bütün suç –toyluğu, muhakeme eksikliği ve sadakatsizliği yüzünden– Maşa'nın omuzlarına yüklenmiştir.

Anlaşılan, Tolstoy için roman yazmanın faydalarından biri de hissettiği suçluluğu hafifletmekti. Öteki-ben konumundaki bir karakteri gerçek hayatta yaşadığınıza benzer bir durumla karşı karşıya getirin ama onun, kendinizden daha iyi davranmasını sağlayın, vicdan azabınız tamamıyla geçmese bile azalacaktır! *Anna Karenina*'da Konstantin Levin, eziyet çekerek ölen ağabeyi Nikolay'a; Tolstoy'un, eziyet çekerek ölen *kendi* ağabeyi Dimitri'ye gösterdiğinden daha çok şefkat gösterir; *Diriliş*'te de Prens Dimitri Nehlüdof, vaktiyle baştan çıkardığı ve sonunda fahişelik yapmak zorunda kalan bir kadına, yaptığının bedelini ödemek için çok uğraşır; oysa Tolstoy, Kazan'da, halasının evindeyken baştan çıkardığı ve benzer şekilde sonu kötü olan bir hizmetçi için hiçbir şey yapmamıştır. Gene de, kendini haklı çıkarmak ve Valeria'ya ilişkin suçluluk duygusunu hafifletmek, başlangıçta Tolstoy'a *Aile Mutluluğu*'nu yazdıran nedenler arasında yer almış olabilir ama bunlar, hikâye bittikten sonra ve yayımlandığı sırada yazarın verdiği ani ve olumsuz tepkiyi pek açıklamaz.

Ancak Tolstoy'un, Arseneva'ya davranışından ötürü duyduğu suçluluğun daha derinde yatan bazı nedenleri de vardır ve belki

de, yazarın verdiği tepkide bunlar rol oynamıştır. Her şeyden önce bir "çifte standart" söz konusudur; Viktorya döneminin yazılı olmayan kuralları, erkekler için kadınlarınkinden farklı –çok daha düşük– cinsel ahlâk standartları belirler. Tolstoy'un da daha sonra Sofya Behrs ile evleneceği gibi, Rus centilmenleri genellikle kendilerinden en az on yaş genç kızlarla evlenirlerdi. Bu kızlar daha önce cinsel deneyim yaşamamış olurlardı ama erkekler çoktan adamakıllı "kirlenmişlerdi." Tolstoy'un sonraları ifade ettiği gibi, bu centilmenler fahişelerle, alt tabakadan kadınlarla, hatta belki de, yüksek sosyeteden, eşlerini aldatan kadınlarla defalarca "evlenmişlerdi." Bu cinsel dengesizlik, en azından sonraları, Tolstoy'u çok rahatsız etmiştir ama *Aile Mutluluğu*'nda bu konuya hiç değinilmez. Sergey Mihayloviç'in daha önceki cinsel hayatı hakkında tek kelime edilmemiştir. Bunun bir önemi yoktur; Mihayloviç'in şu andaki aşkı saftır. Hikâyeyi tekrar okuduğunda bu örtbas ediş, büyük olasılıkla, Tolstoy'u rahatsız etmişti.

Botkin'i rahatsız eden "püritenlik", Tolstoy'un ışık tutması gereken bir şeyi karartmasından çok Viktorya dönemine özgü amansız yasaklardan kaynaklanır gibidir. Örneğin, flört dönemi boyunca cinsel duygularının uyarılmasıyla, daha sonra da zifaf gecesi beklentisiyle hikâyenin anlatıcısı Maşa'nın aklına takılan şeyler olmuştur, elbette. (Hoşuma gidecek mi? Acıyacak mı?) Daha sonra, nikâhı takip eden balayı dönemi için çizilen tablo rüya gibidir ama nikâhtan önceki aylardan dikkat çekici hiçbir farkı yoktur; cinsel doyumun etkileri dolaylı yoldan bile işlenmemiştir. Ama zaten bir 19. yüzyıl yazarı –belki Fransa'dakilerin dışında– bu tip konular hakkında ne kadar yazabilirdi? Aslında Tolstoy büyük tabu yıkıcılardan biriydi ama bu rolü sonradan üstlenecekti. Belki imâlar ve göndermeler yoluyla daha fazlası aktarılabilirdi, Tolstoy'un hayal gücü bu konuda yetersiz kalmış olabilir. Yazarın, köylü kızı Aksinya Bazikina ile 1858 yılının ortalarında başlayan tutkulu ilişkisi *Aile Mutluluğu*'na hiçbir şekilde yansımaz, oysa çok sonraları, (1889'da yazılan) *Şeytan*'da bu ilişkinin yansımaları görülecek-

tir. Engel yine aynı cinsel tabulardır belki de, sınıf farkı da bu tabuların etkilerini artırmış olabilir. Tolstoy'un, Bazikin'le tattığı türden duyguları rafine bir hanımefendi yaşayabilir ya da karşısındakine yaşatabilir miydi?

Ancak gerçek hayatta cinsel suçluluğun bir boyutu daha vardı ki bu boyut, *Aile Mutluluğu*'nun tamamıyla dışında tutulmuştur. Tolstoy, Valeria'yı ziyaret ederek genç kadının onda uyandırdığı ya da uyandırmadığı duyguları tarttığı aylarda, ara sıra alt tabakadan kadınlarla cinsel ilişkiye giriyordu; bundan dolayı da kendini suçlu hissediyordu. Günlüklerde bu konuya ilişkin birkaç şifreli ipucu bulunmaktadır:

> *15 Haziran (1856).* [Soldatka – fahişelik yapan bir asker karısı] gelmedi.
>
> *19 Haziran.* Akşam [Soldatka] geldi. Iğrençti.
>
> *25 Haziran.* Akşam [Soldatka] geldi. Bu kesinlikle sondu.
>
> *5 Temmuz.* Bir haspa koşa koşa geldi ama kendime hâkim oldum ve onu defettim.
>
> *26 Temmuz.* Şehveti dindirmek niyetiyle at gezintisine çıktım ama başarısızdı.

V.A. Zhandov bu kayıtları alıntılar ve bazı biyografi yazarlarının iddia ettiklerinin aksine Tolstoy'un hiçbir zaman Valeria'yı sevmediğini akla yatkın bir şekilde savunur. Zhadnov, gerçekten seven bir erkeğin bu şekilde, "sınırların ötesine"[38] geçmeyeceğine inanır.

Tolstoy'un bu döneme ait günlük kayıtlarında, farklı bir psikoseksüel rahatsızlık belirtisinin izlerine de rastlanır: cinsel iktidarsızlığı akla getiren vakalar. Bu şekilde iki kayıt bulunmaktadır. 17 Ağustos 1856 tarihli kayıt şöyle noktalanır, "Bir kadın getirdiler ve ben-" – bunu bir dizi Kiril harfi takip eder: п. с. с. б. и. н. в. Bu şifre hâlâ kesin olarak çözülememiştir ama bu harflerin, günümüzde

38 Zhdanov, s. 33.

hakkında çok yayın yapılan "sertleşme fonksiyon bozukluğu"na ilişkin bir vakaya işaret ettiklerine hiç kuşku yoktur. "Iktidarsız gibi bir şey olduğum düşüncesi beni kahrediyor,"[39] şeklindeki 5 Eylül tarihli kayıt da bu varsayımı güçlendirmektedir. Öyle görünüyor ki, iktidarsızlık ne daha önce ne de daha sonra Tolstoy'un dert ettiği bir konu olmuştur. Bu durum fiziksel nedenlerden ötürü meydana gelebileceği gibi, bir ruhsal bunalım belirtisi de olabilir; bu ruhsal bunalım da, belki, yazarın Valeria'yla yaşadığı duygusal çelişkilerden kaynaklanmıştır. Ancak açıklaması her ne olursa olsun bu belirtiler, Tolstoy'un kendi hikâyesine şiddetle tepki verdiği 1859 yılına değil, Valeria'yla ilişkisinin geliştiği 1856 yılına aittir. Aradaki bağlantı, eğer varsa, yalnızca bilinçaltına ait anıların muğlak bölgesinde yer alabilir.

Yazarın psikolojik rahatsızlığı ve *Aile Mutluluğu*'nun Arseneva'yla yaşadığı ilişkiyi tekrar mercek altına yatırmasına rağmen bu ilişkiyi, günah çıkarma anlamında, dürüstlükle ele almayışından kaynaklanan sıkıntı birbirine eklenerek onun, hikâyeye duyduğu tepkiye neden olmuş olabilir. Her nasılsa, yazarın duyduğu tepki bu hikâyeyle sınırlı kalmayıp genel anlamda roman yazmayı da kapsayacak şekilde genişler. Tolstoy artık kendine, hayat amacı olarak yazarlığın bir değeri olup olmadığını sorar, yapacak başka işi olmayan insanları eğlendirmek için küçük aşk hikâyeleri yazarak hayatını geçirmek doğru mudur? Önemsiz, çocukça bir uğraş gibi görünür bu ona. Böyle düşününce, *Aile Mutluluğu*'nun iyi ya da kötü olmasının pek önemi yok gibidir. Kimsenin umrunda değildir bu. Hayatta daha önemli şeyler vardır. Tolstoy'un Ekim'de Drujinin'e yazdığı gibi: "Yazmıyorum, *Aile Mutluluğu*'ndan beri yazmadım, sanırım artık yazmayacağım. (...) Mesele şu ki hayat kısa ve insanın olgunluk çağını benim yazdıklarıma benzer hikâyeler yazarak boşa harcaması doğru değil. Gerçek bir uğraşı edinebi-

39 PSS 47:90, 91. Ellinci Yıl Baskısı'nın editörleri *b[abu]*'yu ve i[ktidarsız]'ı tamamlamışlardır ama uzun şifreyi çözmeden bırakmışlardır. Bu şifreyi çözmek için Yuri Slezkine'den ve James Rice aracılığıyla Lev Loseff'ten çok yardım aldım.

lirim, edinmeliyim, edinmek de istiyorum."[40] Ya da o sıralar en yakın arkadaşı olan Fet'e yazdığı gibi: "Hikâye yazmak, özellikle de hüzünlü ve hayattan ne istediğini bilmeyen insanların yazması her bakımdan anlamsız."[41]

Rus edebiyatı alanında danışman ve yol gösterici konumundaki Turgenyev, Tolstoy'un profesyonel edebiyatçıların saflarından çekilmesinden rahatsızdır. 25 Kasım/7 Aralık 1857'de içine doğmuş gibi Tolstoy'a, "Siz bir edebiyatçı değilseniz nesiniz bir türlü kafamda canlandıramıyorum. Subay? Toprak sahibi? Filozof? Yeni bir din öğretisinin kurucusu mu? Devlet memuru mu? Yoksa iş adamı mı?"[42] diye yazar. Bunu takip eden bir mektupta da suçlamasına açıkiık kazandırır: Eğer bir profesyonel değilseniz, o hâlde bir sanat meraklısısınız![43]

Tolstoy'u roman yazmanın anlamsızlığından kurtaracak olan "gerçek bir şeyler", köylü çocuklar için malikânesinde bulunan okul ve pedagojik konulara duyduğu ciddi ilgidir, bu ilgi onu birkaç yıl boyunca, aralıklı olarak, meşgul edecektir. Neyse ki, bizim şansımıza Tolstoy, içindeki inanılmaz güçlü edebi yeteneğe kalıcı olarak sırt çeviremez ve çok geçmeden *Savaş ve Barış* üzerinde ciddi ciddi çalışmaya başlar.

Son olarak, *Aile Mutluluğu*'yla bağlantılı bir konu daha bulunmaktadır ki burada biyografik ve edebi/estetik faktörler kesişir: Tolstoy'un İvan Turgenyev'le, en tanınmış meslektaşı, akıl hocası ve örnek aldığı insanla arasındaki kişisel ve edebiyat eksenli ilişki. Tolstoy'un, Turgenyev'le arkadaşlığının hikâyesi burada incelenemeyecek kadar uzun ve karmaşıktır. Bu ilişkiyi iki kelimeyle şöyle özetlemek mümkündür: çelişkiler yumağı. Fırtınalı bir aşk-nefret ilişkisidir aralarındaki, ilişkinin olumsuz yönü, sonunda, iki adamı bir düellonun eşiğine getirmiştir ve ilişkilerinin uzun süre kopması-

---

40 Tolstoy'dan Drujinin'e 9 Ekim 1859 tarihli mektup. *PSS* 60:308.

41 Tolstoy'dan Fet'e 23 Şubat 1860 tarihli mektup. PSS 60: 324- 325.

42 I.S. Turgenyev, *Sobraniye Soçinenii*, 12:287.

43 Turgenyev'den Tolstoy'a, 17/29 Ocak 1858 tarihli mektup. Turgenyev, 295.

na neden olmuştur, Turgenyev'in hayatının sonuna doğru güçlükle araları düzelebilmiştir.

Ancak Tolstoy, insan Turgenyev'le ilişkisinin dışında gerçekçi edebiyatın büyük öncüsüyle, kendisinden on yaş büyük olan bu müthiş yetenek ve başarı abidesiyle, yani yazar Turgenyev'le de ilişki içinde olmak zorundaydı. Turgenyev, Sivastopol'dan yeni gelmiş olan bu bir parça görgüsüz genç subayla 1855'te arkadaşlık kurmuştu, onu Petersburg'daki dairesine yerleştirmişti, edebiyat dünyasında ona yol göstermişti, onun zevklerini inceltmek ve kabalıklarını yontmak için (edebiyatçılar ona "mağara adamı" diyorlardı) uğraşmıştı. Tolstoy, yakışık alacağı gibi minnettar olsa da çok geçmeden isyan etti. Bir yolunu bulup "etkilenme kaygısı"nı üzerinden atması, Turgenyev'in bir klonunu değil, Tolstoy'u yaratması gerekiyordu. Yazarın, Turgenyev'in eserlerine ilişkin değerlendirmeleri gittikçe sertleşti. "Faust"u[44] beğenmesine rağmen, teması ve tarzı açısından *Aile Mutluluğu*'na en çok benzeyen "Asya"yı tartışmaya hiç yer bırakmayacak şekilde "saçmalık"[45] olarak nitelendirdi.

Yine de *Aile Mutluluğu*'nda Turgenyev'in ruhu hissedilir. Eikhenbaum, Christian, Gusev ve daha birçoklarının belirttiği gibi *Aile Mutluluğu*, Tolstoy'un eserleri arasında en Turgenyevvari olanıdır. Hikâye, standart Turgenyev formüllerine göre yazılmıştır; fonda lirik doğa tasvirlerinin yer aldığı, taşrada geçen, üst tabakadan insanlar arasındaki bir gönül macerasıdır. Eikhenbaum, Turgenyev'in kaleminden çıkmış olabilecek, doğa tasviri paragraflarından örnekler sıralar; gerçi aralara tamamıyla Tolstoy'a özgü olanlar da

---

44 28 Ekim 1856 tarihli günlük kaydı. *PSS* 47:97.

45 19 Ocak 1858 tarihli günlük kaydı. *PSS* 48:4. Tolstoy, Nekrasov'a da şöyle yazmıştır, "Turgenyev'in 'Asya'sının, eserlerinin en zayıfı olduğunu düşünüyorum." Tolstoy'dan N.A. Nekrasov'a 21 Ocak 1858 tarihli mektup. *PSS* 60:252. Elisei Kolbasin, Turgenyev'e bu görüşü nazik bir şekilde bildirmiştir; ayrıca Tolstoy'un bu görüşünün altında yatan nedene ilişkin Nekrasov'un yorumunu da eklemiştir. Nekrasov'a göre, "Al'bert"i beğenmeyip geri çevirmiş olduğu için Tolstoy kendisini bu şekilde kışkırtmaya çalışıyordu. *Turgenyev i Krug "Sovremennik"*, s. 350.

serpiştirilmiştir. Belirtildiği gibi, Christian da ruh halindeki bir benzerliğe, gençliğe özgü umut ve hayallerin geçip gitmesi karşısındaki melankoliye ve teslimiyete dikkat çeker. Ancak, hiç kuşku yok ki farklılıklar da benzerlikler kadar çarpıcıdır. Turgenyev, bir kadının bakış açısından yazmayı aklının ucundan bile geçirmez, erkek bir yazar için cesur bir yetenek gösterisidir bu. Her şeyden önemlisi, Turgenyev sevgililerinin evlenmelerine pek nadir göz yumar. Turgenyev'in en karakteristik -ve doğrusu en şiirsel- tiplemesi, hikâyedeki diğer erkeklere "ilk [ve büyük olasılıkla tek] Aşk'ını"[46] anlatan ihtiyar bekârdır. Bu yüzden Tolstoy *Aile Mutluluğu*'nda anlatıcı rolünü bir *kadına* vererek ve hikâyeyi nikâh masasının ötesine, evlilik hayatına taşıyarak Turgenyev'i saf dışı bırakmak istemiş olabilir. 1859'da provaları okuyan Tolstoy, bu mücadeleden galip çıkamadığını, temayı farklı işlemek için gösterdiği tüm çabalara rağmen hikâyeye bir *İnstitutka'nın* değil ama Turgenyev'in formüllerinin kokusunun sindiğini fark etmiş olabilir. Korney Çukovski böyle düşünmektedir. Çukovski'ye göre Tolstoy, beğenmediği *Asilzade Yuvası*'na, *Aile Mutluluğu* aracılığıyla üstünlük sağlayarak (sözde) sönmekte olan ününü yeniden kazanmayı ummuştur. Çukovski'nin görüşüne göre, Tolstoy'un provaları okurken esere şiddetli tepki göstermesine ve edebiyatı bırakıp pedagojiye geçmesine neden olan, bunu başaramadığını fark etmesidir.[47]

Özetlemek gerekirse, meseleyi çözme çabamız, ne yazık ki, net ve kesin bir sonuç vermemiştir. Tüm açıklamalar ya çürütülmüştür ya da sınırlı kalmıştır. Kusurları ne olursa olsun *Aile Mutluluğu*, Tolstoy'un sert tepkisine haklı gerekçe sağlayacak büyüklükte bir sanatsal başarısızlık değildir. Keza, Tolstoy'un Arseneva'ya davranış şekli kaba ve bencilce olabilir ama böyle bir utanç uyandıracak kadar da kötü değildir. Bununla birlikte, genç kadınla flört ederken yaşadığı "ilave" cinsel hazların anılarının ve iktidarsızlık vaka-

46 Aslında "Asya" da bu şekilde yazılmıştır ama anlatım sahnesine yer verilmemiştir.

47 Korney Çukovsky, *Lyuts i Knigi*, s. 90-91.

larının yarattığı kaygı ve aşağılanma duygusunun, Tolstoy'un hikâyeye duyduğu tepkide payı olabilir. Belki de, ilişkilerinin sterilize edilmiş ve kurmacaya dönüştürülmüş hali gerçek dışı ve dürüstlükten uzak oluşuyla vicdan azabına yol açmıştır. Kendini Arseneva'ya karşı suçlu hissetiyse bile, *Aile Mutluluğu*'nu yazarak günah çıkarmadığı kesindir. Nihayetinde, kurmaca kurmacadır; kendi kurallarına uyar ve kendi kuralları çerçevesinde değerlendirilir; gerçek hayattaki örneklerden esinlenilerek yaratılmış karakter ve olayların ne kadar "gerçek" olduğundan yazarlar sorumlu tutulamaz. Gene de, duygular kurallara her zaman boyun eğmez, *Aile Mutluluğu*'ndaki "yalanlar" buna rağmen Tolstoy'un vicdanını rahatsız etmiş olabilir. Bunda daha genelleşmiş cinsel suçların da payı olabilir. Ayrıca Tolstoy, Turgenyev'in etkisinden kendisini kurtarmak zorundaydı, yazar *Aile Mutluluğu*'yla bu yönde bir adım atacağını, ustasına kendi sahasında meydan okuyacağını ve onu orada alt edeceğini ummuştu. Ancak Tolstoy metnin basılmış hâlini okuyunca, bu mücadeleden yenik çıktığını düşünmüş olabilir. Son olarak da Tolstoy'un kurmacanın kendisine duyduğu tepki, hikâyeler uydurmanın olgun bir adam için ciddi ya da değerli bir iş olmadığına ilişkin kuşkuları – bu, Tolstoy'un hayatında tekrarlayan bir tema olacak ve en çok da *Anna Karenina*'yı yazmayı bitirdiğinde kendini gösterecektir.

Bu etmenlerden bazılarının ya da bunların herhangi bir kombinasyonunun, Tolstoy'un tepkisinde payı bulunabilir. Tolstoy'un çok iyi bildiği ve sık sık, etkili bir şekilde ortaya koyduğu gibi, insan kalbi her türlü dürtünün tanınmak ve üstün gelmek için mücadele ettiği karışık bir yerdir. Rekabet halindeki bu dürtülerden hangisinin ya da hangilerinin *Aile Mutluluğu*'na ilişkin bu "utanç" patlamasından sorumlu tutulabileceğini aradan bunca zaman geçtikten sonra kesin olarak tespit etmek olanaksız gibidir.

Çeviren SERİM AS ÖZDEMİR

Birinci Bölüm

I

Kış başından beri köyde[1] Katya ve Sonya ile yalnız başımıza oturuyor, sonbaharda yitirdiğimiz annemin yasını tutuyorduk.

Katya bizleri büyütmüş olan, kendimi bildim bileli anımsayıp sevdiğim dadımız, aynı zamanda eski bir aile dostumuzdu. Sonya ise küçük kız kardeşimdi. Yağışlı, hüzünlü kışı, Pokrovsk'taki eski evimizde geçiriyorduk. Hava soğuk ve esintiliydi; durmadan yağan kar pencerelere kadar çıkıyor, camlar hemen hemen sürekli buz tutuyordu. Neredeyse bütün kış köyden çıkıp bir yerlerde gezememiştik. Evimize arada bir gelenler de acılı yüzleri, evde uyuyan birileri varmışçasına usul usul konuşmaları, iç çekip somurtmaları, bana, özellikle kara giysili Sonya'ya bakarken ağlamaklı duruşlarıyla bizlere neşe ve sevinç getirmekten çok uzaktılar. Ölüm, varlığını evde her an duyuruyor; acılığı ve korkunçluğu ile evin havasına yansıyordu. Annemin odası kapalıydı, yatmaya giderken önünden her geçişte bir şey beni bu soğuk ve yarı karanlık odaya bakmam için dürtüyor, korkudan ürperiyordum.

1 Pokrovsk adlı bu köyde ailenin çiftliği bulunmaktadır – ç.n.

O zaman ben on yedi yaşındaydım. Annem o yıl öğrenimimi sürdürmem için kente taşınmamızı istemişti. Onun kaybı derin bir acı veriyordu bana; şunu belirteyim ki, başkalarının da söylediği gibi, genç ve güzel bir kız olarak ikinci kışı da köyde yapayalnız, işsiz güçsüz geçiriyor olmam gerçekten hoş bir şey değildi. Kışın bitimine doğru yalnızlığın verdiği can sıkıntısı ve karamsarlık o dereceye vardı ki, ne piyanonun kapağını açıyor ne elime bir kitap alıyor ne de odamdan dışarı çıkmak istiyordum. Katya bunlardan biriyle oyalanmam için beni isteklendirmeye çalışırken, "Canım istemiyor, yapamam," diye yanıtlıyordum. İçimden bir ses, "Ama neden?" diyordu. En güzel günlerim boşu boşuna geçerken neden kendim için bir şeyler yapacaktım? Bu sorunun yanıtı gözyaşlarım olabiliyordu yalnızca.

O sıralar zayıflayıp çirkinleştiğimi söylemeleri bile ilgilendirmiyordu beni. Hayatını, sonuna dek böylesine yalnız ve amansız bir can sıkıntısı içinde geçecek olduktan sonra neden, kimin için kendime dikkat edip bakımlı olacaktım? Bu kötümserlikten kurtulmaya gücüm yetmediği gibi, isteğim de yoktu. Kışın sonuna doğru durumumdan iyice kaygılanan Katya, ne olursa olsun, beni yurtdışına götürmeye karar verdi. Bunun için para gerekliydi; annemden bize ne kaldığını pek bilmediğimizden, çiftliğimizi yöneten kişinin bir an önce gelip işlerimizi düzene koymasını bekliyorduk.

Mülk yöneticimiz martta geldi. Yine işsiz güçsüz, isteksiz, bir köşeden ötekine bir gölge gibi dolaşıp durduğum bir gün Katya;

"Hele şükür! Sergey Mihayloviç gelmiş, durumumuzu öğrenmek için adam göndermiş. Öğle yemeğinde burada olacak, Maşacığım. Şöyle bir silkinip toparlan, seni böyle görünce hakkında neler düşünür, kim bilir? Sizleri öyle severdi ki!" dedi.

Sergey Mihayloviç yakın komşumuz, toprağı bol olası ba-

bamdan bir hayli genç olmakla birlikte onun yakın arkadaşıydı. Çiftliğimizin yöneticisinin gelişi, tasarladıklarımızı gerçekleştirip köyden çıkma olanağı verecekti bize. Bundan başka, çocukluğumdan bu yana sevip saymaya alışmıştım onu. Katya toparlanıp kendime çekidüzen vermemi öğütlerken, uyuşuk bir hayat içinde görünmekten dolayı tanıdıklarımız arasında en çok Sergey Mihayloviç'ten çekineceğimizi biliyordu. Katya'dan ve Sergey Mihayloviç'in vaftiz kızı Sonya'dan başlayıp evin arabacısına değin herkes gibi ona alışıp sevmemin yanında, annemin söylediği bir söz nedeniyle de Sergey Mihayloviç benim için ayrı bir önem taşıyordu. Benim için böyle bir koca istediğini söylemişti annem ben küçükken. O vakit bu söz bana garip, hatta yersiz gelmişti. Çünkü düşlediğim erkek bambaşka biriydi. İnce, zayıf, soluk yüzlü, bakışları da hüzünlü olmalıydı severek evleneceğim adamın. Sergey Mihayloviç ise pek genç sayılmazdı; uzun boylu, dolgun bedenli, görünüşe göre çok neşeliydi. Bununla birlikte annemin sözleri düşlerimi etkilemişti. Altı yıl önce, daha on bir yaşındayken ve Sergey Mihayloviç bana "sen" deyip, "menekşe kız" adıyla seslenirken, ara sıra kendime korkuyla sorardım: "Ya bir gün benimle evlenmek isterse ne yaparım?"

Katya'nın, ıspanak kavurmasının yanına eklediği kaymaklı pastadan oluşan öğle yemeğinden önce Sergey Mihayloviç çıkageldi. Küçük kızağıyla eve yaklaştığını pencereden görmüş, köşeyi dönер dönmez konuk odasına koşmuştum. Onu beklemiyormuşum gibi bir tavır takınmak istiyordum. Ama holdeki ayak patırtısını, gür sesini, Katya'nın onu karşılamak için dışarı koştuğunu işitince dayanamayıp ben de çıktım. Katya'yı elinden tutmuş, yüksek sesle konuşuyor, gülüyordu. Beni görünce selam vermeden bir süre baktı. Şaşırdım, kızardığımı hissettim. Kollarını açıp bana doğru yaklaşırken kararlı, yapmacıksız tavrıyla;

"Ah! Yoksa bu siz misiniz? Böylesine değişebilir mi insan?

Ne kadar da büyümüşsünüz! Bakın hele şu menekşeye! Koca bir gül olmuş!" dedi.

İri elleriyle elimi tuttu, acıtmadan, sert ama kibar bir biçimde sıktı. Elimi öpeceğini sanmış, ona doğru eğilmiştim ki, elimi bir kere daha sıktı; içime işleyen, neşeli bir bakışla gözlerimin içine baktı.

Altı yıldır görmüyordum onu. Çok değişmişti. Biraz yaşlanmış, esmerleşmiş, yüzüne hiç gitmeyen favoriler bırakmıştı. Ama içten davranışları, derin hatlı, buğdaysı, kibar yüzü, parlak zeki bakışları, çocuksu, cana yakın gülüşü aynıydı.

Beş dakika sonra hepimiz için, Sergey Mihayloviç'in gelişine çok sevindikleri belli olan uşaklar için bile, eve gelen bir konuk olmaktan çıkıp aileden biri olmuştu.

Sergey Mihayloviç annemin ölümünden sonra gelerek, evde kaldıkları sürece konuşmaktan çok ağlamayı uygun bulan konuklarımız gibi davranmıyordu kesinlikle. Tam tersine, konuşkan ve neşeliydi, annemden tek kelimeyle bile söz etmedi; öyle ki, bu kayıtsızlık başta çok garip, hatta yakın bir dostumuz olması dolayısıyla yakışıksız göründü bana. Ama sonraları, bunun ilgisizlikten değil, acımıza gösterdiği saygıdan ileri geldiğini anlayınca ona minnet duydum. Akşamleyin Katya, annemin zamanında olduğu gibi, oturma odasındaki masada eski yerini alarak semaverle çay demledi. Sonya ile ikimiz Katya'nın yanına oturduk. İhtiyar Grigoriy, babamın piposunu bularak Sergey Mihayloviç'e verdi. Konuğumuz ise her zaman olduğu gibi, odada ileri geri dolaşmaya başladı. Bir ara;

"Bir düşünsenize, şu evde ne büyük, ne acı değişiklikler olmuş!" diyerek durakladı.

Katya semaverin kapağını kapayarak içini çekti. Sergey Mihayloviç'e bakarken yüzü ağlamaklıydı.

Sergey Mihayloviç bana döndü:

"Babanızı anımsıyorsunuz, değil mi?"

"Biraz," diye karşılık verdim.

Gözlerime değil de, biraz yukarıya bakarak, sakin ve duygulu;

"Yaşasaydı ne iyi olurdu sizler için! Babanızı çok severdim," dedi.

Katya;

"Tanrı aldı onu elimizden," diyerek peçeteyi çaydanlığın üzerine bırakıverdi, mendilini çıkardı, ağlamaya başladı.

"Evet, evde büyük değişiklikler olmuş!"

Üzgün bir sesle böyle söyleyen Sergey Mihayloviç az sonra;

"Sonya, oyuncaklarını göstersene bana," diyerek salona geçti.

O gidince yaşlı gözlerle Katya'ya baktım.

"Ne iyi adam!" dedi Katya.

Gerçekten bu iyi yürekli adamın, aile dostumuzun yakın ilgisi, hoş bir etki bırakmıştı üzerimde.

Salondan Sonya'nın çığlıkları, Sergey Mihayloviç'in kahkahaları duyuluyordu. Biraz sonra bir bardak çay gönderdim konuğumuza. Bir ara salondan Sonya'nın piyano tıngırtıları yükseldi.

"Marya Aleksandrovna! Buraya gelin de bir şeyler çalın bize."

Onun bu içten, dostça, azıcık da buyurucasına seslenişi hoşuma gitti. Yerimden kalkarak salona yürüdüm. Nota defterinden Beethoven'ın *Ayışığı Sonatı*'nın *adagio* kısmını açtı.

"Şunu çalın da, nasıl çaldığınızı görelim bakalım."

Elindeki çay bardağıyla salonun bir köşesine çekildi.

Pek iyi çalamadığımı ileri sürerek isteğini geri çevirmenin olanaksızlığını görerek, ister istemez oturdum piyanonun başına. Müziği sevip anladığını bildiğimden, olumsuz eleştirisinden çekine çekine, elimden geldiğince iyi çalmaya çalışıyordum. *Adagio*, çay masasında konuştuklarımızın canlandırdığı anıların etkisiyle bayağı duygulu olmuştu, sa-

nırım doğru da çalmıştım. Ama *scherzo*yu sonuna kadar çaldırmadı bana. Yanıma gelerek, "Olmadı, bunu kötü çalıyorsunuz, bırakın Tanrı aşkına, ama birinci bölüm iyiydi. Müzikten anlıyorsunuz," dedi. Bu ölçülü övgüye sevinmiştim. Yüzümün kızardığını hissettim. Babam yerindeki bir dostun benimle böyle karşı karşıya, çocukluğumdakinden ayrı, beni önemseyerek konuşması çok değişik gelmişti bana, etkilenmiştim. Katya, Sonya'yı yatırmak için yukarıya çıktığından, ikimiz baş başa kaldık salonda.

Babamı, onunla görüşmelerini, ben daha kitaplarımla, oyuncaklarımla oyalanırken birlikte geçirdikleri neşeli günleri anlattı. Anlattıklarını dinledikçe, babam, o zamana değin ilk defa, bilmediğim cana yakın, sevimli yanlarıyla gözümün önünde canlandı. İlgilendiğim konuları, sevdiğim kitapları, geleceğe ilişkin tasarılarımı soran Sergey Mihayloviç bana öğütler verdi. Artık o benim için dalıma basan, oyuncak getiren, şakacı, neşeli bir insan değil; elimde olmadan saygı ve yakınlık duyduğum, ciddi, sevimli bir dosttu. Onunla konuşurken rahatlıyor, içimin açıldığını hissediyor, bir yandan da ister istemez kendimi zorlayıp sözlerimi ölçüp biçerek konuşmaya çalışıyordum. Babamla olan yakınlığından dolayı kazandığım sevgisini, kendi kişiliğimle pekiştirip sürdürmekti o andaki tek amacım.

Sonya'yı yatıran Katya yanımıza geldi, hiç sözünü etmediğim karamsarlığımdan dolayı konuğumuza yakınmaya başladı. Sergey Mihayloviç güldü, sitemli bir sesle;

"En önemlisini söylememiş bana, şuna bakın!" dedi.

"Siz Katya'ya aldırmayın. Ne diye size günlük sıkıntılarımdan söz edeyim? Anlatsam sizin de canınız sıkılırdı. Nasıl olsa geçer," karşılığını verdim.

Gerçekten de artık sıkıntılarımın geçeceğini, hatta o anda bile azaldığını, sanki onları hiç yaşamamış olduğumu hissediyordum.

Sergey Mihayloviç ciddileşti.

"Yalnızlığa katlanamamak kötü bir şey. Ben de sizi bayağı büyüdü sanmıştım."

Güldüm.

"Artık çocuk değilim."

"Hayran bakışlarla kendisini beğendiğinizi gösterdiğiniz vakit canlı, neşeli, ama yalnız kalır kalmaz sıkıntılı, hiçbir şeyden zevk almayan bir hanım. Yaptıkları hep gösteriş; kendi kendine sürdürdüğü, zevk aldığı özel uğraşıları yok... Eğer böyle biriyseniz hiç hoşuma gitmedi."

Bir şey söylemiş olmak için;

"Hakkımdaki kanaatiniz bu mu?" dedim.

Kısa bir sususturan sonra şunları ekledi:

"Hayır! Boşuna babanıza çekmemişsinizdir. Sizde gizli değerler olmalı."

Dikkatli, sevecen bakışı utançla karışık bir sevinç uyandırdı bende. Başlangıçta neşeliymiş izlenimi bırakan yüzünde ve duru, dikkatli bakışlarında derin bir kederin gölgesini yeni yeni seziyordum.

"Sizin gibi bir genç kızın canı sıkılmamalı. Müzik ve kitap okumak gibi zevk aldığınız uğraşılarınız var, üstelik kardeşinizi eğitip yetiştiriyorsunuz. İleride pişmanlık duymamak için ancak bu yaşlarda hazırlanabileceğiniz koca bir yaşam duruyor önünüzde. Bir-iki yıl sonra çok geç kalmış olabilirsiniz."

Bir baba, bir amca gibi konuşuyordu benimle. Yaşıtımmış gibi görünmekten kaçındığını anlıyordum. Olgunlaşmadığımı hissettiren sözleri biraz kırıcı olmakla birlikte, kişiliğinin yalnız bana göstermeye çalıştığı bu yönünden hoşlanıyordum.

Bir süre Katya'ya kendi işlerinden söz etti. Kalkarken bana yaklaştı, elimi tuttu.

"Eh, şimdilik Allahaısmarladık sevgili dostlarım!"

Katya;

"Bir daha ne zaman görüşürüz?" diye sordu.

Sergey Mihayloviç elimi bırakmadan;

"Baharda," diye karşılık verdi.

"Şimdi Danilovka'ya (bir başka köyümüz) gidiyorum. Ne var ne yok, bir bakayım. İşlere bir çekidüzen vermek gerek. Oradan da kendi işlerim için Moskova'ya gideceğim. Artık yazın sık sık görüşürüz."

Büyük bir tasayla;

"Buraya dönüşünüz niye bu kadar gecikiyor?" dedim.

Gerçekten onu her gün görebileceğimi sanıyordum. Sıkıntılarımın geri geleceğinden korkmuş, birden kendime acımaya başlamıştım. Ses tonumdan, bakışlarımdan anlaşılıyordu bu kaygım. Bana oldukça soğuk ve irkiltici görünen bir tavırla;

"Yapacak işler, yeni uğraşılar bulmalısınız kendinize. Karamsarlığa kapılmayın," dedi.

Yüzüme bakmaksızın elimi bıraktı.

"Baharda gelince sizi sınava çekeceğim."

Geçirmek için biz holde beklerken, bana bakmadan çabuk çabuk kürkünü giydi.

"Boşuna uğraşıyor!" diye düşündüm. "Bakışlarından pek mi hoşlandığımı sanıyor acaba? İyi, çok iyi bir adam ama... hepsi o kadar!"

O gece geç saatlere dek oturup konuştuk Katya ile. Hep ondan söz etmedik doğallıkla. Önümüzdeki yazı nasıl geçireceğimizden, gelecek kış nerede, nasıl yaşayacağımızdan da konuştuk. Beni tedirgin eden şu "Neden canım sıkılıyor?" sorusu kafamı kurcalamaz olmuştu artık. Mutluluğu hissetmek için yaşamak gerektiği açık seçik içime doğuyordu. Gelecekte büyük bir mutluluk görüyordum kendim için. Bunaltıcı, köhne evimiz cıvıl cıvıl bir canlılıkla aydınlanıvermiş gibiydi.

II

İşte bahar geldi. Eski karabasanların yerini belirsiz birtakım umut, istek ve düşlerle dolu bahar özlemleri aldı. Günlerim kış aylarındakinden daha değişik geçiyordu. Kitap okumak, piyano çalmak, Sonya'yla ilgilenmek hoşuma giden uğraşılar olmuştu. Sık sık bahçeye çıkıyor, ağaçlı yollarda uzun süre dolaşıyor, bahçedeki sırada oturuyordum. Bu sırada ne düşünüp neler beklediğimi, neler umut ettiğimi Tanrı bilir. Ara sıra, hele ay ışığı olduğu vakitler, bütün gece odamın penceresinde oturuyor, Katya'dan gizli, yalnız başıma, gecelikle bahçeye çıkıyor, çiylere basarak deredeki bente kadar koşuyordum. Bir keresinde koskoca bahçenin çevresini koşa koşa dolanmıştım.

O zamanki düşlerimi anımsayıp anlatmak güç şimdi. Böylesine yaşamdan kopuk, garip hayallerin benim düşüncelerim olabileceğine inanasım gelmiyor o günlere dönüp bakınca.

Sergey Mihayloviç söz verdiği gibi mayıs sonunda Moskova'dan döndü.

Ummadığımız bir akşam onu karşımızda buluverdik. Tera-

sa oturmuş, çay içmek üzereydik. Yeşillenmiş bahçede, Petrov yortusundan bu yana çiçeklenen ağaçlara bülbüller yerleşmişti sanki. Salkım salkım leylakların dallarına beyaz-mor yıldızlar serpilmiş gibiydi, tomurcuklar patlamaya hazırdı. Bahçe yolunda sıralanmış kayın ağaçlarının yaprakları, batan güneşte saydam bir görünüme bürünmüştü. Otların üzerine bol akşam çiyi serpiliyor, terasa serin gölgeler düşüyordu. Bahçenin ötesinden günün son şamatası, köye dönen sürülerin sesleri geliyordu. Uşağımız yarı kaçık Nikon, terasın ilerisindeki yolda su fıçısı taşıyan ata binmişti. Fıçının süzgecinden dökülen sular çiçekleri, çiçekleri ayakta tutan sopaların çevresindeki kabartılmış toprağı halka halka ıslatıyordu. Kar gibi beyaz örtülü masamızda pırıl pırıl bir semaver kaynıyor; kaymak, simit ve kurabiye tabakları hazır bekliyordu. Katya tombul elleriyle özenerek yıkıyordu fincanları.

Banyodan sonra epeyce acıktığımdan, çayı beklemeden ekmekle taze kaymaktan atıştırmaya başladım. Kısa kollu keten bir bluz giymiş, ıslak saçlarımı eşarpla bağlamıştım. Onu pencereden ilk gören Katya;

"A! Sergey Mihayloviç! Biz de şu anda sizden söz ediyorduk," dedi.

Üstümü değiştirmek üzere kalktım ama tam kapıdan çıkarken Sergey Mihayloviç'le karşılaştım. Sarılı başıma bakarak güldü.

"O! Bu ne resmiyet böyle! Grigoriy'den utanmadığınıza göre ben de sizin için Grigoriy sayılırım."

Bunları söylerken bana yaşlı Grigoriy'in bakamayacağı gözlerle bakıyordu. Utanarak yanından uzaklaşmak istedim. Giderken de;

"Hemen gelirim!" dedim.

Arkamdan;

"Giyiminizde ne var? Tam bir köylü kızına benziyorsunuz," diye bağırdığını işittim.

Üst katta çabuk çabuk giyinirken: "Ne tuhaf baktı bana! Neyse çok şükür, geldi ya! Şimdi günlerimiz daha neşeli geçecek," diye düşünüyordum. Aynaya bir göz atıp merdivenden sevinçle indim. Koştuğumu gizlemeden, soluk soluğa döndüm yanlarına. Sergey Mihayloviç masada oturuyor, bizim adımıza yaptığı işleri anlatıyordu Katya'ya. Beni görünce gülümsedi, ama konuşmasını kesmedi. Söylediğine göre işlerimiz çok iyiymiş. Bu duruma göre yaz ayları köyde kalacak, bunun dışında ya Sonya'nın öğrenimi için Petersburg'a ya da gezmek için Avrupa'ya gidecektik. Katya;

"Siz de bizimle Avrupa'ya gelseniz ne iyi olurdu. Orada çok yalnız kalacağız," dedi.

Sergey Mihayloviç yarı şaka, yarı ciddi şunları söyledi:

"Oh! Sizinle dünyanın öbür ucuna giderim!"

Sonra gülümsedi, başını salladı.

"Ya annem, işlerim? Neyse, önemli olan bu değil..." Bana döndü. "Bunca zamanı nasıl geçirdiniz, anlatın bakalım? Karamsar mıydınız yine?"

O yokken birtakım uğraşılarımın olduğunu, canımın sıkılmadığını anlattım. Katya da söylediklerimi doğruluyordu. Sergey Mihayloviç, övgüyü hak etmiş bir çocukmuşum gibi sanki bakışlarıyla, sözleriyle okşuyordu beni. Ona yaptığım iyi şeyleri ayrıntılarıyla anlatmam, papaza günah çıkartır gibi düşüncelerimi içtenlikle açılmam gerektiğine inanıyordum. Belki de bundan sıkılıyordu adamcağız. Akşam saatleri çok güzeldi, çay içme faslımız bittiği halde terastan ayrılmak istemiyorduk. Söyleşi benim için öylesine ilginçti ki, insan seslerinin çevremizden gittikçe uzaklaştığının farkına bile varamamıştım. Bahçeden baygın baygın çiçek kokuları geliyordu. Otlar çiyden ıslak ıslaktı. Yakınımızdaki bir leylak ağacında şakıyan bir bülbül, sesimizi duyarak susmuştu. Parlak, yıldızlı gök üstümüze doğru abanmış gibiydi.

Birden terasın tentesinin altına giren bir yarasa başımızın üstünde çırpınmaya başlayınca, havanın iyice karardığını anladım. Korkudan duvara yapıştım, neredeyse bağıracaktım ki, yarasa geldiği gibi sessizce uçup gitti ve bahçenin alacakaranlığında kayboldu. Sergey Mihayloviç;

"Sizin Pokrovsk'u severim. Hayatım boyunca şurada, şu terasta oturabilirim," dedi.

"Oturuyorsunuz ya işte," diye atıldı Katya.

"Oturuyormuşum. İşler hep böyle oturmanıza izin verir mi?"

"Peki, niçin evlenmiyorsunuz? Kusursuz bir koca olurdunuz."

Sergey Mihayloviç güldü.

"Oturmayı sevdiğim için mi iyi koca olurum? Hayır, Katerina Karlovna,[1] siz de, ben de evlenemeyiz artık. Beni evlenecek bir adam gibi görmüyorlar çoktandır. Ben bunu kabul ettim. Şimdi öyle rahatım ki!.."

Bunu yapmacık bir rahatlıkla söylediğine inanıyordum.

"Aman ne gülünç! Otuz altı yaşında, ama içi çoktan geçmiş," diye takıldı Katya.

"Hem de nasıl, hep oturmak istiyorum. Evlenmek için başka şeyler gerekli oysa."

Başıyla beni gösterdi.

"Sorun şu genç hanıma isterseniz. Asıl böylelerini evlendirmeli. Katerina Karlovna, bundan böyle sizinle biz, gençlere bakarak kıvanç duyacağız."

Ses tonunda anlamakta güçlük çekmediğim gizli bir hüzün ve zorakilik vardı. Bir süre sustu; Katya da, ben de onun söylediklerine karşılık vermedik.

Sergey Mihayloviç sandalyesinde başını çevirerek bana baktı.

"Olacak şey değil ya, genç bir kızla, sözün gelişi, Maşa...

1 Katya; Katerina'nın küçüklük adı – ç.n.

Marya Aleksandrovna ile evlendiğimi gözünüzün önüne getirin. Ne güzel bir örnek verdim. Böyle bir örnek bulduğuma memnunum."

Gülmeye başladım. Verdiği bu örneğin nesini beğendiğini pek anlayamamıştım. Şakacı bir tavırla;

"Doğrusunu söyleyin, lütfen," dedi bana. "Hayatınızı yaşlı, gücünü tüketmiş, yalnızca oturmak isteyen bir adamla birleştirmek sizin için mutsuzlukların en büyüğü olmaz mı? Siz ki, Tanrı bilir, neler istiyor, neler düşünüyorsunuzdur!"

Şaşırdım, ne söyleyeceğimi bilemediğim için sustum. Sergey Mihayloviç gülüyordu.

"Size evlenme teklifinde bulunmuyorum. Ama doğrusunu söyleyin, akşamları bahçede gezinirken böyle bir kocanız olmasını düşünmüyorsunuzdur, herhalde. Sizce bu en büyük talihsizlik olmaz mı?"

"Hiç de olmazdı..." diye başlamıştım ki...

"Gene de istemezdiniz," diye bitirdi sözünü.

"Öyle ama ben yanıla..."

"İşte görüyorsunuz ya, şimdi doğrusunu söyledin. İçtenliğinden dolayı teşekkür borçluyum Marya Aleksandrovna'ya. Aramızda böyle bir konuşma geçtiği için de kıvançlıyım. Her şey bir yana, böyle bir evlilik benim yönümden büyük bir mutsuzluk olurdu."

Katya;

"Ne garip adamsınız Sergey Mihayloviç, hiç değişmemişsiniz," diyerek akşam yemeği hazırlığı için yanımızdan ayrıldı.

Katya'nın gidişinden sonra bir sessizlik çöktü ortalığa, çevremizde her şey suskundu. Bir bülbül, dünkünden başka bir sesle, önce kesik kesik, kararsız bir sesle, sonra giderek bahçeyi dolduran bir şakımayla gece ötüşüne başladı. Yarın aşağısında bir başkası, ilk defa bu akşam, uzaktan uzağa ona yanıt verdi; bize yakın olanı dinliyormuş gibi bir an sustu; sonra daha keskin, zorlamalı, titrek, çınlayıcı bir sesle şakı-

maya başladı. Bu ötüşler, kuşların bizlere yabancı olan gece dünyasında her şeyi bastırarak enginlere yayıldı. Uyumak için seraya giden bahçıvanın kalın çizmelerinin çıkardığı gıcırtı gittikçe bizden uzaklaşıyordu. Bahçenin derinliklerinden bir kuşun iki kere kesik kesik ıslık çaldığı duyuldu ve gene ortalık sessizleşti. Bir yaprak hafifçe haşırdayarak sallandı, terasın tentesi kıpırdandı, hoş bir çiçek kokusu dalga dalga yayılarak çevremizi doldurdu. Bunca gevezelikten, konuşmalardan sonra susmak garibime gidiyordu, ama ne söyleyeceğimi de bilemiyordum. Sergey Mihayloviç'e baktım, yarı karanlıkta parıldayan gözleri bana çevrilmişti.

"Yaşamak ne güzel!" dedi.

Farkına varmadan içimi çekmiş olacağım ki;

"Ne oldu?" diye sordu.

"Yaşamak çok güzel!" diye onun sözünü yineledim.

Suskunluğumuzun sürüp gitmesi tedirginliğimi artırıyordu. Yaşlılığını doğrulamakla onu incitmiş olabileceğim geldi aklıma. Gönlünü almak için bir yol arıyordum ki birden ayağa kalktı.

"Eh, size 'Hoşça kalın,' diyeceğim. Annem beni akşam yemeğine bekler. Onu bugün henüz görmedim," dedi.

"Ben de bir sonat çalmak istiyordum size."

"Gelecek sefere çalarsınız."

Sesi oldukça soğuktu.

"Güle güle," dedim.

Onu gücendirmiş olduğum düşüncesi şimdi daha çok aklıma yatıyordu. Bundan dolayı bayağı üzüldüm. Katya'yla birlikte onu evin önündeki merdivene kadar geçirdik, orada bir süre durduk, atının üstünde yavaş yavaş uzaklaştığı yola baktık. Atının ayak sesleri kesilince terasa çıktım, bahçeye dalgın dalgın bir süre baktım. Gece seslerinin yankılandığı sislerin arasından görmek, işitmek istediğim her şeyi görüyor, işitiyordum.

Sergey Mihayloviç daha sonra birkaç kez geldi bize. Aramızda geçen o garip konuşmadan sonraki sıkıntılı durum gitgide kayboldu, bir daha yinelenmedi. Yaz süresince haftada iki-üç kere uğruyordu. Ona öylesine alışmıştım ki, gelişleri biraz aksayacak olsa tedirginliğim artıyor, sinirlenmeye başlıyordum. Sanki beni atlatıyormuş gibi bir duyguya kapılıyordum. Konuşmalarımızda genç, sevimli bir arkadaşıyla konuşurcasına yakın davranıyordu bana. Beni sorguya çekiyor, açık yürekli olmamı istiyor, öğütler veriyor, ara sıra da çıkışarak kimi davranışlarımı eleştiriyordu. Benimle eşit olmak için gösterdiği bütün çabaya karşın, onda farkına vardığım özelliklerin ötesinde, bana açmayı gereksiz bulduğu, yabancı bir dünyanın varlığını sezmiyor değildim. Ama bu durum ona duyduğum saygıyı artırıyor, Sergey Mihayloviç'e daha çok yakınlaşmak istiyordum. Katya'dan ve komşulardan öğrendiğime göre, birlikte yaşadığı annesine bakmasından, kendi işleri ve mülkümüzün yönetilmesinden başka, onun birtakım soyluluk sorunları da varmış. Bu yüzden ona büyük kötülükler yapmışlar. Bu konularda ne gibi görüşleri olduğunu, hangi düşünce, tasarı ve umutları bulunduğunu bir türlü öğrenememiştim kendisinden. Ne vakit sözü onun özel işlerine getirsem, kendine özgü tavrıyla yüzünü buruşturur, "Bırakın lütfen. Bundan size ne?" dercesine konuşmamızın konusunu değiştirirdi. Önceleri bu tavrı beni kırmıştı ama giderek alıştım ve hep benimle ilgili şeylerden söz eder olduk. Böylesini ben de doğal buluyordum.

İlkin bana garip gelen, ama sonraları beğendiğim bir yanı da, onun dış görünüşüme aldırmayışı, hatta diyebilirim ki, önemsemeyişiydi. Ne bakışları ne de söz ve davranışlarıyla, bir kere olsun güzel olduğumu ima etmemişti. Buna karşın yanında güzelliğimi söylediklerinde yüzünü buruşturur, gülerdi. Görünüşümde eksiklikler bulmayı sever, bununla beni kızdırdığı bile olurdu. Bayram günleri Katya'nın bana giy-

dirdiği modaya uygun giysiler, saç biçimim, onu güldürürdü yalnızca. Onun bu alaylı gülüşü iyi yürekli Katya'yı gücendirir, beni de şaşırtırdı. Sergey Mihayloviç'in beni çok beğendiğine inanan Katya, hoşlandığı kadının seçkin topluluklarda görünmesini neden istemediğine akıl erdiremiyordu bir türlü. Çok geçmeden onun benden ne beklediğini anladım. Bende hoppalık olmadığına inanmak istiyordu. Bunu fark ettiğim anda gerçekten de giyiniş, taranış, davranışlarımda rüküşlükten, kendime fazlaca özen göstermekten iz kalmadı. Hatta yapmacıklığı hemen sırıtan bir sadelik züppesi oluverdim. Sade görünmek kolay değildi benim için. Evet, Sergey Mihayloviç'in beni sevdiği açıktı; bir çocuk olarak mı yoksa bir kadın olarak mı sevdiğine pek aldırdığım yoktu. Bu sevgiye değer veriyor, beni dünyanın en iyi genç kızı saydığını hissederek ondaki bu yanılgının sürüp gitmesini istiyordum. Onu elimde olmadan kandırıyordum açıkçası. Ama bunu yaparken ben de daha iyi bir kişiliğe bürünüyordum sanki. Bedenimin değil, ruhumun güzel yanlarını sergilemenin daha uygun olacağını sezinliyordum. Saçlarıma, ellerime, yüzüme, alışkanlıklarıma, iyi ya da kötü nasıl olurlarsa olsunlar, onun tarafından değer biçilmişti bir kere. Dış görünüşüme aldatma isteğinden başka bir şey katamadığımın farkındaydım. Onun asıl bilmediği şey iç dünyamdı, çünkü Sergey Mihayloviç'i seviyordum ve ruhum o sıralarda gitgide gelişip serpiliyordu. Bu yüzden onu yanıltmak kolay oluyordu benim için. Sebepsiz utanmalarım, bunalımlı davranışlarım yok olup gitmişti. Onun beni ta uzaktan bir bakışta tanıyabileceğine, beni her görüşünde beğeneceğine inanıyordum. Ama tutsa da bana çok güzel olduğumu söylese, buna kesinlikle sevinmezdim doğrusu. Bununla birlikte, söylediğim herhangi bir sözden sonra yüzüme bakarak, şakacı bir ton vermeye çalıştığı dokunaklı sesiyle; "Evet, evet, sizde bir şeyler var! Kusursuz bir genç kızsınız,

bunu size söylemeliyim," dediği zaman büyük bir gurur duyuyor, rahatlıyordum.

Yüreğimi gurur ve coşkuyla dolduran bu övgüleri, bakın ne gibi şeyler yüzünden hak ediyordum: Yaşlı Grigoriy'nin torununa gösterdiği sevgiye ben de katıldığım için, okuduğum bir şiir ya da romandan gözlerimden yaş gelesiye içlendiğim için, Mozart'ı Şulhov'a üstün tuttuğumu söylediğim için... Şaşılacak bir şey varsa, o da olağanüstü bir sezgiyle iyiyi ve sevileni kolayca ayırt edivermemdi. Ama neyin niçin daha iyi olduğunu sorsalar açıkça söyleyemezdim. Eski alışkanlık ve beğenilerimin büyük bir bölümü Sergey Mihayloviç'in hoşuna gitmiyordu. Söylemek istediğim şeyden hoşlanmadığını bir kaş oynatışı, bir bakışı ile anlatması; ona özgü acıyan, hatta küçümseyen bir mimik yapması, önceden sevdiğim şeyi kesinlikle bırakmama yetiyordu. Bana bir şey önermeyegörsün, ne istediğini hemen anlıyordum. Gözlerimin içine bakarak bir şey sorsa, bir bakışıyla beklediği yanıtı çekip alıyordu benden. O zamanki düşünce ve duygularım sanki kendimin değildi; onun düşünce ve duyguları benim oluveriyor, hayatıma girip beni aydınlatıyordu. Hiç farkına varmadan Katya'ya, hizmetçilerimize, Sonya'ya, kendime, uğraşılarıma, çevremdeki her şeye başka gözlerle bakmaya başlamıştım. Önceleri yalnız can sıkıntısını gidermek için okuduğum kitaplar, hayatımın en büyük zevki oluvermişlerdi. Bunun sebebi ise Sergey Mihayloviç'le kitaplardan konuşmamız, birlikte okumamız ve onun bana durmadan yeni kitaplar getirmesiydi. Eskiden Sonya'yla uğraşmam, ona ders vermem benim için kaçınılmaz bir görevdi, bu görevi borçluluk duygusuyla yerine getirmeye çalışıyordum. Ama Sergey Mihayloviç'in verdiğim dersi bir kerecik dinlemesinden sonra, Sonya'nın başarılarını adım adım izlemek benim için bir zevk haline dönüşmüştü. Bir müzik parçasını tümüyle bellemek önceleri olanaksız gibi gelirdi ba-

na, ama şimdi, onun beni dinleyip beğenmesi isteğiyle bir parçayı belki kırk kere çaldığım oluyordu. Zavallı Katya kulaklarına pamuk tıkar, bense sürekli piyano çalmaktan sıkılmazdım. Eski sonatları bile şimdi, daha başka, daha başarılı çalıyormuşum gibi geliyordu bana. Tanıdığım, canım kadar sevdiğim Katya'ya başka gözle bakmaya başlamıştım. Onun bizim için yalnızca bir anne, bir dost, bir köle olmadığını ancak yeni yeni anlıyordum. Bu sevecen varlığın gönül zenginliğini, bize bağlılığını anlamış, ona neler borçlu olduğumuzu fark etmiştim. Onu artık daha çok seviyordum. Uşaklarımıza, köylülere, konaklılara,[2] hizmetlilere öncekinden farklı bakmayı da Sergey Mihayloviç öğretmişti bana. Söylemesi tuhaf belki, on yedi yaşıma kadar, bu adamların arasında hiç tanımadığım insanlarmış gibi onlara hep uzak, yabancı kalmışım meğer. Bu insanların da benim gibi duygulandıklarını, istekleri bulunduğunu, acıdıklarını, sevdiklerini bir kere olsun düşünmemiştim. Çoktandır bildiğim bahçemiz, ağaçlıklarımız, tarlalarımız benim için yepyeni, çok güzel varlıklar oluvermişlerdi. Hayatta değişmeyen tek mutluluğun sevmek olduğunu bugüne kadar anlayamamıştım. Bir düşünce olarak değil de, duygu olarak seziyordum bunu. Sergey Mihayloviç hiçbir şey eksiltmeksizin, kendi kişiliği dışında izlenimlere hiçbir şey katmaksızın kendiliğinden akıp giden günlerimden, kocaman, neşe dolu bir yaşam yaratmıştı bana. Çocukluğumdan beri çevremde suskun duran varlıklar canlanıvermişti. O evimize geldiğinde, her şey beni sevince boğan bir anlam kazanıyor, içime mutluluk doluyordu.

O yaz gecelerinde yatağıma uzandığımda, baharın verdiği özlemler, istekler, gelecekle ilgili umutlar yerine, yaşadığım anın sevinç dolu coşkuları sarıyordu benliğimi. Uzun süre uyuyamaz, Katya'nın yatağına yaklaşır, ona çok mutlu olduğumu fısıldardım. Şimdi düşünüyorum da, bunu ona söyle-

2 Toprak ağalarının yurtluklarında karın tokluğuna çalışanlar – ç.n.

mek ne kadar da gereksizmiş, çünkü o olup bitenleri kendiliğinden çok güzel anlıyordu. Katya bundan memnun olduğunu, hayattan istediği başka bir şey kalmadığını söyler, beni öperdi. Ona inanırdım, tüm insanların mutlu olması pek gerekli ve doğal haklarıymış gibi gelirdi bana. Ama Katya bu durumda bile uyumayı düşünebiliyordu her nasılsa; kızmış gibi yaparak beni yatağından kovuyor, hiçbir şey olmamış gibi tekrar uykuyı dalıyordu. Bense uzun süre niçin böylesine mutlu olduğumu araştırıp duruyordum. İkide bir yatağımdan kalkıyor, yeniden dua ediyor, bana yolladığı bütün bu mutluluklardan dolayı kendi bulduğum sözlerle yakarıyordum Tanrıma.

Odanın sessizliğini Katya'nın derin, düzgün soluk alışları ile başucundaki saatin tiktakları bozardı. Ben yatakta sağa sola döner, mırıldanır, istavroz çıkarır, boynumdaki haçı öperdim. Kapılar kapalı olduğu için, pencerelerin küçük panjurları arasından giren bir-iki sinek dışarıya uçamayarak köşede vızıldar dururdu. Sabahın gelmesini, odamdan dışarı çıkmayı, beni saran bu ruh halinin kaybolmasını istemezdim hiçbir zaman. Hayal, düşünce ve yakarışlarımın karanlıkta benimle yaşayan, yatağımın çevresinde uçuşan, başucumda duran canlı varlıklar olduğuna inanırdım. Her düşüncem, her duygum sanki Sergey Mihayloviç'in düşüncesi, onun duygusuydu. Bunun aşk olduğunu o günlerde henüz bilmiyor, bu duygunun herkesin başına gelebilecek türden bir şey olduğunu sanıyordum.

III

Hasat mevsiminde, bir gün, Katya ve Sonya'yla birlikte bahçede sık sık oturduğumuz sevgili sıramıza gittik. Orada gene ıhlamur ağaçlarının gölgesinde, uzaklardan orman ve tarlaların gözüktüğü yar kıyısına oturduk. Sergey Mihayloviç üç gündür uğramıyordu bize, kâhyamızın o gün onun tarlaya geleceğini söylemesi üzerine hep birlikte beklemeye koyulduk. Saat iki sularında bir de baktık, Sergey Mihayloviç atına binmiş, çavdar tarlasından bize doğru geliyor. Katya onun sevdiği meyvelerden şeftali ve vişne getirmelerini söyledi, bana gülümseyerek baktı, sıraya uzandı, uyumaya başladı. Ben de ıhlamur ağacından kopardığım taze kabuklu, yay biçiminde eğilmiş sürgünü Katya'nın yüzünün üzerinde sallayarak okumamı sürdürdüm. Arada bir başımı kaldırıp Sergey Mihayloviç'in geleceği tarla yoluna doğru bakıyordum. Yaşlı ıhlamurun dibinde, Sonya bebeklerine kameriye yapmaya çalışıyordu. Esintisiz ve sıcak bir gündü, ortalık sıcaktan cayır cayır yanıyordu. Günün ilk saatlerinde gittikçe kararan bulutlar gökyüzünde kümeleniyor, sanki fırtınaya hazırlanıyorlardı. Her fırtına öncesinde olduğu gibi heyecanlıy-

dım. Ama öğleden sonra dağılan bulutlar, yerlerini masmavi, duru, parlak bir göğe bıraktı. Yalnızca uzaktan gürlemeler geliyor; ufkun yakınında, tarlalardan yükselen tozla karışmış yağmur yüklü kapkara bir bulutu, soluk şimşekler zaman zaman ufka doğru parçalara bölüyordu. Bugünlük hiç olmazsa bizim buralarda fırtınanın dağılacağı belliydi. Bahçeden yer yer görünen yolda, çavdar saplarıyla ağzına kadar dolu arabalar ağır ağır, gıcırdayarak yol alıyor; ters yönde giden boş bir araba hızla koştururken takırdıyor, arabalara yığılı sapların üstünden insan bacakları sallanıyor, gömlekler dalgalanıyordu. Koyu toz bulutu ne yükseliyor ne çöküyor; çitin ilerisindeki ağaçların yaprakları arasında asılı gibi duruyordu. Daha uzaklardan, harman yerinden aynı insan sesleri, aynı tekerlek gıcırtıları duyuluyor; tahta çitin önünden yavaş yavaş geçen aynı sarı ekin demetleri ikide bir ortaya çıkıyor, bunlar gözümün önünde sivri çatıları yukarı doğru oval evler gibi biçimlenip büyüyor, yığınların üstüne binmiş köylülerin çokluğu beni şaşırtıyordu. İlerideki tozlu tarlalardan gene arabalar gidip geliyor, sarı sarı demetler görünüp kayboluyor, araba ve insan sesleri, türküler duyuluyordu. Keli[1] boyunca pelin otu kaplı bir tarla biçildikçe tüm çıplaklığıyla ortaya çıkıyordu. Aşağıda, daha sağda, düzensiz biçilmiş bir tarlada eğile kalka, kollarını sallaya sallaya demet bağlayan alacalı bulacalı giysili köylü kadınlar ile sıra sıra dizilmiş düzgün desteler göze çarpıyordu. Biz tarlaya baktığımız süre içerisinde, yaz sonbahara dönüşüyordu sanki. Bahçedeki gölgeli yerimiz dışında, toz ve sıcak her yeri kaplamıştı. Yakıcı güneşin altında, bu tozda, sıcakta, hamarat insanlar arı gibi kaynaşıyor, durmadan konuşuyor, uğultular çıkarıyordu.

Serin gölgede sıraya uzanmış, yüzü patiska bir mendille örtülü Katya tatlı tatlı horluyordu. Tabaktaki etli kirazlar ışıl ışıl, giysilerimiz yeni ve tertemizdi. Maşrapadaki su güneş-

1 İki tarla arasındaki ekilmemiş yer – ç.n.

le oynaşıyor, her şey bana çok sevimli görünüyordu. "Ne yapayım? Mutlu olmak suç mu? Ama bütün bu mutluluğumu, kendimi kime, nasıl vereyim?" diye düşünüyordum.

Güneş tam kayın ağaçlı yolun ucunda batmıştı, tarlalara ağır ağır toz çöküyordu. Yan taraftaki yerler daha net, daha aydınlık olarak görünmeye başladı. Orada bulutlar büsbütün dağılmış, ağaçların arasından üç yeni harman yığını ortaya çıkmıştı. Köylüler harmanlardan ayrılıyorlardı, arabalar son gürültülü yolculuklarını yapıyor olmalıydılar. Omuzlarında tırmıklar, bellerinde demet bağlarıyla kadınlar yüksek sesle türkü söyleyerek evlerine dönüyorlardı. Aşağıya indiğini çoktan gördüğüm Sergey Mihayloviç hâlâ görünürlerde yoktu. Ama birden yolun beklemediğim bir yanından çıkıverdi. (Yarın arkasından dolaşmış olacaktı.) Elinde şapkası, keyiften parlayan bir yüzle, bana doğru koşar adımlarla yaklaştı. Katya'nın uyuduğunu görünce dudağını ısırdı, gözlerini yumdu, ayaklarının ucuna basarak yürümeye başladı. O çok sevdiğim, kendine özgü, delice neşesinin yine üzerinde olduğunu anladım. Bu haline "yabanıl coşku" derdik, öğrenimini yeni bitirmiş bir okullu gibiydi. Baştan ayağa tüm benliğinde bir kıvanç, bir mutluluk, çocukça bir neşe okunuyordu. Yaklaşarak elimi sıktı usulca.

"E, merhaba menekşe goncası! Nasılsınız? İyisiniz ya?"

Ben de onun hatırını sorduğum zaman,

"Çok iyiyim; on üç yaşındaymışım gibi uzun eşek oynamak, ağaçlara tırmanmak istiyorum," diye yanıtladı.

Gülen gözlerine baktım.

"Yine o yabanıl coşku mu?"

Aynı coşku ve neşenin bana da geçtiğini hissediyordum. Bir gözünü kırptı, gülmesini yarıda kesti.

"Evet, ama Katerina Karlova'nın burnuna neden vuruyorsunuz?"

Gülen gözlerine bakarken salladığım dalla Katya'nın yü-

zündeki örtüyü düşürdüğümü, yaprakları yüzüne sürdüğümü fark etmemiştim. Ben de gülmeye başladım. Katya'yı uyandırmak istemiyormuşum gibi;

"Şimdi Katya'ya sorsanız uyumadığını söyler," diye fısıldadım.

Alçak sesle konuşmaktan hoşlanıyordum her nedense. Dadımın uyanmasını istemediğimden değildi.

Ne dediğimi anlamadığı için, fısıldayarak konuşmamı taklit ederek o da dudaklarını kıpırdattı. Vişne dolu tabağı görünce, aşırıyormuşçasına tabağı kaptı. Ihlamur ağacının dibinde oturan Sonya'nın yanına gitti, küçük kızın bacaklarının üzerine çöker gibi yaptı, onun bu hareketine kızan Sonya'yla az sonra barışarak vişne yeme yarışına giriştiler.

"İsterseniz daha getirteyim ya da birlikte gidip getirelim," dedim.

Tabağı aldı, üstüne Sonya'nın bebeklerini koydu, üçümüz birden ambara doğru yürüdük. Sonya gülerek ardımızdan koşuyor, bir yandan da bebeklerini vermesi için Sergey Mihayloviç'in pardösüsünün eteğini çekiyordu. Sergey Mihayloviç bebeklerini verdi, uyandırmaktan çekindiğimiz bir kimse olmadığı halde gene alçak sesle ama ciddileşerek;

"Siz menekşe değilsiniz de nesiniz!" dedi. "Şu tozlu sıcak hava ve yorucu işlerimden sonra size yaklaşır yaklaşmaz güzel bir menekşe kokusu geldi burnuma. Itırlı menekşelerden değil, hani bilirsiniz, erimiş kar ve bahar kokan, baharın habercisi koyu renkli menekşeler vardır ya, işte onlardansınız siz..."

Sözlerinin bende uyandırdığı utanmayı gizlemek için;

"Çiftlikteki işleriniz nasıl gidiyor?" diye sordum.

"Çok iyi, şu insanlar her yerde iyi çalışıyorlar. Onları yakından tanısanız siz de seversiniz."

"Evet, siz gelmeden önce bahçeden çalışmalarını gözledim; ırgatlar böyle harıl harıl çalışırken kendim tembel tembel oturduğum için utanç duydum."

Gözlerime ciddi ve sevecen bir bakışla bakarak, sözümü kesti:

"Böyle duygulu sözlerle caka satmayın, dostum. Kutsal şeydir çalışmak. Bu düşüncelerle övünmekten Tanrı sizi korusun."

"Ama ben yalnız size açıyorum düşüncelerimi."

"Evet, evet biliyorum. E, hani vişne toplayacaktık?"

Bahçe kapısı kilitliydi, bahçıvanlar yoktu ortalıkta. (Sergey Mihayloviç hepsini işe yollamış olacaktı.) Sonya anahtarı almaya gittiyse de, Sergey Mihayloviç kardeşimin dönüşünü beklemeden duvarın bir kenarına tırmandı, tel örgüyü kaldırıp içeriye atladı. Oradan sesi geliyordu:

"Size de toplayayım mı? Tabağı verin bana."

"Hayır, kirazları dallarından kendim koparmak istiyorum. Gidip anahtarı getireyim, Sonya bulamayacak galiba."

Kendisini kimsenin görmediğini sandığı bir sırada Sergey Mihayloviç'in nasıl davrandığını, nasıl durduğunu, nasıl yürüdüğünü seyretmek gibi çılgınca bir düşünce geldi aklıma. Daha doğrusu, bir an bile gözden kaybetmek istemiyordum onu. Ayaklarımın ucuna basa basa, ısırgan otlarının arasından bahçenin öbür ucuna geçtim. Burada duvar daha alçaktı. Boş bir teknenin üstüne bastım, göğsüme bile gelmeyen duvarın üstünden aşağıya doğru eğildim. Bahçenin içindeki yaprakları yayvan, diş diş kertikli, eğilmiş, yaşlı ağaçlara baktım. Dalların arasından kara olgun vişneler pıtrak gibi sarkıyordu. Başımı tel örgünün altına sokunca, yaşlı bir vişnenin eciş bücüş dalları arasından Sergey Mihayloviç'i gördüm. Gerçekten de anahtar getirmek için gittiğimi, kendisini kimsenin görmediğini sanıyordu. Şapkasını çıkarmıştı, gözleri kapalı, yıllanmış vişnenin eğik gövdesinde oturuyordu. Ellerinde durmadan yuvarladığı bir reçine topağı vardı. Bir ara omuzlarını silkti, gözlerini açtı, bir şeyler mırıldanarak gülümsedi. Bu yaptıkları pek garip geldi bana, onu gizli

gizli gözetlemekten dolayı utanmaya başladım. "Maşa!"[2] diye adımı söylediğini duydum bir ara. Belki de yanlış işitmiştim. Ama daha alçak ve tatlı bir sesle "Sevgili Maşa" dediğini bir daha duydum. Bu iki sözcüğü açık seçik işitmiştim. Yüreğim öyle şiddetli çarpmaya başladı ki, coşku ve onu gizlice gözetlemekten duyduğum yasak sevinç bütün benliğimi sardı. Yere düşüp kendimi ele vermemek için duvara tutundum. Sergey Mihayloviç bu hareketimi işitince korkuyla bakındı, bir çocuk gibi kızarıp bozardı, gözlerini yere indirdi. Sonra bir şey olmamışçasına benimle konuşmaya çalıştıysa da sözleri boğazında düğümlendi, yüzü daha da kızardı. Ama az sonra gülümsedi, cesaretle baktı bana. Benim de gülümsediğimi görünce, yüzü sevinçten aydınlanıverdi. Artık o, beni okşayan, bana ders gösteren eski amca değil; beni seven, benden çekinen, benim de sevip saydığım, bana denk bir erkekti. Bir süre konuşmadan bakıştık. Ama sonra birden suratını astı; gülümsemesi, gözlerindeki parıltı kayboldu. Kötü bir şey yapıyormuşuz gibi, önce kendisi aklını başına toplayan, ardından benim toparlanmamı isteyen soğuk bir baba tavrıyla;

"İnin oradan bakayım, yoksa bir yerinizi inciteceksiniz. Bakın şuna, neye benzemiş! Şu saçlarınızı düzeltin!" dedi.

Canım sıkılarak, "Neden böyle yapıyor, niçin acı çektiriyor bana?" diye düşündüm.

Onu daha çok şaşırtmak, üstündeki etkimin derecesini görmek için büyük bir istek duyuyordum.

"Hayır, ben de vişne toplamak istiyorum."

En yakın dala tutunarak duvarın üstüne tırmandım; önlemesine fırsat vermeden içeriye atladım. Yanakları al al oldu, utancını öfkeyle gizlemeye çalışarak;

"Bu yaptığınız aptallık sizin. Bir yerinizi incitebilirdiniz. Şimdi buradan nasıl çıkacaksınız?" dedi.

2 Maşa, Mariya'nın küçüklük adı – ç.n.

Öncekinden daha çok utanması, beni sevindireceği yerde ürkütmüştü. Ben de utancımdan kızardım, ona ne diyeceğimi bilemediğim için hemen yanından uzaklaştım, koyacak tabak olmadığı halde vişne toplamaya başladım. Kendimi ayıplıyor, yaptığımdan dolayı pişmanlık duyuyor, korkuyordum. Bu davranışımla onun gözünden düştüğüm gibi bir kanıya kapılmıştım. İkimiz de güç durumdaydık, konuşmadan öylece duruyorduk. Sonya'nın anahtarı bulup getirmesi bu zor durumdan kurtardı bizi. Uzun süre birbirimize tek söz söylemedik, ikimiz de Sonya ile konuşmaya çalışıyorduk. Hep birlikte Katya'nın yanına dönünce biraz rahatladım. Katya, uyuyamadığını, bütün konuştuklarımızı işittiğini söyledi. Sergey Mihayloviç yine o koruyucu baba tavrını takınmaya çalıştıysa da artık bu ona yakışmıyor, beni kandıramıyordu. Birkaç gün önce aramızda geçen bir konuşmayı hatırladım.

Katya, seven bir erkeğin aşkını açıklamasının kadınınkinden daha kolay olduğu savını ileri sürmüştü.

"Erkek sevdiğini söyleyebilir, ama kadın söyleyemez," demişti.

Sergey Mihayloviç ise;

"Bana öyle geliyor ki, sevdiğini erkekler bile söylememeli, zaten söyleyemezler de," diye karşılık vermişti.

"Neden?" diye sormuştum ben de.

"Neden olacak, yalandır da ondan. Seviyormuş... Ne biçim söz bu böyle? Sanki bunu söyleyince başı göklere mi erecek? Sanki sevdiğini söylemekle olağanüstü şeyler olacak, dünyanın altı üstüne gelecek, öyle mi? Bana kalırsa, bu sözü söyleyen insanlar ya kendilerini ya da en kötüsü, başkalarını kandırıyorlar."

Katya;

"Peki, söylemezlerse kadın sevildiğini nasıl anlayacak?" diye sormuştu.

"Orasını bilmem, her erkeğin kendi anlatış tarzı vardır. Bu arada duyguları da hesaba katmak gerekir. Roman okurken gözümün önüne gelir; 'Seni seviyorum Elenora!' derken birden sevgilisi ile arasında olağanüstü şeylerin geçeceğini sanan, ama ne kendinde ne de sevgilisinde bir değişiklik olmadığını, aynı gözlerin, aynı burnun değişmeden yerinde durduğunu gören Teğmen Strelski ya da Bay Alfred'in yüzlerine çöken hüznü düşünün bir kere."

O zaman Sergey Mihayloviç'in bu şakacı sözlerinde benimle ilgili ciddi bir anlam aramıştım. Katya, roman kahramanlarından böyle küçümseyerek söz edilmesini hoş karşılamazdı. Biraz kızarak;

"Siz de hep böyle çelişkili konuşursunuz. Doğru söyleyin, hiçbir kadına sevginizi açmadınız mı?" demişti.

Sergey Mihayloviç gülümseyerek;

"Hiç kimseye açmadım, bir kere olsun önlerinde diz çökmedim ve çökmem de," diye karşılık vermişti.

Bu konuşmayı gözümde canlandırırken, "Evet, bu adamı kessen de beni sevdiğini söylemez. Artık öğrendim huyunu. Ama umursamaz görünmekle sevmediğine kesinlikle inandıramaz beni," diye düşünüyordum.

O akşam benimle fazla konuşmadı, ama Katya'ya, Sonya'ya söylediği her sözde, her davranışında, bakışlarında bana olan sevgisini açıkça görüyor, buna gittikçe daha çok inanıyordum. Her şey apaçık ortadayken, kolayca mutlu olabilmek varken, onun duygularını gizleyerek kayıtsız görünmeyi gerekli bulmasına içerliyor, ona acıyordum. Bahçede yanına koşarcasına gitmiş olmam da bir suç işlemişim gibi beni eziyordu. Bana olan saygısı azalmış, bana öfkelenmiş gibi bir duyguya kapılıyordum.

Çaydan sonra piyanoya doğru yürüdüm, o da arkamdan geldi. Salonda bana yetişerek;

"Biraz piyano çalın, çoktandır sizi dinlemedim," dedi.

Gözlerinin içine baktım:

"Ben de istiyordum... Sergey Mihayloviç, bana kızmadınız, değil mi?"

"Neden kızayım?"

"Öğle yemeğinden sonra sizi dinlemediğim için..."

Kızarmıştım. Neler hissettiğimi anlamışçasına başını salladı, güldü. Yüzümde gezinen gözleri, bana çıkışması gerektiğini, ama bu gücü kendinde bulamadığını söylüyordu. Piyanonun başına otururken;

"Bir şey olmadı, biz yine dostuz, değil mi?" dedim.

"Elbette!" dedi.

Yüksek tavanlı kocaman salonda piyanonun üstünde yalnız iki mum yanıyordu, o yüzden salonun dört bir köşesi yarı karanlıktı. Açık pencereden yıldızlı bir yaz gecesi görünüyordu. Ortalık iyice sessizleşmişti. Oturma odasından Katya'nın arada bir ayak sesleri geliyor, Sergey Mihayloviç'in pencerenin dibine bağladığı atının pofurtuları ve dulavratotlarını ayaklarıyla çiğnerken çıkardığı hışırtılar duyuluyordu. Arkamda oturduğu için göremiyordum Sergey Mihayloviç'i, ama odanın alacakaranlığında, çaldığım şarkıda, yüreğimde, her yerde onun varlığını hissediyordum. Göremediğim her bakışı, her kımıldanışı tüm varlığımda yankılanıyordu. Çalmakta olduğum Mozart'ın sonatını bana o getirmişti, ben de yalnızca onun için ve o yanımda otururken çalınayı öğrenmiştim. Ne çaldığımı düşünmüyordum bile, sanırım iyi çalıyordum, o da beğeniyordu. Beni dinlerken, gözlerini bana dikmiş bakarken aldığı zevki hissediyordum. Parmaklarını klavyenin üzerinde bilinçsizce oynatmayı sürdürdüğüm sırada, elimde olmadan başımı geriye döndürdüm. Alacakaranlıkta yüzünü seçebiliyordum. Başını ellerine dayamıştı, parlak gözleri bana çevriliydi. Bakışlarımız karşılaşınca ikimiz de gülümsedik. Piyano çalmayı bıraktım, ama o devam etmem için azarlarcasına başıyla notayı gösterdi. Parça bit-

tiği vakit ay çıkmış, epeyce yükselmişti. Şimdi salona mumların solgun ışığından başka gümüş rengi yeni bir ışık daha giriyor, her yeri şıkır şıkır aydınlatıyordu. Ben piyano çalarken içeri giren Katya, parçanın en güzel yerinde durmakla şarkının akışını bozduğumu, zaten iyi çalmadığımı söyledi. Sergey Mihayloviç ise tam tersine, şimdiye dek bu denli güzel çalmadığımı belirterek odadan odaya dolaşmaya başladı. Salona her giriş çıkışta gülümseyerek bakıyordu bana. O zaman ben de gülümsüyordum; içimde sebepsiz bir gülme isteği duyuyor, gün boyunca yaşadığım olaylara seviniyordum. Sergey Mihayloviç salondan gider gitmez, ben hemen piyanonun kenarında yanımda duran Katya'yı kucaklıyor, çok sevdiğim yumuşak gerdanından öpüyordum, Mihayloviç geriye dönünce ise yine ciddi bir yüz takınıyor, gülmemek için kendimi zor tutuyordum.

Katya, Sergey Mihayloviç'e;

"Bugün bu kıza ne oldu?" diye sordu.

Sergey Mihayloviç karşılık vermedi, bana bakarak gülümsedi. Bana ne olduğunu çok iyi biliyordu. Oturma odasındaki balkona açılan pencereden bakarak;

"Baksanıza, ne güzel bir gece!" dedi.

Cama doğru yaklaştık, gerçekten de daha sonraları bir daha rastlamadığım bir geceydi bu. Evin üzerinde, arkada parıldayan dolunay salondan gözükmüyordu. Çatının, sütunların, teras tentesinin gölgesi kısalmış olarak kumlu yola, çimenlik tarha düşmüştü. Bunun dışında her şey ayın ve çiçeklerin gümüş ışıltısına bürünmüştü, apaydınlıktı. Yıldız çiçeklerinden, bunların dallarının altına konmuş destek sopalarından yerlere alaca bulaca gölgeler düşüyor; çakıl taşlarıyla düzensiz bir biçimde döşeli geniş yol, pırıl pırıl bir sis içinde, uzaklara doğru gözden kayboluyordu. Ağaçların arasından bahçedeki seranın aydınlık çatısı görünüyor, yar yönünden gelen bir sis bulutu yoğunlaşarak yukarı doğru yük-

seliyordu. Biraz seyrelmiş gibi görünen leylak ağaçları, en ince dallarına değin parıltılar içindeydi. Çiyin nemlendirdiği çiçekler o aydınlıkta tek tek seçilebiliyordu. Ağaçlı yollarda ışık ve gölgenin öylesine bir bütünleşmesi vardı ki, sanki bunlar ağaç ve yol değilmiş; sallanan, titreyen, saydam evlermiş gibi görünüyordu gözümüze. Sağda, evin karaltısında her şey belirsiz ve ürkütücüydü. Başı göklere eren hayaletimsi bir kavağın, mavi göğün sonsuzluğuna doğru yükselirken, şurada, evin yanı başında sakin sakin durması nedense garip geliyordu insana.

"Hadi, çıkıp biraz dolaşalım," dedim.

Katya razı oldu, ama önce lastik ayakkabılarımı giymemi söyledi.

"İstemez Katya. Sergey Mihayloviç yanımızda, elini verir bana," dedim.

Sergey Mihayloviç'in elimden tutmasının ayaklarımın ıslanmasıyla bir ilişkisi olamayacağını üçümüz de anlamış, gene de bunda bize tuhaf gelen bir şey görmemiştik. Sergey Mihayloviç elini bana vermezdi hiçbir zaman, ama şimdi onun elini ben tutmuştum, o da bunu yadırgamamıştı. Hep birlikte aşağıya indik. Bütün bu evren, bu gök, bu bahçe, bu hava benim daha önceleri tanıdığımdan çok farklıydı şimdi.

Yürüdüğümüz yol boyunca önüme baktıkça, bana daha ileriye gidemezmişiz, sanki gerçek dünya bir adım ötede bitiyormuş gibi geliyor; çevremde her şeyin o ay ışığında donup kaldığı gibi bir izlenime kapılıyordum. Ama biz ilerledikçe, içinde yürüdüğümüz güzelliğin büyülü duvarı iki yana açılıyor, bize yol veriyordu; yaşam boyu tanıdığım bahçemizin, ağaçların, yolların, kuru yaprakların içinde buluyordum kendimi. Her zamanki bildiğim yollarda yürüyor, ışıklı, gölgeli yerlere basıyordum; ayaklarımızın altında kuru bir yaprak çıtırdıyor, yüzüme körpe bir dal sürünüyordu. Yanımda düzgün adımlarla, sessizce yürüyen, dikkatle elimden

tutan adam gerçekten Sergey Mihayloviç, yürürken ayakkabıları gıcırdayan da gerçekten Katya idi. Kımıltısız dallar arasından bize ışıklarını saçan nesne de gerçekten gökteki aydı.

Büyülü duvar her adımda arkada yeniden kapanıyordu. Nasıl ilerleyebildiğimize, bütün bu olanlara şaşıyordum.

Birdenbire Katya;

"Ay, bir kurbağa!" diye bağırdı.

"Böyle bağıran kim acaba?" diye düşündüm. Ama aynı anda aklım başıma gelerek, bunun Katya olduğunu, onun kurbağalardan çok korktuğunu anımsadım; eğilip ayaklarımın altına baktım. Ufacık bir kurbağa örümcek gibi sıçrayarak bir köşeye sindi. Kurbağanın küçücük gölgesi yola düşmekteydi.

Sergey Mihayloviç;

"Siz de mi korkuyorsunuz kurbağadan?" dedi.

Başımı çevirip baktım. Bulunduğumuz yerin hemen yakınında, yolun kıyısında dalları budanmış bir ıhlamur ağacı vardı. Sergey Mihayloviç'in yüzünü açık seçik görebiliyordum. Ne kadar güzel ve mutlu bir yüzdü bu!..

Bana, "Siz de mi korkuyorsunuz?" demişti, oysa bana, "Seni seviyorum güzel kız!" demiş gibi geldi. Gözleri, eli "Seviyorum, seviyorum!" diyordu. Işık, gölge, hava, her şey, her şey sanki aynı sözleri fısıldıyordu kulağıma.

Bahçeyi boydan boya dolaştık. Katya da yavaş adımlarla yanımızda yürüyor, yorgunluktan dolayı güçlükle soluk alıyordu. Katya artık dönme zamanının geldiğini söyleyince, zavallı dadıma acımaya başladım. "Bizim duyduklarımızı niçin o da duymuyor? Neden herkes genç değil, şu güzel gece gibi, yanımdaki erkekle ikimiz gibi mutlu değil?" diye düşünüyordum.

Eve döndüğümüzde ilk horozlar ötmeye başlamıştı, bütün ev derin bir uykudaydı. Sergey Mihayloviç'in beklemekten sıkılan atı, toynaklarıyla sinirli sinirli dulavratotlarını tepelemekteydi. Vakit hayli geçtiği halde Sergey Mihayloviç gi-

deceğini söylemeyince. Katya saatin kaç olduğunu bildirmedi, biz de tatlı söyleşimizi sabahın üçüne değin sürdürdük. Gittiği zaman üçüncü horoz ötüyordu, tanyeri ağarmıştı.

Her zamanki sözlerle ayrılmıştı Sergey Mihayloviç yanımızdan. Ama onun o günden sonra benim olduğunu, onu bir daha yitirmeyeceğimi anlamıştım. Onu sevdiğimi kendi kendime kabul edince, duygularımı Katya'ya da açtım. Katya anlattıklarıma sevindi, duygulandı, ama zavallıcık o gece bile uyumaktan geri kalmadı. Ben o sabah uzun süre terasta gezindim, sonra aşağıya indim, söylenen her sözü, yapılan her hareketi yeniden yaşayarak, üçümüz birlikte gezdiğimiz yollarda dolaştım durdum. O gece hayatımda ilk kez günün ilk ışıklarını, güneşin doğuşunu seyrettim. Sonraları ne böyle bir gece ne de böyle bir sabah yaşadığımı anımsamıyorum... "Beni sevdiğini niçin söylemiyor? Her şey böylesine tatlı bir biçimde olup bitmişken, neden birtakım engeller çıkarıyor, yaşlılığını öne sürüyor? Bir daha geri gelmeyecek olan şu altın değerindeki günlerini değerlendirmiyor? 'Seni seviyorum!' desin, bunu açıkça dile getirsin, elimi eline alsın, başını eğerek beni sevdiğini açıkça bildirsin. Varsın yüzü kızarsın, karşımda utanan gözlerini yere indirsin; ben de ona her şeyi açıklarım. Belki de sesimi çıkarmadan onu kucaklar, boynuna sarılır, ağlarım," diye kendi kendime hayal kuruyordum. Ama birdenbire aklım başıma geldi: "Ya aldanıyorsam, ya beni sevmiyorsa?" diyordum.

Yüreğimden taşan duygular korkuttu beni, Tanrı bilir, başıma daha neler gelecekti! Bahçede yanına habersiz gittiğim zaman ikimizin de utançtan yerin dibine geçtiğimizi anımsadım, yüreğim durur gibi oldu, gözlerimden yaş boşandı, dua etmeye başladım. İçime doğan garip bir duygu, garip bir umut yatıştırdı beni ancak. O günden başlayarak oruç tutmaya, doğum günümde şaraplı ekmek ayini yaptırmaya, o gün de onun nişanlısı olmaya karar verdim.

Neden? Niçin? Bütün bunlar nasıl olacaktı? Hiçbir şey bilmiyordum, ama o an bunun böyle olması gerektiğini hissediyor, buna inanıyordum. Ortalık iyice aydınlanmıştı. Odama döndüğümde evdekiler kalkmaya başlamışlardı.

IV

Meryem Ana yortusu gelmişti. Bundan dolayı oruç tutmamı kimse yadırgamadı.

Sergey Mihayloviç, o hafta bir kere olsun gelmedi bize. Ama ben buna ne kızıyor ne de şaşırıp telaş gösteriyor; tersine buna memnun bile oluyordum. Onu doğum günüme bekliyordum çünkü. O hafta boyunca her gün erkenden kalktım. Uşaklar atı koşuncaya değin, yalnız başıma bahçede dolaşıp bir önceki günün muhasebesini yaparak, günah işleyip işlemediğimi düşünüyor; içinde bulunduğum gün hiç günah işlememek, geçireceğim günden hoşnut kalmak için neler yapmam gerektiğini tasarlıyordum. Günah işlemeden yaşamak bana güç gelmiyordu, birazcık çaba gösterirsem bu işi rahatlıkla başaracağıma inanıyordum. Araba hazır olunca Katya ve hizmetçi kızlardan biriyle üç kilometre uzaktaki köyün kilisesine gidiyorduk. Kiliseye her girişimde, ölmüşlerimiz için dua etmem gerektiğini düşünüyor, otlarla kaplı sahanlıktaki iki basamağı bu bilinçle çıkıyordum. O dakikalarda kilisede oruç tutan beş-on kadından ve konaklılardan başka kimse bulunmazdı. Onların selam-

larına içten gelen bir sevinçle karşılık veriyor; mum kutusunun yanına giderek, orada, köyün muhtarı yaşlı askerden aldığım mumları kendi elimle masaya dikiyordum. Bu bana önemli bir görevmiş gibi geliyordu. Büyük kapıdan bakınca vaftiz kürsüsünün annemin işlediği örtüsü görünüyordu. Aziz resimlerinin konduğu dolabın üstünde, çocukluğumda bana kocamanmış gibi gözüken yıldızlı iki melek ile o vakitler çok ilgimi çeken sarı parıltılı bir güvercin dururdu. Koro yerinin arkasından yamru yumru olmuş vaftiz teknesi görünürdü. Bu teknenin içinde kaç kere konaklıların çocuklarını vaftiz etmiştim. Ben de onun içinde vaftiz olmuştum.

İhtiyar papaz, babamın tabut örtüsünden dikilmiş cüppesiyle içeri girdi. Evimizde dinsel ayinlerin yapıldığını bildiğim günden beri Sonya'nın vaftizinde, babamın ölüm yıldönümünde, annemin cenaze töreninde papaz hep aynı sesle dua okumuştu. Kayyumun çatlak sesi koro yerinden işitildi. Her ayinde kilisede gördüğüm yaşlı kadın, duvarın dibinde iki büklüm oturuyor, koro yerindeki tasvire ağlamaklı gözlerle bakarak, dişsiz ağzıyla dualar mırıldanıyordu. Tüm bunlar çocukluk anılarım olarak bana yakın ve ilgi çekici gelmekle kalmadı; aynı zamanda gözümde yüce, kutsal, derin bir anlam kazandı. Okunan duanın her sözünü dikkatle dinledim, her sözün anlamını yüreğimde duymaya çalıştım. Eğer anlamadığım şeyler olursa, Tanrı'nın beni aydınlatmasını diliyor ya da işitemediklerimin yerine kendi dualarımı mırıldanıyordum. "Pişmanlık duaları" okunurken yaşadığım yılları düşündüm. Masum çocukluk çağım, ruhumun o sıradaki aydınlık durumu yanında öylesine karanlık görünüyordu ki, ağlamaya, korkmaya başladım. Aynı zamanda bütün günahlarımın bağışlanacağını, günahım ne denli çok olursa, bundan duyacağım pişmanlığın o ölçüde tatlı geleceğini hissediyordum. Sanki içime bir ışık, bir aydınlık doğmuştu. Ayin bitince papaz yanıma yaklaştı, akşam dua-

sı için evimize gelmesini isteyip istemediğimi, gelecekse ne zaman gelmesi gerektiğini sordu. Benim için katlanacağı bu zahmetten duygulanmış olarak ona teşekkür ettim, kiliseye kendim geleceğimi söyledim.

– Aman efendim, niçin yorulacaksınız?

Gururlu davranıp günah işlemekten korktuğum için nasıl yanıt vereceğimi bilemiyordum.

Katya olmadığı zamanlar, öğle ayininden sonra arabayı geri gönderiyor, eve yaya olarak yalnız başıma dönüyordum. Yolda karşılaştığım köylüleri alçakgönüllülükle selamlıyor; birilerine öğüt vermek, herhangi bir özveride bulunmak, çocuk baknıak, köylülerin çukura düşen arabalarını kaldırmalarına yardım etmek, onlara her kolaylığı göstermek, gerekirse çamura batmak için sanki fırsat kolluyordum. Bir akşam kâhya, kızının tabutu için köylü Semyon'un biraz tahta ve dua okutmak için de bir ruble istediğini Katya'ya söylüyordu. Bunları ben de işitmiştim.

"Semyon'un ailesi bu kadar yoksul mu?" diye sordum.

Kâhya da;

"Çok yoksuldurlar efendim, yiyecek bir dilim ekmekleri yoktur," karşılığını verdi.

Yüreğimin sızladığını hissettim, bir yandan da bu durumu öğrendiğime seviniyordum. Katya'yı "gezmeye gidiyorum," diye kandırdım, yukarıya koşarak bütün paramı aldım (çok az param vardı, ama hepsini almıştım), istavroz çıkardım, terastan, bahçeden geçerek köye, Semyon'un evceğizine gittim. Ev, köyün kıyısındaydı. Kimseye görünmeden pencereye yaklaştım, parayı pencerenin dibine koydum ve cama vurdum.

Evden biri çıkarak "Kim o?" diye seslendi. Bense bir suçlu gibi korkudan ürperip titreyerek eve koştum. Katya nereye gittiğimi, niçin böyle telaşla koştuğumu sordu. Ben, heyecandan onun söylediklerini anlamadığım için yanıt ver-

medim. Birdenbire her şey öylesine değersiz göründü ki gözüme! Odama kapandım, yalnız başıma bir aşağı, bir yukarı dolaşıp durdum. Ne bir iş yapacak durumdaydım ne de bir şeyler düşünüp duygularımı irdeleyebiliyordum. Semyon'un ailesinin sevincini, onlara yardım eden iyiliksever kişi için söyleyecekleri sözleri düşünüyor; parayı ellerine vermediğimden dolayı üzülüyordum. Benim bu davranışımı öğrenirse Sergey Mihayloviç'in ne diyeceğini merak etmiyor değildim, ama bunu kimsenin öğrenemeyecek olmasına seviniyordum. İçimde büyük bir sevinç vardı; kendim başta olmak üzere herkes bana öylesine zayıf görünüyor, kendime ve çevreme öyle büyük bir acımayla bakıyordum ki, ölüm düşüncesi bana bir mutluluk kaynağı gibi gelmeye başladı. Gülümsüyor, dua ediyor, ağlıyordum. Böyle anlarda hem kendimi hem de yeryüzündeki tüm yaratıkları seviyordum. Ayinler arasında İncil okuyor, okudukça daha iyi anlıyordum bu kitabı. Kutsal kitaptan o sırada okuduğum her öykü gittikçe daha dokunaklı, daha yalın bir havaya bürünüyor; İncil'i okurken içimde doğan düşünce ve duyguların derinliği daha erişilmez, daha ürkütücü bir hal alıyordu. Buna karşılık, kitabı okuduktan sonra beni çevreleyen evrene yeniden bakıp şöyle bir düşününce, her şey çok yalın ve aydınlık görünüyordu. Kötü biri olarak yaşamanın zorluğunu, herkesi sevmenin ve sevilmenin ise kolaylığını daha iyi anlıyordum. Çevremdeki insanlar bana karşı ne kadar iyi yürekli ve uysaldılar! Ders vermeye devam ettiğim Sonya bile bambaşka bir kız olmuştu; beni anlamaya, hoşuma gitmeye, canımı sıkmamaya çalışıyordu sanki. Ben herkese karşı nasılsam, onlar da bana karşı öyleydiler. Kilisede günah çıkarma sırasında af dilemem gereken insanları gözden geçirirken ancak bir tane bulabilmiştim. Ona bir mektup yazdım, suçumu itiraf ettim, özür diledim. O da bana bir mektup gönderdi; benden özür diliyor, beni bağışladığını bildiriyordu. İçe-

risinde derin, etkileyici duygular bulduğum o yalın satırları okurken sevinçten ağlamıştım. Dadım da, bir kusurumdan dolayı kendisinden özür dilerken hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Kendi kendime şöyle soruyordum: Niçin herkes bana bu kadar iyi davranıyordu, ben bu sevgiyi nasıl kazanmıştım? Elimde olmadan hemen Sergey Mihayloviç'i aklıma getiriyor, uzun uzun onu düşünüyordum. Başka türlü yapamıyor, onu düşünmeyi günah saymıyordum. Ama şimdi onu sevdiğimi ilk kez anladığım o geceki gibi değil de, daha çok kendimi düşünerek, ister istemez onu geleceğimle ilgili bütün tasarılarımla birleştirerek düşünüyordum. Onun yanındayken duyduğum eziklik uçup gitmişti. Kendimi Sergey Mihayloviç'e denk sayıyor, içinde bulunduğum coşkunun doruğunda onu olduğu gibi anlıyordum. Eskiden bana tuhaf görünen tavırları tam bir açıklık kazanmıştı. Onun söylediği, "mutluluğun başkası için yaşamak olduğu" sözünün doğruluğunu kabul ediyordum artık. Onunla birlikte geçecek bir yaşam bana huzurlu ve son derece mutluluk verici görünüyordu. Ne yurtdışı gezileri ne sosyete ne de şatafatlı bir yaşam bana ilgi çekici geliyor; bitmek bilmez özverileriyle, karşılıklı derin sevgiyle, her şeyde yardım edici Tanrı inancıyla, köyde geçecek dingin bir aile yaşamını, isteklerime en uygun buluyordum.

Tasarladığım gibi, doğum günümde şaraplı ekmek duası yaptırdım. Kiliseden döndüğüm zaman içimde öylesine coşkun bir mutluluk vardı ki, yaşamaktan korkuyor, mutluluğumu yıkabilecek en ufak olumsuz etkiden uzak duruyordum. Kilise dönüşü terastan inip merdivene yaklaştığım zaman, iki tekerlekli binek arabasının tanıdığım sesi köprüden duyuldu, arkasından Sergey Mihayloviç'i gördüm. Beni kutladı, yan yana yürüyerek salona girdik. Onu tanıdığımdan beri bu sabahki kadar rahat ve özgür olduğum bir zamanı anımsamıyorum. Ruhumda onun anlayamayacağı, yü-

ce, yepyeni bir evrenin varlığını hissediyordum. Yanında en ufak bir sıkılma, utanma duymadım. Bütün bunların nedenini o da anlamış olmalı ki, çok ince, anlayışlı, saygılı davrandı bana karşı. Piyanoya doğru yürüdüğümde, onu kilitleyerek anahtarı cebine koydu.

"Ben çalmanızı istiyorum diye keyfiniz kaçmasın, şu anda ruhunuzda müziklerin en güzeli çalıyor," dedi.

Bu davranışından dolayı ona minnettardım, ama herkese karşı gizlediğim duygularımı onun kolayca anlaması, sonra da bunu açığa vurması pek hoşuma gitmemişti. Öğle yemeğinden sonra bize yaş günümü kutlamak, ertesi gün de Moskova'ya gideceği için benimle vedalaşmak üzere geldiğini söyledi. Bunu söylerken Katya'ya bakıyordu, sonra bir an bana da baktı: Yüzümde bir heyecan belirtisi bulmak istediğini anladım hemen. Ne şaşırdım ne telaşlandım ne de kaç günlüğüne gideceğini sordum. Onun bunu kendiliğinden söyleyeceğini, artık benden uzun süre ayrılamayacağını biliyordum. Bunu nasıl sezdiğimi şimdi pek açıklayamam, ama belleğimde yer eden her şeyi olduğu, olması gerektiği biçimde yorumluyordum. Mutlu bir düşteydim sanki; bu öyle bir düştü ki, yaşamadan beklediğim şeylerin hepsi gerçekleşmişti ve daha birçoklarının gerçekleşeceğini anlıyordum. Sergey Mihayloviç yemekten sonra hemen gitmek istediyse de, ayinden yorulmuş olarak dönen, sonra da biraz uyumaya çıkan Katya'yla vedalaşabilmek için onun uyanmasını bekledi. Salon güneş altındaydı, o yüzden terasa çıktık. Yerlerimize oturur oturmaz ben, aşkının geleceğini belirleyecek sözleri sakin bir sesle söylemeye başladım. Ne erken ne de geç, tam oturduğumuz sırada başlamıştım konuşmaya. Söylemek istediklerime engel olabilecek, konuşmamızın yönünü, tarzını etkileyecek tek söz söylememiş, hiçbir hareket yapmamıştı. Nereden geldiğini anlayamadığım kararlı, derli toplu bir anlatımla dile getiriyordum duygularımı. Konuşan

ben değil, içimdeki benden bağımsız bir varlıktı sanki. Sergey Mihayloviç korkuluğa dirseklerini dayamış olarak karşımda oturuyor, leylak ağacından eğdiği bir dalın yapraklarını koparıyordu. Ben konuşmaya başlayınca dalı bıraktı, başını elinin üstüne koydu. Bu, çok sakin ya da çok heyecanlı bir insanın davranışı olabilirdi. Gözlerinin içine dik dik baktım, tane tane konuşarak;

"Niçin gidiyorsunuz?" dedim.

Hemen yanıtlamadı. Gözlerini önüne indirdi.

"Yapılacak işlerim var."

Böyle içten sorulmuş bir soruya karşı yalan söylemenin ne denli güç olduğunu biliyordum. Devam ettim:

"Dinleyin, bugünün benim için anlamını, değerini biliyorsunuz. Bu yaş günüm benim için pek çok açıdan önem taşıyor. Sorumu bugün soruyorsam, yalnızca size ilgi göstermiş olmak için değil (size alıştığımı, sizi sevdiğimi biliyorsunuz), gidişinizin nedenini bilmem gerektiği için soruyorum. Neden hemen gidiyorsunuz?"

"Gerçek nedenini söylemek çok güç. Bütün bir hafta sizi, kendimi düşündüm; gitmek gerektiğine karar verdim. Nedenini gene anlamadıysanız, eğer beni seviyorsanız, bir daha sormazsınız."

Eliyle alnını sıvazladı, gözlerini kapadı.

"Açıklamak çok zor. Ne olur beni anlayın!" diye sürdürdü konuşmasını.

Yüreğim hızla çarpmaya başladı.

"Hiçbir şey anlayamıyorum! Şu güne önem veriyorsanız ne olur kendiniz söyleyin, sessizce dinleyebilirim sizi."

Oturuşunu değiştirdi, bana baktı, leylak dalını yeniden tutup çekti; sonra titrediğini belli etmemeye çalıştığı bir sesle;

"Her ne kadar sözlerle anlatmak aptalca, benim için çok zor, hemen hemen olanaksız ise de size bunu açıklamaya çalışacağım," dedi.

Bir yeri acıyormuş gibi yüzünü buruşturdu.

"Sizi dinliyorum," dedim.

"Bay A. diye birini gözünüzün önüne getirin. Bay A. yaşlı, gençlik çağını geride bırakmış biri olsun... Bir de genç, mutlu, insanları ve yaşamı henüz tanımamış olan Bayan B. var. Çeşitli aile ilişkileri dolayısıyla adam, kadını kendi kızı gibi sevmiş olsun, öbür türlü sevmek aklının köşesinden geçmesin."

Biraz sustu, ben de ağzımı açıp tek söz söylemedim. Sonra birden çabuk çabuk, kararlı bir sesle, yüzüme bakmadan devam etti;

"Ama Bay A., Bayan B.'nin çok genç olduğunu, yaşamı henüz oyuncak sandığını, B.'yi öbür türlü, bir kadın olarak sevmenin kolay olacağını ve bunun kızın hoşuna gideceğini unuttu. Yanılmıştı. Pişmanlık gibi ağır, aykırı bir duygunun ruhuna işlediğini hissetmeye başladı. Korktu. Eski dostça ilişkilerinin bozulmasından kaygılandığı için, aklını başına toplayıp bir an önce kızın yanından uzaklaşmaya karar verdi."

Bunları söylerken yumduğu gözlerini eliyle ovuşturmaya başlamıştı. Heyecanımı bastırarak, zor duyulur bir sesle;

"Bu bey genç kızı öbür türlü sevmekten niçin korkuyormuş?" diye sordum.

Sesimde işveden, oynaklıktan eser yoktu, ama ona oyun oynuyor, şaka yapıyormuşum gibi geldi. Gücenmiş bir tavırla;

"Siz gençsiniz, bense değilim," dedi. "Siz oyun oynamak istiyorsunuz, ama bana başka şeyler gerekli. Ne olur, benimle oynamayın, çünkü ben her söylenene ve size inanırım; bu benim için kötü, sizin için de ayıp olur."

Sonra kararsız bir biçimde sürdürdü konuşmasını.

"Bu A., dedi ki... Yok, yok, bütün bunlar saçma şeyler, niçin gittiğimi anlıyorsunuz. Lütfen bu konuyu daha fazla uzatmayalım."

"Hayır, hayır! Konuşalım! Bay, genç kızı sevdi mi, yoksa sevmedi mi? Önce onu söyleyin!"

Gözlerime dolan yaşlardan sesim titriyordu. Sergey Mihayloviç karşılık vermedi.

"Eğer sevmediyse onunla neden çocuk gibi oynadı?"

Sözümü aceleyle kesti;

"Evet, evet, A. suçluydu. Ama bütün bunlar artık son buldu ve onlar... dost olarak ayrılacaklar."

"Ne korkunç! Peki, başka bir şekilde bitemez miydi ilişkileri? Tek çözüm yolu bu muydu?"

Güçlükle söyleyebildiğim bu sözlerden korkmuştum.

Eliyle kapamış olduğu yüzünü açarak gözlerimin içine baktı. Yüzü heyecanlıydı.

"Evet, vardı. İki ayrı çözüm yolu vardı. Ama ne olur, sözümü kesmeyin, beni sessizce dinleyin. Kimileri derler ki..."

Ayağa kalkmıştı. Yüzünde hastalıklı, acı bir gülümseme belirdi.

"Kimileri derler ki, A. aklını oynatmıştı. B.'yi delice sevdi ve bunu ona söyledi... B. gülüp geçti. Bu onun için bir şakaydı, Bay A. içinse önemli bir var olma sorunuydu."

Yerimden hopladım, sözünü kesmek istedim. Ama o beni yatıştırarak elini elimin üstüne koydu. Titreyen bir sesle;

"Durun," dedi, "kimilerinin söylediklerine göre de, kız ona acıdı, dünyayı tanımayan bu toy yaratık A'yı sevebileceğini sandı, onun karısı olmaya razı oldu. Ve çılgın adam buna kandı, yeni bir yaşama başlayacağına inandı. Ama kızın onu, onun da kendini aldattığını fark etmişti artık... Daha fazla konuşmayalım bu konuda."

Konuşmaya gücü kalmadığı anlaşılıyordu, karşımda sesini çıkarmaksızın bir aşağı bir yukarı gidip gelmeye başladı.

"Konuşmayalım artık," demişti, ama bütün benliğiyle benim bir sözümü beklediğini görüyordum. Konuşmasına karşılık vermek istedim, ama yapamadım; göğsümü bir şey sı-

kıştırıyordu sanki. Ona baktım; yüzü solgundu, alt dudağı titriyordu.

Acımaya başladım. Kendimi toparladım, dilimi kenetleyen suskunluğun bağlarını koparark her an kesilivermesinden korktuğum, sakin, derinden gelen bir sesle, konuşmaya başladım:

"Üçüncü çözüm yolu ve sonuç," dedikten sonra durdum.

O da susuyordu.

"Üçüncü çözüm yolu ve sonuç: Bay onu sevmiyordu, genç kızı çok üzmüştü. Kendisinin haklı olduğu kanısıyla kızı bırakıp giderken, bundan gurur bile duyuyordu. Sizi ben değil, kendiniz şakaya alıyor, oyun oynuyorsunuz. Oysa ilk günden sevmiştim sizi!"

"Sevmiştim" derken sesim elimde olmadan, içimden taşarak, beni bile ürküten yabansı bir çığlığa dönmüştü.

Karşımda, yüzü solgun duruyordu. Dudakları gittikçe daha çok titremeye başladı, yanaklarına iki damla gözyaşı düştü.

"Çok kötü!" diye haykırdım, akıtamadığım acılı gözyaşlarımdan utandığımı hissediyordum.

"Niçin böyle yapıyorsunuz?" diye bağırarak gitmek üzere kalktım.

Fakat Sergey Mihayloviç beni bırakmadı. Başı dizlerimde duruyordu; dudakları hâlâ titreyen ellerimi öpüyor, gözyaşlarıyla ıslatıyordu.

"Aman Tanrım, bunu nereden bilecektim!" dedi.

"Niçin, niçin?" diye üsteliyordum.

Neredeyse gelmemek üzere gitmiş, ama hemen geri dönüvermiş olan bir mutluluğun coşkusu vardı içimde.

Beş dakika sonra, Sonya koşa koşa Katya'nın yanına gitti. Maşa'nın Sergey Mihayloviç'le evlenceğini bağıra bağıra bütün konağa duyurdu.

V

Düğünümüzü geciktirmek için hiçbir neden yoktu, ikimiz de böyle istiyorduk. Öte yandan Katya, Moskova'ya giderek giyim kuşam satın almaya, çeyizimi ısmarlamaya hazırlanıyordu. Sergey Mihayloviç'in annesi ise evlenmeden önce yeni bir kupa arabası ile yeni mobilyalar almak, odaları duvar kağıdıyla kaplatmak amacındaydı. Ama biz gerekliliğine inandığımız bu şeylerin sonra da yapılabileceğinde direniyorduk. Doğum günümden iki hafta sonra, sessiz sedasız, çeyizsiz, konuksuz, sağdıçsız, şampanyasız, yemeksiz -bir düğünün bütün bu kaçınılmaz gerekleri olmaksızın- nikâhlanmaya karar verdik. Sergey Mihayloviç, annesinin otuz bine çıkan kendi düğünündekinin benzeri bir şölen ve dizi dizi çeyiz sandıkları olmadan, evi baştan başa donatmadan düğün yapılmasını hoş karşılamayacağını anlattı. Annesi, ondan gizlice, evin bodrumundaki bütün sandıkları gözden geçirmiş, vekilharcı Maryuşka'dan, mutluluğumuzun vazgeçilmez gerekleri olan halılar, perdeler, kap kacak konusunda bilgi almış. Benim tarafımdan da Katya, Kuzminişna Dadı ile aynı şeyleri konuşuyordu. Ev işleri hakkında Katya ile şa-

ka yapmak bile olanaksızdı. Onun kafasına göre, nişanlımla biz, geleceğimizle ilgili işleri konuşurken aynı durumdaki bütün çiftler gibi tatlı, ama boş sözler söylemekten başka bir iş yapmıyorduk. Katya'nın bakış açısından, bizim gelecekteki asıl mutluluğumuz yalnız ve yalnız fanilaların biçkisine, dikişine; masa örtüsünün, peçetelerin kusursuz kenar kıvrımları oluşuna bağlıydı. Pokrovsk ve Nikolsk[1] konakları arasında her gün birkaç kere, neyin nerede hazırlandığına ilişkin şifreli haberler gidip geliyordu. Her ne kadar Katya ile nişanlımın annesinin karşılıklı ilişkilerinde birbirlerine nazik davrandıkları anlaşılıyorsa da, aralarında biraz düşmanca, ama çok ince bir siyasetin varlığı da gözden kaçmıyordu. Şimdi daha yakından tanıdığım annesi Tatyana Semyonovna titiz, sert bir ev kadını, bir eski zaman hanımefendisiydi. Nişanlım annesini oğulluk borcuyla değil, onu dünyanın en iyi, en sevecen, en yumuşak yürekli kadını sayan bir yakınının bağlılığıyla seviyordu. Tatyana Semyonovna bize, özellikle bana karşı sevecendi, oğlunun yapacağı evlilikten ise çok hoşnuttu; ama bir gün onun gelini olursam, oğlu için her zaman benden daha iyi birini bulabileceğini, bunu hiç unutmamam gerektiğini sezdirmek ister gibi bir tavrı vardı. Ben de bunu çok iyi anlıyor, tıpkı onun gibi düşünüyordum.

Son iki hafta boyunca nişanlımla her gün görüştük. Sergey Mihayloviç akşam yemeğine geliyor, gece yarılarına kadar bizde oturuyorduk. Ama bensiz yaşayamayacağını söylediği halde (doğru söylediğine inanıyordum), bir gün olsun zamanını benimle yalnız geçirmedi, her zaman yapacak bir sürü iş buldu. Düğüne kadar dışarıdan görünen ilişkilerimiz eskiden olduğu gibi pürüzsüz sürüp gitti. Birbirimize gene "siz" diyorduk. O elimi bile öpmüyor, benimle baş başa kalma olanağı yaratmak şöyle dursun, bundan kaçınmaya çalışıyordu. İçinde yer eden, fazlasıyla büyük, ama zararlı

1 Pokrovsk Maşa'nın, Nikolsk ise Sergey Mihayloviç'in yurtlukları – ç.n.

sevgiye teslim olmaktan korkuyor gibiydi. O mu değişmişti, yoksa, ben mi, bilmiyorum, ancak artık kendimi onunla bütünleşmiş hissediyordum. Onun da eskiden hoşuma gitmeyen yapmacık sadeliğinden iz kalmamıştı. Karşımda saygı ve çekingenlik telkin eden bir erkek yerine, mutlu olmaktan şaşırmış, uysal bir çocuk bulmanın zevkini tadıyordum sık sık. "O böyleymiş demek! Benim gibi bir insandan başka bir şey değilmiş!" diye düşünüyordum çoğu zaman. Bana tüm benliğiyle açılmış olduğuna, onu her özelliğiyle tanıdığıma inanıyordum. Onun davranışlarından öğrendiklerim ise son derece olağan ve akla yatkın şeylerdi... Gelecekteki yaşantımızla ilgili tasarıları benimkiyle birçok ortak nokta taşıyordu. Bu durum, onun açıklamalarını daha net, daha anlaşılır bir biçime sokuyordu.

O günlerde havalar bozuktu, vaktin büyük bir bölümünü evde geçiriyorduk. En içten konuşmalarımız piyano ile küçük pencere arasındaki köşede geçiyordu. Karanlık camda mumların ışıkları yansıyor, parıldayan cama ikide bir yağmur damlaları vurup aşağıya kayıyordu. Damdan tıpırtılar geliyor, oluktan akan suyun şarıltısı duyuluyor, pencerenin dibinden nemli bir hava sızıyordu. Söyleşilerimiz sırasında köşemiz bana daha aydınlık, daha ılık, daha sevimli görünüyordu. Bir gün orada baş başa geç saatlere kadar oturduk.

"Biliyor musunuz, çoktandır size söylemek istediğim bir şey var: Siz piyano çalarken ben hep söylemek istediğim bir şey kalmış gibi düşünüyorum," dedi.

"Gerek yok, zaten ben hepsini biliyorum."

"Evet, doğru, aklımdan geçenleri şıp diye okuyorsunuz."

"Hayır, durun, düşündüğünüz o şeyi söyleyin bana."

"Peki, A. ve B. hakkında anlattığım öyküyü unutmadınız, değil mi?"

"O aptalca öyküyü aklınızdan tümüyle çıkarsanız daha iyi olur. Bereket versin, benim istediğim gibi bitti."

"Eğer bu öykü biraz daha uzasaydı, bütün mutluluğum benim kafasızlığım yüzünden yitip gidecekti. Siz kurtardınız beni. Daha önemlisi, ben o zaman durmadan yalan söylemiştim; şimdi bundan utanıyor, yanlışlarını düzeltmek istiyorum."

"Ah, ne olur bırakın bunları, konuşmayın artık."

"Yok, yok! Kendimi temize çıkarmak zorundayım. Az önce söze başladığımda ne düşündüğümü söylemek istemiştim."

"Niçin istiyorsunuz düşüncelerinizi açıklamayı? Artık gereksiz değil mi?"

"Evet, kötü şeylerdi düşündüklerim. Bütün hayal kırıklıkları ve başarısızlıklarımdan sonra son kez köye döndüğümde, benim için bundan böyle sevmek diye bir duygunun var olamayacağını, ömrümün kalan bölümünde görevlerimden başka yapacak bir işim kalmadığını söylüyordum kendi kendime. Uzun süre size karşı beslediğim duygulara, bu duyguların beni nerelere sürükleyeceğine aldırış etmedim. Zaman zaman umutlanıyor, bazen de umutlarının suya düştüğünü görüyordum. An oluyor, sizin cilve yaptığınızı düşünüyor; an oluyor, ne yapmam gerektiğini kendim bile kestiremiyordum. Anımsarsınız, bahçede birlikte dolaştığımız o akşamdan sonra korkmaya başlamıştım; aramızda geçenler inanılmaz gibi görünüyordu bana. Umut beslemiş olsam, hem de boşu boşuna umutlanmış olsam dünya mı yıkılırdı başıma! Meğer ben yalnız kendini düşünen bencilin biriymişim..."

Yüzüme bakarak bir süre sustu.

"Yine de o zamanlar düşündüklerimin hepsi saçma değildi. Korkmakta haklıydım, korkmalıydım da. Sizden pek çok şey alıyordum, buna karşılık verebildiklerim çok azdı. Siz şimdilik toy bir genç kızsınız, yeni açılan bir goncasınız, ilk kez seviyorsunuz, bense..."

Konuşmasını yarıda kesmesi üzerine;

"Evet, olduğu gibi söyleyin..." dedim, ama vereceği yanıttan korkmaya başlayınca;

"Hayır, istemez," diye ekledim.

Neler düşündüğümü sezmişti. Konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Daha önce sevip sevmediğimi öğrenmek istiyorsunuz. Bunu öğrenmek sizin hakkınız. Rahatça söyleyebilirim. Hayır, hiç sevmedim. Hiçbir vakit sevgiye benzeyen bir duygu..."

Birden acı bir anısı canlanıvermiş gibi, üzüntü içinde durdu. Sonra;

"Sizi sevebilmem için sizin sevginiz gerekliydi bana. Ya, işte, sizi sevdiğimi söylemeden önce bu düşüncelerimi sonuna dek irdelemem gerekiyordu. Benim size verebileceğim yalnızca aşkımdı. Verecek başka bir şeyim yoktu," diye sürdürdü konuşmasını.

"Az mı?" dedim gözlerinin içine bakarak.

"Az dostum, sizin için az. Sizin gençliğiniz, güzelliğiniz var. Ya benim? Son günlerde mutluluktan uyuyamıyorum, birlikte geçireceğimiz yılları düşünüyorum. Geride bıraktığım uzun bir ömürden sonra ilk kez mutlu olma şansını ele geçirdim. İyilik yapmanın çok kolay olduğu, ama bu iyiliğe alışmamış insanlarla birlikte köydeki köşemizde sessiz, dingin bir yaşam sürme, sonra yararlı bir çalışma, sonra dinlenme, doğanın güzellikleri, kitaplar, müzik, cana yakın bir insanın sevgisi... İşte daha fazlasını hayal edemeyeceğim kocaman bir mutluluk benim için. Üstelik sizin gibi bir dost, belki çocuklar, bir insanın isteyebileceği her şey..."

"Doğru."

"Gençlik yıllarının çoğunu geride bırakmış biri olarak, benim için öyle, ama sizin için hiç de değil. Siz henüz hayatı tatmadınız, belki daha başka bir mutluluk aramak isteyeceksiniz, aradığınızı da bulacaksınız. Kim bilir, belki şimdi-

ki mutluluğunuz beni sevmiş olmanızdan ileri geliyor. Başka birini, daha genç birini de sevebilirdiniz."

"Hayır, bu söylediğiniz doğru değil. Ben de böyle sade bir aile hayatının aynısını düşlerimde yaşatıyordum. Siz benim özlemlerimi, hayallerimi dile getirdiniz."

Nişanlım gülümseyerek, dalgın bir sesle;

"Size öyle geliyor, dostum, size yetmez bunlar. Gençliğiniz, güzelliğiniz var," diye üsteledi.

Bana inanmadığı; güzelliğimden, gençliğimden dolayı bana sitem ettiği için kızmaya başladım. Öfkeyle;

"Öyleyse beni niçin seviyorsunuz? Ben olduğum için mi, yoksa gençliğim için mi?" dedim.

Dikkatli, çekici bakışlarını yüzüme çevirdi.

"Bilmiyorum, ama seviyorum işte..."

Hiç karşılık vermedim, dalgın dalgın gözlerinin içine bakakaldım. Birden tuhaf bir şey oldu, önce çevremi seçememeye başladım, sonra yüzü gözlerimin önünde eriyip silindi, yalnız parlak bakışlarıyla karşı karşıya kaldım. Giderek bu bakışlar içime işliyormuş gibi geldi, gözümün önü kardı, hiçbir şey göremez oldum; bakışlarının yarattığı korku ve tatlı sarhoşluktan kurtulmak için gözlerimi kısmak zorunda kaldım.

Düğün için saptadığımız günün öncesi, akşama doğru hava biraz açıldı. Ta yazın başlamış olan yağmurlardan bu yana, ilk kez, soğuk, pırıl pırıl bir güz akşamıyla karşılaştık. Her şey ıslak, soğuk ve aydınlıktı; bahçede sonbaharın sonsuz enginliğini, renkliliğini, çıplaklığını ilk kez görüyor gibiydik. Gökyüzü açık, soğuk ve solgundu; düğün gününde havanın tümüyle açılacağı umuduyla sevine sevine yatmaya gittim.

O sabah güneşle birlikte uyandım; beklenen günün gelip çatması beni biraz korkutup şaşırtmıştı. Bahçeye çıktım. Yeni doğan güneş yolun kıyısında, yaprakları sararmış ıhlamurlar arasında parça parça ışıldıyordu. Küçük yol hışırda-

yan yapraklarla örtülüydü. Ayazdan kavrulmuş, kıvrık, seyrek yapraklı, buruşuk üvez salkımları, dallarında kızarık kızarık sallanıyordu. Yıldız çiçekleri kurumuş, kararmıştı. Serin sabahın çiyi otların sararan yeşili üzerinde, evin yakınındaki dulavratotlarının kırılmış yapraklarında ışıl ışıl parlıyordu. Duru, soğuk gökyüzünde tek bulut yoktu.

"Gerçekten bugün mü?" diye soruyor, mutluluğuma inanamıyordum. "Yarın sabah artık burada değil, Nikolsk'taki sütunlu, yabancı evde mi gözümü açacağım? Sergey Mihayloviç'in bize gelmesini bekleyip onu karşılamayacak mıyım bir daha? Katya'yla akşamları ondan söz etmeyecek miyiz? Pokrovsk'taki evimizin salonunda, piyanonun başında oturmayacak mıyız karşı karşıya? Karanlık gecelerde onu uğurlarken, başına bir şey gelmesinden korkmayacak mıyım?"

Bir gün önce bana son kez evimize geleceğini söylemişti. Katya ise nikâh giysisini prova ederken, "Yarın her şey tamam!" demişti. Ben ona bir an inanmış, sonra yine kuşkuya düşmüştüm.

"Bugünden sonra Nadejda'sız, Katya'sız, Grigoriy'siz, onların evinde kaynanamla birlikte mi oturacağım? Akşamleyin dadımı öpemeyecek, onun eski alışkanlığıyla beni kutsayarak, 'İyi geceler, hanım kızım!' dediğini işitmeyecek miyim? Sonya'yı derslerine çalıştırıp onunla oynamayacak mıyım artık? Sabahleyin odalarımız arasındaki duvara vurunca onun çınlayan sesini duymayacak mıyım? Belki yadırgayacağım bu yeni yaşam, bütün umut ve beklentilerimi gerçekleştirecek mi? Sonra ne kadar uzun sürecek bu yaşantı?"

Düşüncelerin ağırlığı altında eziliyor, nişanlımı sabırsızlıkla bekliyordum. Neyse ki erken geldi, ben de ancak onun yanında, onun karısı olacağıma inanabildim. Böylece kafamı dolduran düşünceler ürkütücü olmaktan çıktı.

Öğleden sonra bizim kiliseye babamın ölüm yıldönümü duası için gittik.

Eve dönerken, "Babam şimdi sağ olsaydı!" diye düşündüm. Yokluğunu hissettiğim bu insanın en yakın dostunun koluna yaslanarak suskun yürüyordum. Dua sırasında, başımı tapınağın soğuk döşeme taşına koyarken, babamı öyle canlı bir biçimde hayal etmiş; onun ruhunun da beni anladığına, evliliğimi onayladığına öylesine inanmıştım ki! Sanki ruhu tepemizde dolaşıyor, varlığıyla beni destekliyordu. Anılarım, umutlarım, mutluluğum, üzüntüm görkemli, hoş bir duygu halinde iç içe geçmişti. Şu durgun, serin hava; şu sessizlik ve tarlaların çıplaklığı; yüzümü ısıtmaya çalışan ölgün, güçsüz ışınların aydınlattığı şu solgun gökyüzü duygularımla ne güzel uyum sağlıyordu! Kol kola yürüdüğüm insanın da beni anlayıp duygularımı paylaştığını görüyordum. Ağır ağır, konuşmadan yürüyorduk; ara sıra başını çevirip baktığın yüzünde ne acıya ne de sevince benzeyen, doğayı ve içimdeki eksikliği tamamlayan duygular vardı...

Birdenbire bana döndüğünü, benimle konuşmak istediğini gördüm. "Ya duyduğum, düşündüğüm şeylerden söz etmezse," diye geldi aklıma. Ama adını anmadan babamdan bahsetmeye başladı:

"Bir gün bana şakayla, 'Maşamla evlen!' demişti," dedi.

Kolunu sıktım.

"Şimdi sağ olsaydı ne kadar sevinirdi, kim bilir!"

Gözlerimin içine baktı.

"Evet, siz henüz çocuktunuz. O zamanlar şu gözleri öper, babanın gözlerine benzediği için severdim onları. Sonradan benim için böylesine değerli olacaklarını nereden bilirdim? Size Maşa derdim o vakitler."

"Bana niçin 'sen' demiyorsun!"

"Ben de zaten 'sen' demek istiyordum. Her şeyinle benim olduğunu ancak şimdi anladım."

Böyle diyerek huzurlu, mutlu ve çekici bakışlarını yüzüme çevirdi.

Henüz sertleşmemiş tarla yolundan, yer yer çiğnenip ezilmiş ekin sapları üzerinde yürüyor; yalnız ayaklarımızın çıkardığı sesi, konuşmalarımızı dinliyorduk. Sağ yanımızda, yarın kıyısından başlayıp yaprakları dökülmüş koruya değin uzanan, biçilmiş, yanık renkli bir tarla vardı. Bir köylü, tırpanıyla ekinleri yerlere kara lekeler halinde sererek ilerliyor, ama biz hiçbir ses işitmiyorduk. Yamaca yayılmış bir at yılkısı, elimizi uzatsak değebilecek bir uzaklıktaydı. Sol yanımızda, ta ilerilere, bahçemize ve onun arkasından görünen evimize dek, yer yer erimiş karlarla kaplı, koyu çizgili kışlık yeşil ekin tarlaları uzanıyordu. Her şeyin üzerinde ılık bir güneş parlıyor, sağımızda solumuzda iplik iplik örümcek ağları ışıldıyordu. Örümcek ağları havada uçuşuyor, ayazın kuruttuğu saplara dolanıyor, gözlerimize, saçlarımıza, giysilerinize yapışıyordu. Sözlerimiz ağzımızdan çıkar çıkmaz, durgun havada asılı kalıyordu sanki. Koca dünyada, şu parıldayıp titreyen güneşin altında yapayalnız gibiydik.

Ona "sen" diye seslenmeyi ben de istiyor, ama utanıyordum.

Dilim dolaşarak, usulca;

"Niçin bu denli hızlı yürüyorsun?" derken yüzümün kızardığını hissettim.

Bana daha okşayıcı, daha neşeli, daha mutlu bakarak adımlarını yavaşlattı.

Eve döndüğümüzde annesi ve en yakın konuklarımız bizi beklemekteydiler. Ama Nikolsk'a gitmek için kiliseden çıkıp kupa arabasına bininceye değin bir an bile onların yanında kalıp konuşamadık.

Kilise neredeyse boştu, koro yerinin önündeki yol halısında dimdik duran annesini, mor kurdeleli başlığını giymiş, yanakları ağlamaktan ıslak Katya'yı ve merakla bana bakan birkaç konaklıyı görebildim ancak. Nişanlıma bak-

mıyordum, ama varlığını hemen yanı başımda hissediyordum. Dualaların her sözcüğünü dikkatle dinleyerek tekrarladığım halde, bu sözler ruhumda bir etki uyandırmıyordu. Kendiliğimden dua edemiyordum; aziz tasvirlerine, mumlara, papazın cüppesinin sırtına işlenmiş olan haça, tasvir köşesine, kilisenin camlarına şaşkın şaşkın bakıyor, olanlardan hiçbir şey anlamıyordum. Yalnız değişik bir durumun başıma gelmekte olduğunu hissediyordum, o kadar... Papaz elinde haçla bize döndü, beni kutsadı, vaftizimi de kendisinin yaptığını, Tanrı'nın yardımıyla şimdi de nikâhımızı kıydığını söyledi. Katya ile kaynanam bizi öptüler, kupa arabasını çağıran Grigoriy'in çınlayan sesi duyuldu. Bütün bunlar bitince, her şeyin sona ermiş olduğunu anladım ve içime bir korku düştü. Ama bütün bu gizemli işler, ruhumu allak bullak eden bir etki yaratmamıştı bende. Kocamla öpüştük, bu öpüşme bile duygularıma yabancı geldi. "Demek, hepsi bu kadarmış!" diye geçirdim içimden. Avluya çıktık, tekerleklerin tok sesi kilisenin kubbesi altında çınladı, yüzüme serin bir hava çarptı. Şapkasını giyen kocam beni kolumdan tutarak kupaya bindirdi. Arabanın penceresinden, ayazın puslandırdığı ayı görüyordum. Kocam yanıma oturdu, kapıyı arkasından kapadı. Birden yüreğim sızladı: Kapıyı kapayışındaki kendine güvenen tavrı bana biraz incitici gelmişti. Başımı örtmemi söyleyen Katya'nın sesini işittim, bir süre taşlarda dönen tekerleklerin sesi duyuldu, sonra yumuşak bir yolda ilerlemeye başladık. Köşeye büzülmüştüm, pencereden uzak, aydınlık kırlara, ayın puslu ışığında hızla gerilere giden yola bakıyordum. Kocamın varlığını yanı başımda hissediyor, "Demek, çok şeyler beklediğim o dakikalar ancak bu kadarını verebilecekmiş!" diye düşünüyordum. Onunla baş başa ve böylesine yakın olmak bana küçük düşürücüymüş gibi geliyordu. Bir şeyler söylemek niyetiyle ona döndüm. Ama tek sözcük çıkmadı ağzımdan;

içimdeki eski sevginin yerini korku, gücendirilmişlik duygusu almıştı.

Bakışlarıma karşılık yavaşça;

"Şu ana kadar böyle bir şeyin gerçekleşebileceğini mümkün görmüyordum," dedi.

"Evet, ben de, ama nedense korkuyorum."

"Benden korkmana gerek yok dostum."

Elimi avcuna alarak başını ellerimizin üzerine koydu. Elim elinin içinde cansız duruyordu, yüreğim sanki soğuktan buz tutmuş gibiydi.

"Evet," diye fısıldadım.

Ama yüreğim birden şiddetle çarpmaya başladı, elim titreyerek onun elini sıktı, bedenimi bir sıcaklık sardı, alacakaranlıkta onun bakışını aradım. O anda artık ondan korkup çekinmediğimi, bu korkunun, öncekinden daha güçlü ve tatlı bir aşk olduğunu hissettim. Bütün varlığımla onun olduğumu, üzerimdeki etkisinden mutluluk duyduğumu anladım.

İkinci Bölüm

I

Durgun yaşantimda günler, haftalar, derken iki ay farkına varmadan geçip gitti. Bu süre bana her nedense çok kısa gelmişti; ama aslına bakılırsa, iki ayın duyguları, heyecanları, mutluluğu bütün bir ömre değerdi. Köydeki yaşamımıza ilişkin tasarılarımız umduğumuz gibi çıkmadı. Yine de yaşantımız hayal ettiğimizden daha kötü değildi. Nişanlıyken tasarladığım bol bol çalışma, üzerime düşen görevleri yapma, birbirimiz için yaşama ve özveriden eser yoktu. Buna karşılık aramızda bencil bir sevgi, sevimli görünme çabası, sebepsiz, sürekli bir neşe, geçmişi unutma isteği vardı. Eşim bazen kendi işleri için çalışma odasına çıkar, arada bir de çiftliğin yönetimi dolayısıyla kente giderdi. Ama onun benden uzaklaşmamak için ne büyük bir çaba harcadığı gözümden kaçmıyordu. Sonraları bana açıkladığına göre, içinde benim bulunmadığım olaylar ona saçma gelirmiş, bu olaylarla nasıl baş edeceğini bilemezmiş. Ben de aynı ruh halini taşıyordum. Kitap okuyor, müzikle, kaynanamla, okul işleriyle ilgilenerek geçiriyordum vaktimi; ama bütün bu çabalarım kocamla bağlantılı olduğu, onun deste-

ğini gördüğü için zevk veriyordu bana. Herhangi bir uğraş kocamla ilgili hayallerime yakın değilse kollarım iki yanıma düşüyor, kendimi onunla ilgisi olmayan bir çabanın içinde düşünmek bana gülünç geliyordu. Belki de bu, yanlış, bencilce bir duyguydu, ama bana mutluluk veriyor, beni bütün evrenin üstündeymişim gibi yüceltiyordu. Yeryüzünde tek varlık kocamdı benim için; onu dünyanın en güzel, en masum insanı sayıyordum. Bu yüzden ondan başkası için yaşayamaz, onun düşündüğünden başka türlü olamazdım. Beni en mükemmel insanlarda rastlanabilecek bütün erdemlere sahip, eşi bulunmaz bir kadın olarak kabul ettiğine inandığım için dünyanın en iyi, en seçkin insanının gözündeki o kadın olmaya çalışıyordum.

Bir gün dua ederken odama girdi. Ona dönüp bakarak duamı sürdürdüm. Bana engel olmamak için masaya oturdu, bir kitap açtı. Bakışını üzerimde hissediyordum, başımı çevirip ona baktım. Gülümsedi, ben de gülmeye başladım, duayı bıraktım.

"Sen günlük duanı bitirdin mi?" diye sordum.

"Evet, devam et, ben dışarı çıkıyorum."

"Umarım sen de dua ediyorsundur."

Karşılık vermeden gitmek istedi, ama onu durdurdum.

"Canım benim, ne olur, sen de benimle dua et!"

Yanımda durdu, ellerini beceriksizce sarkıtarak, ciddi bir yüzle duraksaya duraksaya bir şeyler mırıldanmaya başladı. Ara sıra bana bakıyor, yüzümde destekleyici bir ifade arıyordu.

Bitirdiği zaman gülmeye başladım, onu kucakladım.

"Her şeyde sen varsın! On yaşında bir çocuk gibiyim," dedi; yüzü kızardı, ellerimi öptü, öptü...

Birbirini sevip sayarak yaşamış olan birkaç kuşağın ömür tükettiği, eski köy evleri düzeninde bir yerdi bizimkisi. Her köşeye güzel, onur duyulacak aile anılarının kokusu sinmiş-

ti; bunlar, eve girer girmez, benim de anılarım oluvermişti sanki. Konağın işleri Tatyana Semyonovna tarafından eski göreneklere göre yönetiliyordu. Her şeyin güzel ve ince olduğu söylenemezdi ama uşaklardan mobilyalara, yemeklere kadar her şey bol, temiz, sağlam, düzenli, saygı uyandırıcıydı. Oturma odasında simetrik yerleştirilmiş mobilyalar, tablolar vardı; yerlere el dokuması halılar, yol kilimleri serilmişti. Salona eski bir kuyruklu piyano, ayrı iki modelde şifoniyerler, divanlar, pirinç kenarlı, sedef kakmalı sehpalar yerleştirilmişti. Tatyana Semyonovna'nın çabasıyla düzenlenmiş odamda, çeşitli modellerde en güzel antika mobilyalar bulunuyordu. Bunların arasında eski bir boy aynası vardı ki, başlangıçta bu aynada kendime bakarken utanırdım; daha sonra ise eski bir dostmuş gibi, bana değerli gelmeye başladı. Tatyana Semyonovna pek ortalıkta görünmeden, evin işlerini kurulmuş bir saat düzeninde yürütürdü. Konakta gereğinden çok hizmetçi, uşak tutuyordu. Ayakkabı gıcırtısını, ökçe tıkırtısını dünyada en çirkin şey sayan Tatyana Semyonovna'nın buyruğu üzerine ökçesiz, yumuşak tabanlı çizme giyen bu insanlar, unvanlarıyla gururlanırlar; yaşlı hanımefendinin karşısında titrerlerken kocamla bana koruyucu bir sevgiyle bakarlar; anladığımıza göre, onlardan her istediğimizi özenle, gurur duyarak yaparlardı. Cumartesi günleri döşemeler düzenli olarak yıkanır, halılar silkilir, her ayın ilk günü kutsal suyun serpildiği sabah ayinine gidilirdi. Tatyana Semyonovna ile kocamın, (o güz ilk olarak da benim) isim günü yortumuzda[1] çevremizdeki insanlara şölenler verilirdi. Bütün bunlar, Tatyana Semyonovna kendini bildi bileli yapılageliyordu. Kocam ev işlerine karışmazdı, çiftlik işleriyle uğraşır ve çok çalışırdı. Yaz kış erkenden kalkardı; öyle ki uyandığımda onu yanımda bulamazdım. Baş başa çay içmek için çoğunlukla işini bırakıp gelirdi; bu sırada çiftlik

1 Doğum günleri, ismi verilen bir azizin yortu günüydü aynı zamanda – ç.n.

işleriyle ilgilenmez, "yabani coşku" dediğimiz neşeli ruh hali içinde olurdu. Ben kalkmadan önce neler yaptığını anlatmasını isterdim; öyle saçma şeyler anlatırdı ki, kırılırdık gülmekten. Bazen de ciddi olmasını isterdim, o zaman gülmesini tutarak, olanları anlatırdı. Gözlerine, kıpırdayan dudaklarına bakar, ama hiçbir şey anlamazdım söylediklerinden. Onu gördüğüme, sesini işittiğime sevinirdim yalnızca.

Arada bir, "Neler anlattığımı tekrarla bakalım!" derdi. Söylediklerinden hiçbirini tekrarlayamazdım doğal olarak... Onun bana kendisinden, benden değil, başka şeylerden söz etmesi öyle gülünç görünürdü ki! Bizim dışımızda olup bitenler vız gelirdi bana. Ancak çok sonraları onun kaygılarını anlayıp ilgilenmeye başladım.

Tatyana Semyonovna öğle yemeğine kadar odasından çıkmazdı. Çayını yalnız içer, hizmetçisini göndererek günümüzü kutlardı. Onun her zaman, düzenli, bizimkinden apayrı olan köşesinden gelen sesi, bizim çılgınca mutlu dünyamızda öyle garip bir şekilde yankılanırdı ki, sık sık kendimi tutamaz, hizmetçisinin öğrenmek istediklerine kahkahayla gülerek yanıt verirdim. Hizmetçi kız ellerini önünde bağlayarak, ölçülü bir şekilde rapor sunardı. "Dünkü gezintiden sonra nasıl uyuduğunuzu öğrenmemi buyurdular. Kendileri hakkında da, bütün gece böğürlerinin ağrıdığını, köyde havlayan sersem bir köpeğin uyumalarına engel olduğunu arz etmemi buyurdular. Bir de sabahki kurabiyelerin hoşunuza gidip gitmediğini sormamı istediler. Kurabiyeleri bu sefer Taras'ın değil, Nikolaşa'nın, deneme amacıyla ilk sefer pişirdiğini; bu sebeple, simitler kötü pişmemekle birlikte peksimetlerin yanık olduğunu bilmenizi rica ettiler."

Öğleye kadar pek az baş başa kalırdık kocamla. Piyano çalar, kitap okurdum. O ise bir şeyler yazar, sonra yeniden işlerinin başına giderdi. Saat dörtte, öğle yemeği için oturma odasında toplanırdık, annem de sessizce odasından çıkar-

dı. Evde hiç eksik olmayan birkaç yoksul konaklı ve gezici dinlenciler yemekte bize katılırdı. Eski bir geleneğe göre kocam, şaşmaz bir biçimde her gün, öğle yemeğine gelirken annesinin koluna girerdi. Annesi ondan benim koluma girmesini isterdi, böylece hemen her gün kapıdan geçerken orada sıkışır kalırdık. Yemekte sofraya kaynanam başkanlık eder; kibar, mantıklı, tumturaklı konuşmalar yapardı. Kocamla kullandığımız yalın sözcükler, bu debdebeli havayla hoş bir şekilde çelişirdi. Bazen oğul ile anne arasında tartışmalar, şakalaşmalar olurdu. Bu takılmaları, tartışmaları pek severdim, çünkü onları birbirine bağlayan güçlü sevgi böylece daha iyi ortaya çıkıyordu. Yemekten sonra annem oturma odasındaki geniş koltuğuna kurularak ya tütün ezer ya da yeni gelen kitapların yapraklarını açardı. Bize sesli olarak kitap okur ya da salondaki piyanonun başına giderdik. O sıralar kocamla birlikte çok okuyorduk; ama müzik, her seferinde içimizde yeni tellere dokunan, sanki bizi birbirimize yeniden tanıtıp yaklaştıran en sevdiğimiz, en hoşumuza giden uğraşımızdı. Ben sevdiği parçaları çalarken, kocam, göremeyeceğim kadar uzaktaki bir divana oturur; utandığından olacak, müziğin üzerinde bıraktığı etkiyi benden gizlemeye çalışırdı. Ben sık sık piyanonun başından kalkar, beklemediği bir anda ona yaklaşarak, benden boşuna gizlemeye çalıştığı yüzündeki heyecan izlerini, gözlerindeki doğal olmayan parıltıyı, ıslaklığı yakalamaya çalışırdım. Annem ikide bir bizi görmek ister, bir yandan da canımızı sıkmaktan çekinirdi. Arada sırada bize aldırmıyormuş gibi yapmacık, ciddi, ilgisiz bir tavır takınarak salondan gelip geçerdi; odasına gittikten az sonra geriye döndüğünü görür, bu hızlı gelip gitmenin bizi incelemek amacını taşıdığı gözümüzden kaçmazdı. Akşam çayını oturma odasında ben dağıtırdım, ev halkı yine masada toplanırdı. Pırıl pırıl parlayan semaverin çevresindeki bu şatafatlı oturum; tabakların, bar-

dakların törenle önümüze konması beni çok şaşırtırdı. Evin geliniyim diye benim yapmam uygun görülen çay dağıtımı sırasında, kocaman semaverin musluğunu çevirdikten sonra Nikita'nın tepsisine bir bardak koyarak, "Piyotr İvanoviç'e... Marya Miniçna'ya..." demek, her bardak verişte "Şeker yeterli mi?" diye sormak, dadıma, saygıdeğer kimselerin çaylarına fazla şeker atmak gibi yapmam gereken işler sırasında böyle şeyler için henüz çok genç ve uçarı olduğumu, bana gösterilen saygıya değmediğimi düşünürdüm. Eşimin "Aferin, aferin, tam yetişkin bir ev hanımı gibi her şeyi beceriyor!" demesi daha çok utandırırdı beni.

Çaydan sonra annem iskambil falı açar ya da Marya Miniçna'nın açtığı falı dikkatle seyrederdi. Sonra da bizi öpüp kutsayarak odasına çekilirdi. Çoğunlukla gece yarısına kadar baş başa otururduk kocamla; bunlar en iyi, en hoş saatlerimizdi bizim. Geçmiş günlerden söz eder, planlar yapar, bazen derin konulara dalardık. Tatyana Semyonovna erken yatmamızı istediği için, yukarıdan hizmetçisi işitip ona söylemesin diye, her zaman alçak sesle konuşmaya çalışırdık. Acıktığımız bazı geceler usulca büfeye gider; Nikita'nın bizi kayırmasından yararlanarak, soğuk yemeklerden alır, odamızda mum ışığında yerdik. Eski çağların ve Tatyana Semyonovna'nın katı kurallarının hüküm sürdüğü bu konakta iki yabancı gibi yaşıyorduk. Kaynanamdan başka uşaklar, yaşlı kızlar, mobilyalar, tablolar, bana korkuyla karışık bir saygı ve buranın bizim yerimiz olmadığını, bu evde çok dikkatli ve tetikte durmamız gerektiğini telkin ederdi. Aklıma geldikçe düşünüyorum da, elimizi kolumuzu bağlayan bu değişmez düzen, evdeki bir sürü eli boş, meraklı insan bizim için yük ve tedirginlik kaynağından başka bir şey değildi. Hoşumuza gitmeyen bu durumu ne ben ne de kocam birbirimize açıkça söyleyebiliyorduk. Bir bakıma ikimiz de tatsız olaylardan sakınıyor gibiydik. Kaynanamın uşağı Dmitri Sidorov pipo tiryakisiydi; her

gün öğleden sonra, biz salonda bulunduğumuz sırada, kutudan gizlice tütün almak için kocamın odasına girerdi. Kocamın ayaklarının ucuna basarak bana yaklaşması, neşeli bir ürkeklikle göz kırpıp, susmam için parmağıyla bana sözüm ona gözdağı vererek, görüleceğini aklına bile getirmeyen Dmitri Sidorov'u işaret etmesi görülmeye değerdi. Uşak, öncekiler gibi, bu sefer de işini kazasız belasız bitirdiğine sevinerek bizi fark etmeden gidince, kocam davranışımı çok beğendiğini söyler, beni öperdi. Bu uysallığı, bağışlayıcılığı, her şeye sözde kayıtsızlığı hoşuma gitmezdi. Ara sıra kendimde de aynı özelliklerin bulunduğunu görmezlikten gelir, onun hareketlerini zayıflık sayardım. "İradesini göstermeye cesaret edemeyen bir çocuk" diye düşünürdüm kocam için.

Bir gün zayıflığının beni şaşırttığını söylediğim zaman bana şu karşılığı verdi: "Ah dostum, benim gibi mutlu bir insanın beğenmeyeceği, hoşuna gitmeyecek bir şey bulunabilir mi yeryüzünde? Artık şuna inandım ki, herhangi bir konuda hakkımdan vazgeçmek, bunu başkasının yapmasını beklemekten, başkasını zora koşmaktan daha kolaydır; insan her durumda mutlu olabilir. Bak, şimdi biz ne kadar mutluyuz! Hiçbir şeye kızamıyorum, benim için kötü diye bir şey yok, ancak zavallı ve gülünç şeyler var. Şunu iyi bil; *le mieux est l'ennemi du bien.*[2] İnanır mısın, bir çıngırak sesi duysam, bir mektup alsam ya da uykudan uyansam içim ürperiyor. Yaşamak için bazı şeylerin gerekli olması, yaşarken bir şeylerin değişip güçlükler çıkması ne korkunç! Şimdikinden daha güzel ne olabilir!"

Ona inanıyor, ama anlayamıyordum. Halimden memnundum. Öte yandan bunun her zaman, herkes için böyle olduğunu, başka türlü olamayacağını düşünüyor; benimkinden daha büyük değilse bile, daha başka mutlulukların da bulunabileceğine gizliden gizliye inanıyordum.

2 (Fr.) İyinin düşmanı daha iyidir.

Böylece iki ay geçmiş; ayazlı, tipili kış günleri gelip çatmıştı. Kocam yanımda olduğu halde kendimi yalnız hissetmeye başladım. Çok geçmeden her gün aynı yaşantının sürüp gittiğini; ne onda ne de bende herhangi bir şeyin yenilendiğini, tersine, sanki gitgide gerilediğimizi fark ettim. Kocam benimle ilgisi olmayan işlerle eskisinden daha çok uğraşmaya başlamış gibiydi. Beni içine almak istemediği, kendine özgü bir dünya yarattığı duygusu vardı içimde. Her zamanki suskunluğu beni sinirlendiriyordu. Oysa ne onu eskisinden daha az seviyor ne de onun sevgisiyle eskisinden daha az mutluluk duyuyordum. Bununla birlikte aşkımız kalıplaşmış gibiydi, daha fazla büyümüyordu. Aşktan başka tedirgin edici yeni bir duygu ruhumu kemirmeye başlamıştı. Onu sevmek mutluluğuna erdikten sonra yalnızca sevmek az geliyordu bana. Onunla birlikteliğimden beklediğim, yaşamın durgun akışı değil, hareketti. Coşku, tehlike, duygulanmak için hareket istiyordum. Durgun yaşantımızda harcanmayan enerji fazlalığı vardı içimde. Kötü bir şeymiş gibi ondan saklamaya çalıştığım sıkıntı nöbetlerim, onu korkutan şiddetli sevgi ve neşe coşkunluklarım birbirini kovalıyordu. Kocam durumumdaki değişikliği benden önce sezmiş, kente taşınmamızı önermişti; ben yaşam tarzımızı değiştirip mutluluğumuzu bozmaktan korkarak köyde kalmamızı istedim. Gerçekten mutluydum, ama bir yandan çalışıp çabalama, kendimden bir şeyler verme isteğiyle yanıp tutuşurken, bir yandan da bu mutluluğun hiçbir çabaya, özveriye mal olmadan elde edilmesi bana acı veriyordu. Onu seviyor, onun olduğumu biliyor, herkesin de aşkımızı görmesini istiyordum. Başkaları onu sevmeme ne türlü engel çıkarırsa çıkarsın ben yine de onu sevmeliydim. Aklım, hatta duygularının başı boş değildi. Ama başka bir gençlik duygusu, huzurlu yaşantımızla doyurulamayan bir hareket isteği vardı içimde. Acaba niçin hemen gitmek istersem kente yerleşebi-

leceğimizi söylemişti? Bana böyle bir şey söylememiş olsaydı, belki beni üzen duyguların kendi kendime uydurduğum bir çılgınlık nöbeti olduğunu düşünür, aradığım özveriyi bu duyguyu bastırmadan bulurdum. Kente gidince can sıkıntısından kurtulacağım düşüncesi yavaş yavaş aklıma yatmaya başlamıştı. Bununla birlikte kocamı sevdiği şeylerden kendi keyfim için uzaklaştırmaktan utanıyor, ona acıyordum. Öte yandan zaman geçip gidiyor, kar yığını evin çevresinde yükseldikçe yükseliyordu. Oysa biz koca evde yaşayan, hep aynı kişilerdik. Uzak kentlerde insanlar parıltı, debdebe içinde yaşıyorlar, bir yandan üzülüp bir yandan seviniyorlardı. Hiçbiri bizi düşünmüyor, geçip giden varlığımızdan haberleri bile olmuyordu. Günlük işlerin yaşantımızı her geçen gün belirli bir kalıba sokması, duygusal özgürlüğümüzü yitirerek zamanın heyecansız, acımasız, tekdüze akışına boyun eğmemiz kendini iyice hissettiriyor; bu da benim için yıkıcı oluyordu. Sabahları neşeli, öğle yemeklerinde saygılı, akşamları ise birbirimize sevdalı oluyorduk. Kendi kendime, "Kocamın dediği gibi, iyilik yapmak, onurlu yaşamak güzel bir şey, ama bunlara daha sonra da vakit bulabiliriz. Öyle şeyler var ki, onlara ancak şimdi gücümüz yeter," diye düşünüyordum. Bana gerekli olan durgunluk değil, yaşamla didişmekti. Asıl istediğim, yaşamın duygulara yön vermesinden çok, duyguların yaşamı çekip çevirmesi, onu yönetmesiydi. Bir uçurumun kıyısında durmalıydık yan yana; kocam beni güçlü kollarıyla sarmalı, yüreğim fırlarcasına çarparken beni uçurumun üzerinde bir süre tuttuktan sonra istediği yere alıp götürmeliydi. Bu durum sağlığımı etkiliyordu, sinirlerim bozulmaya başlamıştı.

Bir sabah hiç neşem yoktu; her günkünden farklı olarak Sergey Mihayloviç de o gün kendi çalışma odasından yanıma keyifsiz dönmüştü. Durumunu hemen sezip canının neye sıkıldığını sordum. Sözünü etmeye değmediğini söyleye-

rek olanları anlatmadı. Sonra öğrendim ki, kasaba polisi bütün köylüleri çağırmış; kocamı sevmediği için, onlardan yasa dışı isteklerde bulunmuş, sonra da basbayağı gözdağı vermiş. Eşim, olanları bana her zaman yaptığı gibi gülünç, acıklı bir hale sokarak anlatamamış olacak ki, sinirleri hâlâ bozuktu; bundan dolayı konuşmak istemiyordu. Durum böyleyken ben kafasını kurcalayan sorunu anlamayınca, aklı ermez bir çocuk yerine konulduğumu sandım, her şeyi bana açıkça anlatmayışının sebebini buna bağladım. Doğal olarak suratımı asıp oturdum, evde konuğumuz olan Marya Miniçna'yı odama çağırmalarını söyledim. Çayı acele bitirerek Marya Miniçna'yı salona götürdüm, beni hiç ilgilendirmeyen ıvır zıvır şeyler üzerine yüksek sesle konuşmaya başladım. Kocam, ara sıra bize bakarak, salonda bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordu. Bu bakışlar beni o sırada öyle etkiledi ki, daha çok konuşmak, kahkahayla gülmek isteği duydum. Kendi sözlerim, Miniçna'nın anlattıkları çok gülünç şeylermiş gibi geliyordu bana. Kocam hiç sesini çıkarmadan çalışma odasına çekildi, kapıyı kapadı. O gider gitmez bütün neşem kaçtı. Marya Miniçna şaşırdı, bana ne olduğunu sormaya başladı. Ona yanıt bile vermeden gidip divana oturdum. Canım hüngür hüngür ağlamak istiyordu. Kocam için "Odasına kapanmayı da nereden çıkardı? Entipüften şeyleri gözünde amma da büyütüyor!" diyordum. "Hele onunla bir konuşayım, bütün bunların gereksizliğini göstereceğim. Ama hayır, o yine böyle şeylere aklımın ermediğini düşünecek, gururlu suskunluğuyla beni ezmeye çalışacak, sonunda da yine kendisi haklı çıkacak. O halde içim içime sığmadığı, kendimi boşlukta hissettiğim zamanlar; durduğum yerde duramadığım için hareket etmek, yaşamak, akıp giden günlerin canlılığını bütün benliğimde duymak istediğim dönemler ben de haklıydım. İlerlemek, her gün, her saat yeni bir şey yapmak istiyorum. Ya o ne yapıyor? Kendisi oldu-

ğu yerde sayıyor, beni de zorla yanında tutmak istiyor. Oysa beni tutmak öyle kolay ki! Bunun için kente gitmeye gerek yok. Yalnızca benim gibi davranmalı; kendini sıkmadan gösterişsiz bir biçimde yaşamalı. Bunu bana kendisi öğütlüyor, öte yandan kendisi yapmacıksız olamıyor. Bütün sorun burada!"

Gözyaşlarımın kalbime doğru yürüdüğünü hissediyordum, çok kızmıştım. Bir ara bu kızgınlıktan korkarak yanına gittim. Yazı masasına oturmuş, yazı yazıyordu. Ayak seslerini işitince şöyle bir başını çevirdi, sonra sakin ve ilgisiz bir tavırla yazı yazmayı sürdürdü. Bakışı hoşuma gitmemişti; bundan dolayı yanına gideceğim yerde, yazı masasının önünde durdum, bir kitap açarak okumaya başladım. Başını yeniden kaldırıp bana baktı.

"Maşa, canın bir şeye mi sıkıldı?"

Sorusunu soğuk bir bakışla yanıtladım. Bakışımla, "Sorman gereksiz! Bu sevgi gösterisi de nereden çıktı?" demek istiyordum. Başını salladı; ürkek, tatlı bir yüzle gülümsedi. Ama ben gene somurtuyordum. Onun gülümseyişine ilk kez karşılık vermemiştim.

"Bugün bir sorun yaşadın gibime geliyor. Niçin anlatmıyorsun bana?" dedim.

"Hiç! Önemsiz bir şey. Artık anlatabilirim. İki köylü kente gitmişler..."

Elimle onu durdurarak devam etmesini önledim.

"Çay içerken sorduğumda neden anlatmadın?"

"Saçmasapan şeyler söyleyebilirdim, o zaman henüz öfkem geçmemişti."

"Ama bana o zaman söylemen gerekirdi."

"Niçin?"

"Neden sana hiçbir konuda yardım edemeyeceğimi sanıyorsun?"

Kalemi elinden attı.

"Ne dedin? Ne sanıyorınuşum ben? Bak, sana bir şey söyleyeyim mi? Ben sensiz yaşayamam. Bana her yerde, her şeyde yardım etmekle kalmıyor, her işi bütünüyle sen yapıyorsun. Bunu da nereden çıkardın?"

Gülmeye başlayarak devam etti:

"Ben yalnız senin için yaşıyorum. Her günümün iyi geçmesi senin yanımda bulunmandan, senin var..."

"Biliyorum bunları. Ben avutman gereken sevimli bir bebeğim, onun için bunları söylüyorsun."

Bunu öyle sitemle söylemiştim ki, hayatında bu sözleri ilk kez duymuş gibi yüzüme şaşkınlıkla baktı. Devam ettim:

"Ben durgunluk, sessizlik istemiyorum. Senin bu suskunluğundan bıktım artık!"

"Bakın hele, asıl sorun neymiş meğer!" diyerek konuşmamı telaşla kesti.

Aklımdan geçenlerin hepsini söylememden korkar gibi bir tavrı vardı.

"Açılmışken şu konuyu biraz konuşalım," dedi.

"Şimdi konuşmak istemiyorum. Benim bütün istediğim, hayat oyunu oynamak değil, hayatın kendisini yaşamak. Seninle eşit olarak yaşamak, seninle..."

Söyleyeceklerini dinlemeye can attığım halde, onu tedirgin etmekten zevk alıyordum. Benim bu sözlerim üzerine, ruhundaki değişikliklerin aynı olan, yüzünde acı çektiğini gösteren bir gerilme belirdi. Duyduğu üzüntünün büyüklüğünü görünce sözlerimi bitiremedim. O da konuşmasına biraz sonra yeniden başladı:

"Neden benimle eşit yaşamıyormuşsun? Polisle, sarhoş köylülerle sen değil ben didiştiğim için mi?"

"Yalnız bunlar değil elbette."

"Tanrı aşkına anla beni dostum! İnsanlar hep tedirgin olmaktan acı duymuşlardır, kendim yaşadığım için biliyorum. Seni seviyorum, sonuç olarak bu tedirgin edici durumlardan

seni uzak tutmak istiyorum. Yaşamam tümüyle sana olan sevgime bağlı, öyleyse yaşamama engel olma."

Üzüldüğüm, pişmanlığa benzer bir duygu hissettiğim böyle bir anda, onun yine heyecanlanmaması, açık sözlü olması üzüntümü artırmaktan başka bir işe yaramamıştı. Yüzüne bakmadan:

"Her zaman sen haklısın," dedim.

"Maşa, ne oldu sana böyle? Kimin haklı olduğunu konuşmuyoruz burada, bana karşı duyduğun kırgınlığın sebebini araştırıyoruz. Hemen söylemesen de olur, düşün ve düşündüğün her şeyi açıkla bana. Benden hoşnut değilsin, kuşkusuz bunda haklısın da; ama ne olur, suçum nedir, söyle de anlayayım!"

Duygularımı ona bütünüyle nasıl açıklayabilirdim? Beni hemen anlaması, onun karşısında gene çocuk durumuna düşmem; aklının almadığı, benden beklemediği bir hareketi yapmaya gücümün yetmeyeceğine inanması çileden çıkarıyordu beni.

"Sana karşı hiçbir kırgınlığım yok. Bütün derdim içindeki sıkıntı, bu sıkıntıdan kurtulmaya çabalamam. Ama madem sen öyle söylüyorsun, gene sen haklısın."

Bu sözlerden sonra yüzüne baktım. Amacıma erişmiştim. Bütün huzuru kaçmış, korkuyla karışık bir acı dolmuştu bakışlarına. Heyecanlı, alçak bir sesle şöyle dedi:

"Maşa, bizim bu yaptığımız şaka değil. Geleceğimiz söz konusu. Rica ederim, bana hemen yanıt verme, sonuna kadar dinle. Niçin bana acı çektirmek istiyorsun?"

Sözünü kestim:

"Biliyorum, sonunda gene sen haklı çıkacaksın. Onun için konuşma. Haklısın sen."

Bunları ben değil, içime girmiş kötü bir ruh söylüyordu sanki.

"Ne yaptığını biliyor musun?" derken sesi titriyordu.

Ağlamaya başladım. Açılmıştım biraz. Yanımda konuşmadan oturuyordu. Hem ona acıyor hem kendimden utanıyor hem de yaptıklarımdan dolayı üzülüyordum. Bir süre başımı kaldırıp yüzüne bakamadım. Beni azarlayıcı ya da afallamış gözlerle süzdüğünü sanıyordum. Sonra bir ara dönüp baktım: Sevgi dolu, yumuşak, sanki özür dileyen bakışları yüzüme çevriliydi. Kolundan tutarak;

"Bağışla! Ne söylediğimi kendim de bilmiyorum," dedim.

"Sen bilmezsen bilme, ben biliyorum ya. Söylediklerinin tamamında da haklıydın."

"Nasıl?"

"Bir an önce Petersburg'a gitmeliyiz. Artık burada yapılacak işimiz kalmadı."

"Nasıl istersen."

Beni kucakladı, öpmeye başladı.

Akşamleyin ona uzun süre piyano çaldım. Odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, alçak sesle bir şeyler mırıldanıyordu. Onun böyle kendi kendine mırıldanma alışkanlığı vardı. Ağzının içinde öyle neler homurdandığını sorardım, o da gizlemeden anlatırdı. Kendi kendine şiir okurdu çoğu zaman. Kimi zaman da öyle deli saçması şeyler söylerdi ki, bunlara bakıp o günkü ruh halini anlardım.

"Neler mırıldanıyorsun gene?" diye sordum.

Durdu, düşündü, gülümseyerek Lermontov'un iki dizesini okudu:

...O çılgın, hep fırtına ister.
Sanki fırtınada huzur bulacak...

"Olamaz! İnsandan daha yüce bir varlık bu! Anlamadığı şey yok! Onu nasıl sevmem!" diye geçirdim içimden.

Oturduğum yerden kalktım, elini tuttum; adımlarımı onunkilere uydurarak, onunla birlikte odada dolaşmaya başladım. Yüzüme bakıp gülerek;

"Tamam mı?" diye sordu.

"Tamam," dedim yavaşça.

İkimiz de mutluluktan sarhoştuk. Gözlerimizin içi gülüyordu. Adımlarımızı açtık, gittikçe daha çok ayak uçlarımıza basarak yürümeyi sürdürdük. Grigoriy'i çileden çıkaran, oturma odasında iskambil falına dalmış bulunan annemizi şaşırtan aynı adımlarla, bütün odalardan geçerek yemek odasına girdik, orada durduk ve bastık kahkahayı.

İki hafta sonra, bayram gelmeden Petersburg'a taşınmıştık.

II

Petersburg yolculuğumuz, Moskova'da bir haftalık konaklama, yakınlarımıza yapılan ziyaretler, yeni dairemize yerleşme telaşı, değişik kentler, yeni yeni insanlar... Hepsi bir rüya gibi geçti gözlerimin önünden. İzlenimler öyle renkli, öyle canlı; kocama olan aşkımla öylesine neşe verici, sıcak ve aydınlıktı ki, köydeki durgun yaşantımız çok eskiden olup bitmiş, değersiz bir şeymiş gibi geldi bana. Bu arada beni şaşırtan başka bir durum, insanlarda bulacağımı sandığım sosyete kibri, soğukluğu yerine hepsinin de (yalnız yakınlarımızın değil, bütün yeni tanıdıklarımızın) beni içten bir sevinçle, güler yüzle karşılamış olmalarıydı. Sanki onlar yalnız beni bekliyor, yalnız beni düşünüyor, yaşamaktan yalnız benimle birlikteyken zevk alıyorlardı. Beklemediğim ikinci durum da, bana son derece seçkin görünen sosyete çevrelerinde, kocamın hiç sözünü etmediği pek çok tanıdığının bulunmasıydı. Eşimin tanıdıklarının, iyi insanlar olarak niteleyebileceğim birkaçından olumsuz, sert yargılarla söz etmesi tuhafıma gitmiş, onun bu tavrını beğenmemiştim. Hoşlandığım birçok ahbabımıza karşı soğuk davranmasını, onlardan

kaçmaya çalışmasını anlayamıyordum. Pek çok iyi insanla tanışmanın hiçbir zararı dokunmayacağını düşünüyordum, bana göre oradaki insanların hepsi iyiydi.

Köyden ayrılmadan önce bana şöyle söylemişti:

"Bak dostum, Petersburg'ta karşılaşacağımız yaşantıyı sana şöyle anlatayım. Burada küçük bir Karun'uz, ama oraya göre yoksul sayılırız. Ancak Paskalya'ya kadar kalalım, düzenimizin bozulmasını istemiyorsak sosyeteye hiç girmeyelim."

"Sosyete de nereden çıktı? Tiyatrolarda oyun seyreder, tanıdıklarla görüşür, operaya, belki birkaç kere konsere gideriz. Paskalya gelmeden köyümüzde oluruz kocacığım."

Petersburg'a varınca bütün tasarılarımız suya düştü. Öyle yeni, öyle mutlu bir dünyaya girmiş; öyle bir sevinç halesiyle çevrilmiştim ki; birdenbire, elimde olmadan, geçmiş günlerle birlikte o günlerde yaptığım planlardan da vazgeçiyordum. "Köy yaşantısı meğer çocuk oyuncağı gibi bir şeymiş, gerçek yaşam yeni başlıyor. Yaşadıkça daha neler göreceğiz kimbilir!" diye düşünüyordum. Köydeki ruhsal tedirginliğim, can sıkıntılarım, birisi büyü yapmış gibi yok oluvermişti. Kocama olan ateşli aşkım, hırçınlığım son bulmuş; bana karşı sevgisinin azalabileceği tedirginliğinden kurtulmuştum. Onun sevgisinden kuşkulanamazdım zaten; çünkü şimdiye kadar her düşüncem anında anlaşılmış, duygularım paylaşılmış, isteklerim hemen yerine getirilmişti. Onun durgun hali de kaybolmuştu ya da artık beni rahatsız etmiyordu. Farkına vardığım başka bir şey de, bana olan sevgisi yanında davranışlarımı zevk duyarak izliyor olmasıydı. Bir ziyaretten, yeni bir tanışmadan sonra ya da evimizde, pot kıracağım kaygısıyla titreyerek evin hanımı görevini üstlendiğim bir akşam toplantısının bitiminde sık sık; "Aferin küçük hanım! Hep böyle davran işte! Sakın korkma! Gerçekten güzel!" gibi destekleyici sözler söylerdi. Bundan memnun oluyordum.

Gelişimizin üzerinden bir süre geçince kocam annesine mektup yazarken, kendimden bir şeyler eklemem için beni yanına çağırdı. Onun neler yazdığını görmek istedim, fakat okutmadı; bunun üzerine direndim ve şunları okudum: "Maşa'yı görseniz tanıyamazsınız, anneciğim; onu ben bile tanıyamıyorum. Sevimli, ince tavırları yanında o kendine güveni, şıklığı, hatta sosyete edası ve güler yüzlülüğü nereden kaynaklanıyor acaba? Sonra, bütün bunlar yapmacıksız, hoş, cana yakın. Herkes ona hayran, ben bile seyretmeye doyamıyorum. Eğer elimde olsaydı onu daha çok severdim."

"Ah, meğer ben neymişim!" diye düşündüm. Bundan çok mutluluk duydum, şimdi onu daha çok seviyormuşum gibi geldi. Yakınlarımıza karşı elde ettiğim başarı beklenmedik bir şey oluyordu benim açımdan. Sağdan soldan, amcamın çok hoşuna gittiğimi, halamı çılgına çevirdiğimi kulaklarımla işitiyordum. Biri çıkıp Petersburg'ta bana benzeyen bir kadın daha bulunamayacağını söylüyor; bir başkası, çevrenin en zarif kadını olmak için yalnızca bunu istememin yeteceğine inandırmaya çalışıyordu beni. Yaşlıca bir sosyete hanımı olan, kocamın kuzeni Kontes D. beni pek beğenmişti; aşırı övgülerle başımı döndürüyordu. Kontes, beni hayatının ilk balosuna çağırdığı vakit kocamdan da izin istemişti. Kocam bana dönerek, güç fark edilir bir kurnazlıkla gülümsedi.

"Nasıl? Gitmek istiyor musun?"

"Evet" anlamında başımı salladım, bir yandan da kızardığımı hissediyordum. Cana yakın bir gülüşle;

"Şuna bakın, bir suçlu gibi nasıl da itiraf ediyor!" dedi.

"Ama seninle sosyeteye girmemeye karar vermemiş miydik? Kendin de hoşlanmadığına göre..." diye karşılık verdim.

Gülümserken bir yandan da yalvarırcasına yüzüne bakıyordum.

"Çok istiyorsan gidelim."

"Hayır, gitmesek daha iyi olur belki de..."

Kocam yeniden;

"İstiyor musun? Çok mu istiyorsun?" diye sorunca hiç sesimi çıkarmadım.

Bunun üzerine;

"Asıl korktuğum sosyete değil, sosyeteye girmek istediğin halde bu isteğinin gerçekleşmemiş olması. İşte bu hoşuma gitmiyor. Onun için kesinlikle gitmeliyiz ve gideceğiz," diyerek kestirip attı.

Onun bu kararlılığı karşısında ben de;

"Doğrusunu söyleyeyim mi? Bu balo kadar dünyada hiçbir şeyi istememiştim," dedim.

Gittiğim ilk balodan aldığım zevk tahminlerimin üzerindeydi. Eskisinden farklı olarak, o gece, sanki bütün bakışlar benim üzerimde toplanmış, her şey benim için hazırlanmış gibi bir duygu içindeydim. Koca salon yalnız benim için aydınlatılmış, müzik benim için çalıyor, bana hayran hayran bakan insanlar orada yalnız benim için toplanmışlar gibiydi. Berber ile hizmetçilerden başlayıp, salonda bulunan genç erkeklere, yaşlılara değin herkes, yalnızca benimle ilgileniyor, beni beğendiklerini anlatmak istiyorlardı sanki. Bu baloda hakkımda varılan yargı, Düşes'in söylediğine göre, salondaki öbür kadınlara hiç benzemeyişim; bende kendime özgü, köylüce bir yalınlık ve güzelliğin bulunmasıydı. Bu başarı öyle hoşuma gitmişti ki, eşime o yıl birkaç baloya daha gitmek istediğimi açıkça söyledim. "Balolara iyice doymak için," diye bir de yalan kıvırdım.

Sergey Mihayloviç hemen kabul etti, başlangıçta o da birkaç kere büyük bir istekle bana katıldı. Çekiciliğimle kazandığım başarılardan dolayı memnun görünüyordu. Sosyete konusunda söylediklerini unutmuş gibiydi.

Sanırım zamanla kocam sıkılmaya, sürdüğümüz yaşam tarzını beğenmemeye başladı, ama ben bunları düşünecek

durumda değildim. Yüzüme sorarcasına diktiği bakışlarındaki ciddiyeti fark etsem bile, bunun ne demek olduğunu anlamıyordum. Karşılaştığım yabancılarda ansızın uyandığını sandığım ilgiden; ilk kez burada tattığım, kibar çevrenin haz verici yeni havasından başım dönüyordu. Kocamın beni ezen manevi baskısı da yok olmuştu artık. Bu yeni dünyada değil onunla kıyaslanmak, ondan daha yüksek olmak, bundan dolayı da onu eskisinden daha çok ve bağımsız olarak sevmek hoşuma gidiyordu. Sosyete yaşantısında ne gibi sakıncaların bulunabileceğini aklıma bile getirmiyordum. Salona girerken bütün gözlerin bana çevrilmesinden, Sergey Mihayloviç'in benim kocam olmaktan sıkılırcasına, yanımdan uzaklaşmaya çalışmasından ve siyah fraklı erkekler kalabalığı arasında kaybolmasından bir çeşit gurur, hiç tatmadığım bir güven duyuyordum. Gözlerimle salonun bir köşesinde onun silik, bazen sıkıntılı bir hava taşıyan yüzünü arayarak, "Dur! Eve gidince sana kimin için güzel ve göz kamaştırıcı olduğumu, bu akşam beni çevreleyen bu insanlar arasından kimi sevdiğimi göstereceğim!" diye düşünüyordum. Kazandığım başarılar, kocam uğruna kolayca vazgeçebileceğim bir şey oldukları için sevindiriyordu beni. Sosyete yaşantısının bana zarar verecek yanı, bence, orada karşılaştığım erkeklerden birinin çekiciliğine kapılmam, bundan dolayı kocamın beni kıskanmaya başlaması olabilirdi. Ama Sergey Mihayloviç bana fazlasıyla güveniyor, o konuda umursamaz görünüyordu; genç erkekler onun yanında bence birer hiçti. Bundan dolayı sosyete yaşamının bu tehlikesi bana korkunç gözükmüyordu. Hatta çevremdeki insanların ilgisi beni hoşnut ediyor, gururumu okşuyor, kocamın aşkına layık olduğumu düşündürüyordu. Öte yandan kocamın karşısında kendime olan güvenim artmıştı, şimdi daha rahat davranıyordum.

Bir gece balodan dönerken, ona parmağımla sözde gözda-

ğı vererek, o akşam konuştuğu, Petersburg'un ünlü kadınlarından birinin adını söyledim:

"N. N. ile ateşli ateşli neler konuşuyordunuz bakalım?"

Çok durgun, sıkıntılı göründüğü için, bu sözü onu biraz irkiltmek amacıyla söylemiştim. Bir yeri acıyormuş gibi yüzünü buruşturarak, dişlerinin arasından;

"Niçin böyle konuşuyorsun?, dedi. "Hem de sen ha Maşa! Bize böyle şeyler yakışır mı? Bırakalım cilveli hareketleri başkaları yapsın. Bu yapmacık ilişkiler gerçek olanları bozabilir. Gerçek ilişkilerimize döneceğimizden umudumu kesmedim."

Utanarak sustum.

"Eskisi gibi olacak mı Maşa? İnanıyor musun?"

"İlişkilerimiz bozulmadı ki! Bozulacağını da sanmıyorum."

Bunları söylerken gerçekten öyle düşünüyordum.

"İnşallah öyledir, yoksa köye dönmemiz gerekecek."

"Köy" sözü ağzından ancak bir kere o gün çıkmıştı. Bunun dışında o da benim gibi gösterişli, gürültülü başkent yaşantısından hoşnut görünüyordu. İçimi sevinçle dolduran bu yaşam tarzından ayrılmak istemediğim için kendimi şöyle avutuyordum: "Eğer onun burada ara sıra canı sıkılıyorsa, benim de köyde canım sıkılmıştı. İlişkilerimizin burada değişmesine üzülmemeliyim, yazın Nikolsk'taki evimizde Tatyana Semyonovna ile birlikte olunca her şey gene eski haline döner."

Böylece farkına varmadan kış da gelip geçti; birlikte yaptığımız tasarılara aldırmaksızın, Paskalya'yı da Petersburg'ta karşıladık. Ancak Fomin yortusunda dönme hazırlığına başladık; eşyalar toplandı, köy için çiçekler, armağanlar, çeşitli eşyalar alındı. Eşimin keyfine diyecek yoktu. Tam o sırada kuzenimiz Kontes gelerek, Kontes R.'nin vereceği baloya katılmak için cumartesiye kadar kalmamızı rica etti. Kontes R.'nin beni ısrarla çağırdığını, Petersburg'a geçen seferki ba-

lo için gelmiş bulunan Prens M.'nin daha o zaman benimle tanışmak istediğini, bu baloya yalnız benim için geleceğini, Prens'e benim Rusya'nın en güzel kadını olduğumu anlattığını, bütün başkent ileri gelenlerinin baloda bulunacağını söyledi. Sözün kısası, gitmememiz iyi bir şey olmayacaktı.

O sırada biriyle konuşan Sergey Mihayloviç, oturma odasının öbür köşesindeydi. Kontes bana;

"E, Mari, söyleyin bakayım, gelecek misiniz?" diye sordu.

Bir an kocama baktım, bakışlarımız karşılaştı, ama o hemen yüzünü çevirdi. Kararsız bir sesle;

"Biz de öbür gün köye dönmek istiyorduk," dedim.

"Kalmanız için kocanızı ikna ederim. Herkesi hayran bırakman için bu baloya gideceğiz. Tamam mı?"

Teslim olmaya başlamıştını.

"Ne diyeyim, bilmem ki! Verdiğimiz karara uymamış olacağız. Yola da hazırlanmıştık."

Sergey Mihayloviç odanın öbür köşesinden, ondan şimdiye dek duymadığım sinirli, ama kendine hakim bir sesle;

"En iyisi bu akşam hemen gitsin, Prens'e teşekkür etsin," dedi.

Kuzenim gülmeye başladı.

"Şuna bakın, karısını kıskanıyor! Hayatımda ilk defa böyle bir şey görüyorum. Ama Sergey Mihayloviç, onu yalnız Prens için değil, hepimiz için çağırıyorum. Kontes R. de gelmesini çok istedi."

Kocam soğuk bir tavırla;

"Öyleyse kendisi bilir," diyerek dışarı çıktı.

Her zamankinden daha heyecanlıydı. Onun bu durumuna üzüldüm, kuzenime balo için söz vermedim. Kuzenim gider gitmez kocamın yanına çıktım. Odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu, ayaklarımın ucuna basarak içeri girdiğim için beni fark etmemişti.

Ona bakarken şöyle düşünüyordum: "Nikolsk'taki sevim-

li evimiz, aydınlık oturma odasındaki sabah kahvesi, tarlalar, köylüler, salonda geçirdiğimiz akşamlar, gizli gece yemeklerimiz burnunda tütüyordur şimdi." Kendi kendime hemen karar verdim: "Hayır, sosyetenin bütün balolarını, prenslerin bütün iltifatlarını onun utangaç sevincine, sakin aşkına feda ederim." Ama eşim birdenbire döndü, beni görünce somurttu, yüzünün düşünceli, uysal anlatımı değişti. Ben de tam o sırada baloya gitmeyeceğimi, artık böyle bir isteğimin kalmadığını söylemek üzereydim. Bakışı yine o içe işleyen, mantıklı, babacan, sakin bakıştı. Kendisini normal bir insan olarak görmemi istemiyordu. Karşımda sanki o her zaman dimdik duran yarı Tanrı yontusuydu (heykeliydi). Yanına gelişime sevinmeyen, durgun bir sesle;

"Bir şey mi istiyorsun?" diye sordu.

Karşılık vermedim. Benden kendini gizlediği, sevdiğim haliyle kalmak istemediği için canım sıkılmıştı.

"Cumartesi akşamı baloya gitmek istiyorsan söyle."

"Gitmek isterdim, ama senin niyetin yok. Ayrıca eşyalar da toplandı."

Bana hiçbir zaman böylesine soğuk bakmamış, benimle böylesine soğuk konuşmamıştı.

"Salıya kadar buradayız, eşyaları da çözdürürüm. Eğer istiyorsan, rica ederim git. Ben gitmeyeceğim."

Heyecanlı olduğu zamanlar yaptığı gibi, odada düzensiz adımlarla yürüyor, yüzüme bakmıyordu. Yerimden kıpırdamadan onu izledim.

"Seni hiç anlamıyorum. Her zaman sakin olduğunu söylersin. (Oysa hiçbir zaman böyle bir şey söylememişti.) Neden benimle böyle konuşuyorsun? Senin için bu zevki fedaya hazırım. Ama sen benimle alay edercesine baloya gitmemi istiyorsun."

"Ee, ne olmuş! Sen özveride bulunuyorsan (özveri sözcüğünü özellikle vurgulamıştı), ben de özveride bulunuyo-

rum, ne var bunda? Erdemli insan olma yarışı! Hani nerede kaldı aile mutluluğu?"

Ondan böyle acımasız, alaycı sözleri ilk kez işitiyordum. Alaycılığı utandıracağı yerde kırmıştı beni, acımasızlığı ise gözümü korkutmamış, tam tersine bana da geçmişti. Davranışlarında her zaman iğneleyici olmaktan kaçınan, her zaman yalın ve içten olan kocam mıydı bunları bana söyleyen? Hem de ne yüzünden? Tadılmasında sakınca görmediğim zevkimi onun uğruna feda etmek istediğim için mi? Yoksa odasına girer girmez onu ne kadar sevdiğimi anladım diye mi? Artık rollerimiz değişmişti; o, yapmacıksız, içten davranışlardan kaçınıyor, bense bunu arıyordum.

"Değişen sensin, benim suçum yok! Biliyorum, bana karşı duyduğun öfkenin sebebi balo değil, eskiden kalma bir şey. Söyler misin, içtenlikten niçin kaçıyorsun? Önceleri bundan korkan sen değil miydin? Duyduğun bu öfkenin gerçek nedenini açıklar mısın lütfen?" dedim içimi çekerek.

Bütün kış aramızda başıma kakacağı bir olay yaşanmadığını anımsayıp rahatlarken: "Kim bilir, şimdi neler söyleyecek!" diye düşünüyordum. Odanın ortasına doğru yürüdüm, yanımdan geçerken bana iyice yaklaşması gerekiyordu. Yüzüne baktım, içimden "Yanımdan geçerken beni kucaklayacak, böylece dargınlığımız bitecek," diye geçiriyor, bir yandan da haksızlığını yüzüne vurmadan edemeyeceğim için üzülüyordum. Ama kocam olduğu yerde durdu, bana baktı.

"Gene de anlamadın demek?" diye sordu.

"Hayır."

"Öyleyse ben söyleyeyim: Elimde olmaksızın hissettiğim, hissetmeyi önleyemediğim şey bana iğrenç, ilk kez iğrenç geliyor."

Bunu söyler söylemez, sesinin sertliğinden korkmuş olacak ki durdu. Gözlerim öfkeden yaşararak sordum:

"Ne... neymiş o hissettiğin?"

"Söyleyeyim: Prens'in seni güzel bulması; senin, kocanı, kendini, kadınlık onurunu ayaklar altına alarak ona koşman! Onurunu yitirdiğin için, kocanın sana karşı neler hissedeceğini anlamak istememen! Bir de karşıma dikilmiş 'özveride' bulunduğunu söylüyorsun. Bu şu anlama geliyor: 'Haşmetli Prens'e görünmek benim için büyük bir mutluluk, ama senin için bundan feragat ediyorum!'"

Konuştukça coşuyordu. Ses tonu gittikçe kaba, kırıcı, incitici bir biçim alarak yükseldikçe yükselmişti. Onu şimdiye kadar ne böyle görmüş ne de böyle görebileceğimi düşünmüştüm. Kan beynime sıçradı; bir yandan korkarken, bir yandan da hak etmediğim bu aşağılanma karşısında öç alma isteğiyle yanıp tutuşuyordum.

"Çoktandır bunu bekliyordum, konuş, konuş!" dedim.

"Senin ne beklediğini bilmem, ama seni her gün bu batağın, bu aylak, budala topluluğun debdebesi içinde gördükçe ben çok kötü şeyler bekliyordum. Beklediğimle de karşılaştım işte! Böylesine utanç ve acı verici bir durumla yüz yüze geleceğimi nereden bilecektim? Hele dostunun pis burnunu başkasının işine sokarak kıskançlıktan söz etmesine ne demeli? Meğer seni kimlerden kıskanıyormuşum! Ne senin, ne benim tanımadığımız birinden! Öte yandan sen bunları bile bile yapıyormuşsun gibi anlayışsızlık gösteriyor, özveriden dem vuruyorsun. Ne özveri ya! Senin adına kahroluyor, alçalmandan utanıyorum!.. Özveriymiş! Hah!"

"Al işte sana koca egemenliği!" diye düşündüm. "Hiç suçu olmayan karısını küçük düşürmek, onu hor görmek! Demek, kocalık hakları bunlar; ama ben hiçbirini tanımayacağım!"

Burun deliklerimin kocaman kocaman açıldığını, kanımın yüzümden çekildiğini hissediyordum.

"Hayır, senin için hiçbir özveride bulunmayacağım. Cumartesiye baloya gidiyorum, karşı çıksan da gideceğim."

Tutamadığı bir öfke nöbetiyle bağırdı:

"İnşallah çok eğlenirsin; yalnız, artık aramızda hiçbir şey kalmadı. Ben ne kadar aptalmışım meğer!.. Hem..."

Sözünü tamamlayamadı, dudakları titremeye başladı. Söyleyeceklerinin sonunu getirmemek için büyük bir çaba harcadığı görülüyordu.

Korkuyla karışık büyük bir nefret doldu yüreğime. Ona ağzıma geleni söylemek, aşağılayıcı sözlerine karşı bütün öfkemi yüzüne haykırmak istiyordum. Ama konuşmaya başlasam ağlayıp kendimi küçük düşüreceğimi bildiğim için, bir şey söylemeden, koşarak dışarı çıktım. Kocamın ayak sesleri gerilerde kalınca, meydan verdiğimiz bu sahneden dolayı büyük bir korkuya kapıldım. Mutluluğumu oluşturan bağın kopmasından kaygılanıyor, içine düştüğüm yanlışlardan kurtulmak istiyordum. Bir yandan, "Öfkesi geçmiş midir acaba? Sessizce yanına sokulup dostluk elimi uzatsam anlar mı beni? Anlayış göstermemin, yüce gönüllülüğümün değerini bilir mi? Ya üzüntümün yapmacık olduğunu söylerse? Belki de korktuğum başıma gelmez, gerçeği görerek gururlu uysallığıyla beni bağışlayıverir. Sevdiğim bu insan beni niçin, niçin bu denli alçalttı?" diye düşünüyordum.

Bu düşünceler içerisindeyken kocamın odasına değil, kendi odama gittim. Orada oturarak uzun süre ağladım. Aramızda geçen konuşmanın her sözcüğünü korkuyla anımsıyor, bu sözcükleri değiştirip yerine iyilerini koyuyordum. Sonra yine, incinen gururun korkunç şeyler getiriyordu aklıma. Akşamleyin çay içmeye indiğimde, Sergey Mihayloviç'i bize gelen S.'nin yanında buldum. O anda aramızda koca bir uçurum açılmış olduğunu anladım. S. bana köye ne vakit gideceğimizi sordu. Ben yanıt vermeye fırsat kalmadan, kocam;

"Salıya. Daha Kontes R.'nin balosuna gideceğiz," dedi.

Sonra bana döndü;

"Gideceksin, değil mi?"

Bu yalın sesin çınlamasından ürpererek ona baktım. Gözlerini bana dikmişti. Bakışları alaycı, kötü niyetliydi; sesi ise heyecansız, soğuk...

"Evet," diye yanıtladım aynı soğuk sesle.

Akşamleyin ikimiz yalnız kalınca yanıma yaklaştı, elini uzattı.

"Lütfen söylediğim sözlerin hepsini unut."

Elini tuttum, yüzümde titreyen bir gülümseme vardı, gözlerimden yaşlar boşanmak üzereydi; ama kocam duygulu bir sahneden korkarcasına elini çekti, gidip oldukça uzaktaki bir koltuğa oturdu.

"Acaba kendisini hâlâ haklı mı görüyor?" diye düşündüm, söylemeyi tasarladığım barışma sözleri ile balodan vazgeçme isteğim içimde kaldı.

"Yola daha geç çıkacağımızı anneme yazalım, yoksa merak eder," dedi.

"Ne vakit gitmeyi düşünüyorsun?"

"Salıya, balodan sonra."

"Umarım bunu benim için yapmıyorsundur."

Gözlerinin içine baktım; ne yazık ki bu gözler bana bir şey söylemiyordu, bir örtüyle benden gizlenmiş gibiydi. Birdenbire yüzü bana yaşlı ve çirkin göründü.

Baloya gittik, aramızda yeniden dostça bir ilişki kuruldu, ama bu eskisinden çok değişikti.

Baloda Prens yanıma yaklaştığı zaman, hanımların arasında oturuyordum. Prens'le konuşabilmek için ayağa kalkmam gerekmişti. Ayağa kalkarken elimde olmadan, gözlerimle kocamı aradım. Salonun öbür ucundan bana bakıyordu, bakışlarımız karşılaşınca arkasını dönüverdi. Onun bu hareketinden öylesine utanıp üzüldüm ki, Prens'in bakışları karşısında yüzüm ve boynum kızardı, utancımdan yerin dibine geçtim. Uzun boylu Prens'in tepemden bakarak ba-

na söylediği sözleri ayakta dinlemek zorunda kalmıştım. Konuşmamız uzun sürmedi, yanımda oturması için yer yoktu, üstelik kendisinden sıkıldığını anlamıştı. Geçen balo, yazın nerede oturduğumuz, vs. gibi şeylerden söz ettik. Yanımdan uzaklaşırken eşimle tanışmak istediğini bildirdi, sonra onların ileride karşılaşıp konuştuklarını gördüm. Prens benden söz ediyor olmalıydı, çünkü bir ara gülümseyerek benden yana bakmıştı. Sergey Mihayloviç birden kızardı, selam verirken yere kadar eğilerek Prens'ten önce oradan ayrıldı. Prens'in benim, özellikle kocam hakkında edineceği kanılardan dolayı utanç duyuyordum. Prens'le konuşurken kızarıp bozardığım, eşimin tuhaf davranışını herkesin görerek garipsediği kanısındaydım. Tanrı bilir, bunu nasıl yorumlayacaklardı? Yoksa kocamla aramızda geçen konuşmayı biliyorlar mıydı?

Kuzenim beni eve kadar getirdi, yolda Sergey Mihayloviç'ten söz açtık. Dayanamayıp bu uğursuz balo yüzünden aramızda geçenlerin hepsini anlattım. Kuzenim, bunun sık sık rastlanan, hiçbir iz bırakmadan geçecek önemsiz bir çekişme olduğunu söyleyerek beni yatıştırdı. Kendi anlayışına göre eşimin son günlerdeki ruhsal durumunu açıkladı; onu son zamanlarda çok gururlu, içe dönük bulduğunu söyledi. Ben de onun görüşlerine katıldım, eşimi eskisinden daha iyi anlamaya başladığımı söyledim.

Ama kocamla baş başa kalınca, onun hakkında kuzenimle birlikte vardığımız yargının suç işlemişiz gibi içimde yer ettiğini, bizi birbirimizden ayıran uçurumun daha da derinleştiğini hissettim.

III

O günden sonra yaşantımız, ilişkilerimiz bütünüyle değişti. Baş başa kalmak artık eskisi gibi hoşumuza gitmiyordu. Birbirimize soru sormaktan kaçınıyor, yüz yüze gelmekten çok üçüncü bir kişinin yanında konuşmayı yeğliyorduk. Üzerinde konuştuğumuz konu eğer köy yaşantısıyla ya da baloyla ilgiliyse gözlerimizin önü kararıyor, birbirimize bakmaktan rahatsız oluyorduk. Aramızdaki uçurumun sınırlarının nerede başladığını görerek oraya yaklaşmaktan korkuyorduk sanki. Onun gururlu, çabuk kızan biri olduğuna artık iyice inandığım için damarına basmamaya çalışıyordum. O da benim sosyete yaşantısından uzak kalamayacağıma, köyde yaşayamayacağıma kendini inandırmıştı; benim bu mutsuzluk getiren zevkime katlanmaya zorluyordu kendini. Bu konuda yüz yüze konuşmaktan kaçındığımız için birbirimiz hakkında hep yanlış yargılara varıyorduk. Birbirimiz için mükemmellik örneği olmaktan çıkmıştık, ikimiz de birbirimizi başkalarıyla karşılaştırarak kusurlar buluyorduk. Yola çıkacağımız sırada ben hastalandım; böylece köye gideceğimiz yerde yazlığa taşındık. Sergey Mihayloviç bir süre son-

ra annesini görmek için tek başına gitti köye. O köye giderken ben yola çıkacak kadar iyileşmiştim, ancak sağlık durumumdan korktuğunu ileri sürerek beni yanında götürmedi. Onun, sağlığımın bozulmasından değil, köyde mutsuz, tedirgin olacağımızdan çekindiğini anlıyordum. Birlikte gitme konusunda fazla üstüne düşmedim.

Onsuz yaşam bomboş göründü bana, ama kocam Petersburg'a döndükten sonra da yaşantıma kattığı eski tadı bulamayacağımı anladım. Bir zamanlar ona açmadığım her düşünce, her duygu beni bir suç işlemişim gibi ezerdi; onun her davranışı, her sözü mükemmellik örneği gibi gelirdi bana. Birbirimize bakarken hep gülecek şeyler bulurduk. Bütün bu güzel ilişkiler farkına varmadan değişmiş, fakat ikimiz de buna pek aldırmamıştık. İkimizin de tek başına ilgilendiği kendi düşünceleri, kendi kaygıları çıkmıştı ortaya; o da, ben de bunları paylaşmaya yanaşmıyorduk. Hatta apayrı, birbirine yabancı dünyalarımızın olması bizi şaşırtmıyordu artık. Bu duruma iyice alışmıştık, bir yıl sonra da bakışlarımız karşılaştığında gözlerimizin önü kararmaz oldu. Yanımdayken duyduğu çılgın neşesi, çocukça davranışları, bir zamanlar beni kızdıran bağışlayıcılığı, çevresine olan kayıtsızlığı, beni şaşırtıp sevindiren derin bakışları, yan yana durarak yaptığımız dualar, coşkularımız... hepsi de yitip gitmişti. Çoğu zaman birbirimizi görmüyorduk bile; o her vakit işlerinin peşindeydi; beni yalnız bırakmaktan ne korktuğu ne de üzüldüğü vardı. Günlerim sosyeteden dostlarımın arasında geçiyor, kocamın yakınlığına gereksinme duymuyordum.

Aramızda tatsız olaylar, çekişmeler geçmiyordu artık; ben onun hoşuna gitmeye çalışırken, o da bütün isteklerimi yerine getiriyordu. Dıştan görünüşe bakılırsa birbirimizi seviyorduk.

Çok seyrek olarak baş başa kaldığımızda, sevinç, coşku, şaşkınlık gibi şeyler duymuyor; kocamın varlığının pek far-

kına varmıyordum. Onun yeni, yabancı biri değil, iyi bir insan, kendim kadar tanıdığım kocam olduğunu unutmuyordum elbette. Ne yapacağını, ne söyleyeceğini, söze nasıl başlayacağını önceden kestiriyor; eğer beklediğim gibi çıkmazsa, onun yanıldığını düşünüyordum. Ondan beklediğim hiçbir şey yoktu. Sözün kısası, o bence kocamdan, bir kocadan başka biri değildi. Bana öyle geliyordu ki, bütün karı kocaların durumu aynıydı; dahası eskiden de aramızda başka türlü ilişkiler kurulmamıştı. Köyden Petersburg'a geldikten sonra ilk günler kocam evden gidince yalnızlık duyuyor, tedirgin oluyordum. Yokluğu sırasındaki duyduğum yalnızlığın korkunçluğu, onun benim için ne büyük bir dayanak olduğunu göstermeye yetiyordu. Eve gelince sevinçle boynuna sarılıyor, ama iki saat sonra bu sevinci unutarak ona söyleyecek bir çift söz bulamıyordum. Ara sıra birbirimize duyduğumuz ölçülü, sessiz sevgi anlarında bir şeylerin değiştiğini, yüreğimin sızladığını hissediyordum. Onun da gözlerinde aynı tedirgin duygu okunuyordu bir an. Kocamın aşmak istemediği, benim de aşamadığım bir sevgi sınırının varlığını hissediyordum o anda. Bazen bu duruma üzülmekle birlikte çoğu zaman böyle şeyleri düşünmeye vaktim olmuyordu. Her an elimin altında hazır bulduğum eğlencelere dalarak, bu değişikliğin bende uyandırdığı üzüntüyü unutmaya çalışıyordum. Önceleri parıltısı ve gururumu okşamasıyla başımı döndüren sosyete yaşantısı, bir süre sonra bütün benliğimi sararak, vazgeçemeyeceğim bir alışkanlık haline geldi; beni zincirine vurup ruhumun boşluklarını doldurdu. Tek başıma kalamıyor, durumumu derinliğine düşünmekten korkuyordum. Sabahın erken saatlerinden gecenin geç vaktine değin bütün zamanım doluydu, dışarı çıkmasam bile bu süre kendime ait olmuyordu. Bu çeşit yaşam tarzı ne neşeliydi ne sıkıcı; başka türlü bir yaşantının olabileceğini düşünemiyordum artık.

İlişkilerimizin donup katılaştığı; ne daha iyi ne de daha kötü olduğu, hep aynı kaldığı bir üç yıl böylece geçip gitti. Bu üç yıl içerisinde aile hayatımızda iki önemli olay gerçekleşti, ama her ikisi de benim yaşantımı pek etkilemedi. Bunlar, ilk çocuğumuzun doğması ve Tatyana Semyonovna'nın ölümüydü. Önceleri beni o denli büyük bir annelik duygusu sardı, bu doğum bende öyle beklenmedik bir heyecan yarattı ki, benim için yeni bir hayat başlayacak sandım. İki ay sonra yine gezmelere çıkmaya başlayınca, annelik duygusu azala azala bir alışkanlık, soğuk bir görev haline geldi. Buna karşılık Sergey Mihayloviç, ilk oğlumuzun doğumundan sonra eskisi gibi uysal, sakin, evde oturmayı seven bir adam oldu. Bütün neşesini, sevgisini çocuğumuza verdi. Oğlumu gece yatmadan önce kutsamak için, balo giysimle çocuk odasına girdiğimde kocamı orada buluyordum; sitem dolu, sert, dikkatli göz süzmeleriyle yüzüme bakıyor, beni utancımdan yerin dibine geçiriyordu. Çocuğuna karşı duygusuz bir anne olmaktan korkuyor, kendi kendime, "Yoksa diğer kadınlardan daha mı kötüyüm? Ama başka ne yapabilirim? Oğlumu seviyorum ya, bu kadarı yeter. Onunla günlerce oturamam ki, sıkılırım, sıkıldığımı da gizleyemem," diye düşünüyordum. Annesinin ölümü ise, eşim için büyük bir üzüntü kaynağı olmuştu. Söylediğine göre, annesinin ölümünden sonra Nikolsk'ta oturmak ona güç gelecekti. Ben her ne kadar annesine acımış, kocamın üzüntüsünü paylaşmışsam da, köy şimdi daha iç açıcı, daha hoş gelmeye başlamıştı. Bu üç yılı çoğunlukla başkentte geçirmiştik, üç yıl içinde iki aylığına bir kere gitmiştim köye. Üçüncü yılın sonunda yurtdışına çıktık.

Yaz mevsimi içmelerde geçti. O zaman yirmi bir yaşındaydım; en parlak çağımızı yaşadığımızı düşünüyor, aile yaşamından, bana verilenden daha fazlasını beklemiyordum. Tanıdıklarımın hepsi de beni seviyor görünüyorlardı, giysile-

rim içmedekilerin en güzeliydi, sağlığım yerindeydi. Güzel olduğumu bilmem, havaların iyi gitmesi, çevremi bir güzellik ve incelik halesinin kuşatması mutluluğumu artırıyordu. Gene de Nikolsk'taki kadar mutlu olduğumu söyleyemem. Çünkü o zamanlar mutluluğun kendiliğinden içimden taştığını hisseder, layık olduğum bu yüce duygunun daha da büyük olmasını isterdim. O günler başkaydı.

İçmelerde vakit hoş geçiyordu. Görüşmelerle dopdolu bir yaşam içinde, vicdanım da rahat olduğundan, ne yeni bir şey istiyor ne yeni umutlara kapılıyor ne de herhangi bir kaygı duyuyordum. Oraya gelen gençler arasında birini ötekinden, hatta, bana kur yapan yaşlı elçimiz Prens K.'den herhangi bir konuda ayrı tuttuğum bir kişi bile yoktu. Biri genç, öbürü yaşlı, biri sarışın, biri İngiliz, öteki sakallı bir Fransız... tümü de birbirine denk, vazgeçemeyeceğim kişilerdi. Bunlar beni saran neşeli havanın birer parçası, ayrılmaz öğeleriydi. Yalnız içlerinden İtalyan Markisi D., bana olan hayranlığını çekinmeden dile getirmesiyle dikkatimi çekiyordu. Vaktini benimle geçirmek, dans etmek, ata binmek, gezintiye gitmek, güzel olduğumu söylemek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Pencereden sokağa bakarken onu birkaç kere evin yakınında beklerken görmüştüm; hoş olmayan dikkatli göz süzüşleri her seferinde yüzümü kızartmış, başımı ondan çevirmek zorunda kalmıştım. Genç, yakışıklı, kibardı; en ilgi çeken yanı ise, gülüşü ve ondan daha biçimli alnıyla Sergey Mihayloviç'e benzemesiydi. Her ne kadar dudaklarında, bakışlarında, uzun sakalında, kısacası bütün görünüşünde kocamın iyiliksever, huzur verici yüz anlatımı yerine hayvansı bir kabalık, bir yabanlık varsa da, ikisinin benzerliği şaşırtıyordu beni. Marki'nin beni tutkuyla sevdiğini sanmanın verdiği bir gururla, "Zavallıya yazık! Boşuna uğraşıyor!" diye düşünüyordum. Ben bu sevgiyi söndürüp karşılıklı dostluk ve saygıya dönüştürmek istiyor-

dum, ama Marki bu girişimlerimi sertçe geri çevirerek, yüze çıkmayan, ama her an çıkmaya hazır coşkusuyla, hoşlanmadığım tarzda utanmama, kızarıp bozarmama neden oluyordu. Korktuğumu kabul etmemekle birlikte çekiniyordum ondan, elimde olmadan sık sık onu hayal ediyordum. Eşim ona, öteki tanıdıklarımıza olduğundan daha yakın davranıyordu. Arkadaşlarımın çoğuna göre Sergey Mihayloviç yalnızca karısının kocasıydı; tanıdıklarına karşı soğuk ve kibirli bir havaya girmişti. Mevsim sonuna doğru hastalanarak iki hafta evden çıkamadım. Hastalıktan kurtulduktan sonra ilk kez bir akşam konser dinlemeye çıktığımda, çoktandır beklenen, güzelliğiyle ün salmış Leydi S.'nin içmelere geldiğini öğrendim. Beni sevinçle karşılayan bir grup, çevremde toplandı. Ama yeni gelen güzelin çevresini daha seçkin hayranlar kuşatmıştı. Benim yanımdakiler bile ondan, onun güzelliğinden söz ediyorlardı. Sonra Leydi S.'yi kendim de gördüm. Gerçekten çok güzeldi, ama kendini beğenmiş tavırlarından hoşlanmadığımı hemen oradakilere söyledim. Önceden beni neşelendiren şeyler o gün birden sıkıcı gelmeye başladı. Ertesi gün Leydi S. şatoya bir gezi düzenledi. Ben gitmek istemedim. Sonra bir de baktım, çevremde kimse kalmamış. Bu da benim gözümü açmama yetti. Aralarına girdiğim bütün bu insanların ne denli aptal, ne can sıkıcı şeyler olduğunu anlamıştım. Ağlayıp boşalmak, içme mevsimi sona ermeden Rusya'ya dönmek istiyordum. Bütünüyle teslim olmamakla birlikte tatsız duygular kaynaşıyordu ruhumda. Yenik düştüğümü kabul ederek yüksek sosyetede fazla görünmez oldum. Ancak sabahları tek başıma su içmeye çıkıyor ya da Rus arkadaşım Bayan L. M. ile yöreyi dolaşıyorduk. O sırada Sergey Mihayloviç yanımda değildi, Heidelberg'e gitmişti. Yurda dönmemiz için içme mevsiminin sona ermesini bekliyor, ara sıra otele uğrayıp yeniden Heidelberg'e gidiyordu.

Bir gün Leydi S., bütün topluluğu arkasından ava sürükledi. L. M. ile ben de bu ıssızlıktan yararlanıp öğleden sonra şatoyu gezmeye çıktık. Batan güneşin ışıklarıyla aydınlanan o güzel ve zarif Baden görüntüsü, asırlık kestane ağaçlarının ötesine doğru uzanıp gidiyordu. Ağaçların arasından geçen kıvrım kıvrım şoseden kupa arabasıyla ağır ağır ilerliyor, her zamankinden ayrı olarak, ciddi şeyler konuşuyorduk. Hayli zamandır tanıdığım L. M., ilk olarak, her konuyu açabileceğim, sözü söyleşisi dinlenir, aklı başında, iyi bir kadın olarak göründü bana. Ailelerimizden, çocuklardan, yurtdışındaki yaşantının boşluğundan, Rusya'ya, köyümüze dönmenin gerekliliğinden söz ettik; duygulanıp rahatladık. Bu duyguların etkisiyle şatoya girdik. Duvarlar yarı yarıya gölgeli, içerisi serindi; yukarıdaki yıkıntılara güneş vurmuştu, uzaktan konuşmalar, ayak sesleri geliyordu. Biz Ruslara göre soğuk olan o eşsiz Baden görüntüsü kapıdan bir tablo gibi gözüküyordu. Dinlenmek üzere oturduk, sessizce güneşin batışını seyre koyulduk. Sesler daha açık seçik duyulmaya başladı, birisinin adımı söylediğini işittim. Yanılıyordum belki de. İyice kulak vererek konuşulanları dinledim. Dinlememek elimden gelmiyordu. Bunlar tanıdıkların sesleriydi: Biri Marki D.'nin, öteki ise benim de tanıdığım olan, Marki'nin yakın arkadaşı bir Fransız'ın. Benden ve Leydi S.'den söz ediyorlardı. Fransız, benimle onu kıyaslıyor, ikimizin de güzel yanlarımızı söylüyordu. Küçük düşürücü bir sözcük çıkmıyordu ağzından, ama konuşmalar ilerledikçe büyük bir üzüntüye kapılıyordum. Hangimizin ne bakımdan güzel olduğunu birer birer saydı. Benim bir çocuğum olmuştu, Leydi S. ise henüz on dokuz yaşındaydı. Benim saç örgülerim daha güzeldi, buna karşılık leydinin biçimli bir beden yapısı vardı; leydi ünlü bir kadın, onun deyişiyle "sizinki" ise buralarda sık sık görülmeye başlayan küçük Rus prenseslerinden biri, orta halli bir kadındı. Fransız, benim Leydi S. ile aşık at-

maktan vazgeçmekle iyi ettiğimi, Baden'de artık unutulmuş olduğumu söyleyerek konuşmasını bitirdi.

"Acıyorum ona," dedi.

Sonra neşeden çınlayan bir kahkaha ile;

"Ya sizinle avunmak istemezse?" diye ekledi.

Marki'nin kalın sesi İtalyan aksanıyla;

"Eğer o giderse, peşini bırakmam," karşılığını verdi.

Fransız gülmeye başladı:

"Ey, mutlu ölümlü! Demek hâlâ sevebiliyorsun!"

"Sevmeden edemem, dostum! Aşksız yaşam boştur bence. Hayatta tek güzel şey roman yaratmaktır, benim başladığım roman ise hiç yarıda kalmamıştır, bunu da sonuna dek götüreceğim."

"*Bonne chance mon ami.*"[1]

Gerisini işitemedim; çünkü köşeyi dönmüşler, ayak sesleri başka taraftan gelmeye başlamıştı. Merdivenden iniyorlardı. Birkaç dakika sonra yan kapıdan çıktılar ve bizi orada görünce epey afalladılar. Marki hemen yanıma geldi, şatodan çıkarken tutunmam için kolunu uzattı. Utanıyor, korkuyordum. Ama onu reddedemedim, koluna girdim; arkadaşıyla birlikte yürüyen L. M.'nin ardından arabaya doğru ilerledik. Benim hissedip içten içe kabul ettiğim, Fransız'ın ise açıkça söylediği şeyler beni incitmiş, ama Marki'nin kaba sözleri, ondan böyle şeyler beklemediğim için tepemi attırmıştı. Demek hiç çekinmiyordu benden! Söylediklerini kendi kulaklarımla duymuş olmam acı vericiydi. Şimdi de bana cesurca sokulmasından dolayı nefret duyuyor; söylediklerini işitmemek için ondan uzak durarak, yüzüne bakmadan, konuşmasına katılmadan, L. M. ile Fransız'ın peşinden hızlı hızlı yürüyordum. Marki'nin, manzaranın güzelliği, beklenmedik karşılaşmamızın verdiği mutluluk konusunda gevezelikleri kesinlikle ilgilendirmiyordu beni.

1 (Fr.) İyi şanslar dostum.

O sırada kocamı, oğlumu, Rusya'yı düşünüyordum; utanmayla karışık acıma duygusu, gerçeklerden kaçma isteği kaplamıştı bütün benliğimi. İçimde kaynaşan duyguları enine boyuna irdeleyebilmek için, bir an önce Hotel de Baden'de tek başıma kaldığım odama dönmek istiyordum. Yalnız, araba çok uzaktaydı. L. M. yavaş yavaş yürüyor, Marki ise sanki beni yavaşlatmak istercesine adımlarını küçülttükçe küçültüyordu. Bunun üzerine ben hızla yürümeye başladım. Ama Marki gerçekten de beni yakalamaz mı? Hatta kolumu bile sıkıyordu. L. M. köşeyi döndüğü için Marki'yle baş başa kalmıştık. Yüreğimi bir korku sardı.

"Bağışla!" diyerek, kolumu kolundan çektim, ama tam o sırada bileğimdeki dantel, adamın ceketinin düğmesine takıldı. Bütün gövdesiyle üzerime abanarak danteli kurtarmaya çalışıyordu ki, eldivensiz parmakları elime dokundu. Korku ile haz arası bir duygu, büyük bir soğuk dalgası halinde bütün bedenimi sardı. Yüreğimde biriken nefreti anlatmak için yüzüne sertçe baktım. Ne yazık ki, bu bakışım kendisinden nefret ettiğimi değil, korktuğumu, heyecanlandığımı anlatmıştı ona. Ateş saçan nemli gözleri yüzümde, göğsümde, boynumda dolaşıyordu. İki eliyle birden kolumu yakaladı; aralanan dudaklarıyla beni sevdiğini, onun her şeyi olduğumu söylemeye başladı. Bir yandan da dudakları bana yaklaşıyor, elleriyle kolumu acıtıyor, sıcaklığıyla beni yakıyordu. Damarlarımdan yakıcı bir alev geçmiş gibi oldu, gözlerim kararadı, titremeye başladım. Onu engellemek için söylenebilecek bütün sözler boğazımda takılıp kalmıştı... Birden yanağımda bir öpücük hissettim, bir titreme aldı beni, ürpererek yüzüne bakakaldım. Ne konuşacak ne de kımıldayacak gücüm kalmıştı. Korku içinde, olacakları bekliyordum. Bütün bunlar bir an kadar sürmüştü. Ürküntü veren bir an kadar, Marki tüm etkileyiciliğiyle karşımdaydı. Hasır şapkasının altından görünen, kocamın alnına benzer basık,

dar alnı, kanatları inip inip kalkan düzgün güzel burnu, bol pudralı uzun bıyıkları, sakâlı, yeni tıraş olmuş yanakları, güneş yanığı boynu ile neler anlatmıyordu ki bana! Ondan nefret ediyor, ürküyordum; çünkü bana çok yabancıydı. Ama nefret ettiğim bu yabancı adamın tutkusu, coşkusu olanca gücüyle doldurmuştu benliğimi. O kaba ve biçimli ağzın öpücüklerine, yüzüklü, ince damarlı ak ellerinin okşamalarına kendimi bırakıvermek için yenilmez bir istek duyuyordum. Önümde açılıveren, beni dibine çeken yasak zevkler uçurumuna hiçbir şey düşünmeden kendimi salıvermeyi öylesine çok istiyordum ki!..

"Ne kötü yazgım varmış! Bırak, mutsuzluklar birbiri üstüne gelsin!" diye düşünüyordum.

Marki bir koluyla bana sarıldı, üzerime eğildi. "Bırak, bırak, vicdanımda daha çok ayıp, daha çok günah yığılsın!"

Tıpkı kocamın sesini andıran ses tonuyla;

"*Je vous aime*,"[2] dedi.

Eşim, çocuğum, çok önceden yaşamış, bütün ilişkimi kestiğim değerli varlıklarmış gibi göründü bana. Tam o sırada dönemecin ötesinden beni çağıran L. M.'nin sesi yükseldi. Bir anda kendime geldim, elimi kurtardım; Marki'nin yüzüne bile bakmadan L. M.'ye doğru koştum. Ancak arabaya vardıktan sonra bakabildim Marki'nin yüzüne. Şapkasını çıkarmış, gülümseyerek bana bir şeyler soruyordu. O anda kendisine karşı duyduğum o anlatılmaz tiksintiyi gene fark etmedi.

Yaşam öylesine mutsuz, geleceğim öylesine umutsuz, geçmişim o denli karanlık gözüküyordu ki! Bir şeyler söyleyen L. M.'nin ne dediğini anlamıyordum bile. L. M. beni hor gördüğünü, bana acıdığını saklamak için konuşuyor gibiydi.

Her sözünden, her bakışından bu hava seziliyordu. Ya o öpücük! Bu ayıp yakıyordu yüzümü; kocamla, minik yavrumla ilgili duyguya dayanamıyordum. Odamda yalnız kalın-

2 (Fr.) Sizi seviyorum.

ca durumumu gözden geçirebileceğime güvenmekle birlikte, orada karşılaşacağım yalnızlık korkutucu geliyordu bana.

Otelde odama getirttiğim çayı bitiremeden, sebebini bilmediğim bir telaşla Heidelberg'e, eşimin yanına akşam treniyle gitmek için hazırlanmaya başladım.

Hizmetçi kızla birlikte bindiğimiz vagon bomboştu. Tren hareket etti, pencereden yüzüme serin bir hava çarptı. Kendimi toparlamaya; geleceğimi, geçmişimi bütün gerçekliğiyle düşünmeye başladım. Petersburg'a taşındığımızdan bu yana bütün evlilik yaşantım yeni bir ışık altında gözlerimin önüne serildi. Bir pişmanlık duygusu sardı benliğimi. Köydeki ilk günlerimi, kocamla ortak hayallerimizi canlı olarak yeniden anımsadım. Petersburg'a geldiğimiz günden beri kocama ne gibi bir mutluluk verdiğimi ilk kez sordum kendime. Ona karşı büyük bir suçluluk duygusu içerisindeydim. Bir yandan da, "Niçin engellemedi beni, neden ikiyüzlülük etti, neden benimle açık açık konuşmaktan kaçındı, beni küçük düşürdü, aşkının gücünü bana karşı kullanmadı?.. Yoksa sevmiyor muydu beni?" diye düşünüyordum. Ama kocam ne kadar suçlu olursa olsun, yabancı bir erkeğin öpücüğü şuramda, yanağımda duruyordu; onu orada hissediyordum. Heidelberg'e yaklaştıkça kocamın hayali daha bir belirginleşti, karşılaşınca konuşacaklarımız daha korkunç gelmeye başladı. "Ona her şeyimi anlatacağım, pişmanlık gözyaşları dökûp kendimi bağışlatacağım," diyordum. Anlatacaklarının neler olduğunu ben de bilmiyor, ama bağışlanacağıma inanıyordum.

Sergey Mihayloviç'in odasına girip de onun azıcık afallamış, yine de sakin yüzünü görünce, anlatacağım, itiraf edeceğim, af dileyeceğim bir durumumun olmadığını anladım. Açığa vurmak istediğim üzüntülerim, pişmanlıklarım gerisin geri yüreğime gömüldü.

"Ne iyi akıl ettin! Ben de yarın sana gelmek istiyordum," dedi.

Yüzüme daha yakından bakınca korkarak;

"Neyin var? Ne oldu sana?" diye sordu.

Gözyaşlarımı güçlükle tutarak;

"Bir şeyim yok. Bir daha Baden'e dönmemek üzere geldim. Yarından tezi yok Rusya'ya, evimize gidelim," diye karşılık verdim.

Konuşmadan yüzüme bir süre baktı, baktı.

"Neler oldu? Anlatır mısın?"

Yüzümü ateş bastı, bakışlarımı yere indirdim. Kocamın gözlerinde dargın bir insanın öfkesi belirdi. Birden aklına gelebilecek olasılıklardan korktuğum için kendimden beklemediğim bir ustalıkla;

"Anlatacak bir şey yok, yalnız başıma canım sıkıldı da ondan," dedim. "Sonra seni düşündükçe üzülüyorum. Sana karşı suçlu olduğumu anlamaya başladım. Ne diye istemediğin yerlere benimle birlikte geliyorsun?"

Gözlerime yaşlar dolmuştu, konuşmamı şöyle sürdürdüm:

"Sana karşı suçluyum. Artık köye gidip hep orada kalalım."

Kocamın tavrı soğuktu.

"Bu duygulu sahneleri bırak dostum, köye dönmek istiyorsan, bu çok iyi, çünkü Avrupa için paramız az. Ama orada sürekli kalmak artık bize hayal oldu. Senin köy yaşantısına uyum sağlayacağını sanmıyorum. Dur, sen şimdi bir şey iç, iyi gelir."

Böyle diyerek uşağı çağırmak için kalktı.

Kocamın benimle ilgili düşünebileceği bütün durumları teker teker gözümün önüne getiriyor; bana çevirdiği kaçamak, çekingen bakışlarıyla karşılaştıkça onun, hakkımda korkunç şeyler düşündüğünü kabul ederek, ona içten içe kırılıyordum. "Hayır, beni anlamak istemiyor, zaten anlayamaz da!.." diye geçirdim içimden. Bebeğe bakacağımı söyleyerek odadan çıktım. Yalnız kalmak, ağlamak, durmadan ağlamak istiyordum.

IV

Uzun süre ısıtılmayan Nikolsk'taki ıssız evimiz yeniden canlandı, ama eskiden yaşanmış olanlar bir daha dirilmedi. Annem yoktu artık, biz yalnızlığımızla baş başaydık. Bu yalnızlık yalnızca gereksiz olmakla kalmıyor, üstelik bizi sıkıyordu. Hastalanmamdan dolayı o kış benim için daha da kötü geçti, ancak ikinci oğlumun doğumundan sonra iyileşebildim. Kocamla ilişkilerimiz yine başkentteki gibiydi, ama eski köy yaşantısı, çevremdeki bütün eski eşyalar, bir zamanlar kocama verdiğim değeri, ona karşı yitirdiğim duyguları anımsatıyordu bana. Kocam sanki aramızda unutulması olanaksız bir kırgınlık varmış, sanki beni bir suçum yüzünden cezalandırıyormuş, ama bunun bilincinde değilmiş gibi tavırlar takınıyordu. Oysa ne özür dilenecek ne de bağışlanacak bir dargınlık vardı aramızda. Beni, eskiden bana kendini verdiği gibi veremediği için cezalandırdığı anlaşılıyordu. Bu durum yalnız benimle ilgili değildi; hiç kimseye, hiçbir şeye veremiyordu kendini; sanki bitmiş tükenmişti. Ara sıra aklıma yalnızca beni üzmek için bu tavırları takındığı geliyordu; geçmişteki duygularının daha ölmemiş olduğunu dü-

şünüyor, onları uyandırmaya çalışıyordum. Ama o açık yürekli davranmaktan hep kaçıyor, benim içtenliğimden kuşkuya düştüğü için olacak, her türlü duygulanmadan gülünç bir şeymiş gibi çekiniyordu. Bakışı, sesi, "Konuşma, konuşma, bunların hepsini biliyorum. Neler söyleyeceğini de biliyorum, sözlerinle davranışlarının birbirine uymadığını da biliyorum" der gibiydi. Önceleri onun açık yürekli davranışlarım karşısındaki bu ürkekliğinden inciniyordum, sonraları bunun içtenliğime gereksinme duymamak olduğu kanısına vardım, bu haline alıştım. Ondan sonra ne ona kendisini sevdiğimi söyledim ne benimle dua etmesini istedim ne de piyano dinlemesi için ısrar ettim. Karı koca arasındaki göreneksel davranış kurallarına uyuyorduk, o kadar. İkimizin de ayrı yaşantısı vardı artık. O, benim katılmak istemediğim, katılınama gerek duymadığı kendi uğraşlarıyla; bense eskisi gibi onu gücendirip üzmeyen aylaklığımla yaşayıp gidiyorduk. Henüz küçük olan çocuklar bizi birbirimize bağlamaktan uzaktılar.

İşte bahar da geldi. Katya ile Sonya yazı geçirmek üzere yanımıza taşındılar. Ama Nikolsk'taki evimize yeni bir yapı ekleneceğinden hep birlikte Pokrovsk'a gittik. Emektar evimiz terasıyla, kırma masasıyla, aydınlık salondaki piyanosuyla, beyaz perdeli genç kızlık odamla ve sanki unuttuğum gençlik düşlerimle tıpatıp aynıydı, hiç değişmemişti.

Yıllarımı geçirdiğim odada iki yatak vardı şimdi. Birinde elini kolunu savurarak yatan büyük oğlumuz tombul Kokoşa benimle birlikte uyuyordu. Ötekinde ise, bebeğimiz Vanya'nın minik yüzü görünüyordu kundağının içinden. Akşamları çocukları yatırdıktan sonra gelip sessizce odanın ortasında duruyordum. Bazen bütün köşelerden, duvarlardan, unutulmuş, genç yaşlı ölülerimizin hayalleri beliriyordu. Bildik sesler genç kızlık ezgilerimi söylüyorlardı. Nerede kalmışlardı bu hayaller şimdi? Neredeydi o benim sevim-

li, tatlı şarkılarım? Bir zamanlar gerçekleşeceğine zor inandığım hayallerimin hepsi de gerçekleşmiş, birbirine karışan belirsiz düşlerim gerçeğe dönüşmüştü. Ama sonra bu gerçekler ağır, taşınması güç, tatsız bir yaşama haline gelmişti. Odam tıpkısı tıpkısına eskisi gibiydi. Pencereden görünen bahçe, geniş alan, yol, yarın kıyısındaki sıra eski yerlerindeydiler. Bendin kıyısından aynı bülbül şakımaları işitiliyor, gür çiçekler açan leylak ağacı ile evin üzerinde ışıldayan aydede yerlerinde duruyorlardı. Öte yandan bu aynı kalan, değişmeyen varlıkların bende uyandırdıkları duygu ne kadar soğuk ne kadar korkunçtu şimdi! Bana yakın gelmesi gereken şeyler ne kadar yabancıydı!

Geçmişte olduğu gibi, konuk odasında Katya ile baş başa oturarak alçak sesle yine Sergey Mihayloviç'ten konuşuyoruz. Ama şimdi Katya'nın suratı buruşmuş, cansız gözlerinde umut ve sevinç parıltıları sönmüş. Bu gözlerden bana acıdığını, üzüntümü paylaştığını okuyorum. Sergey Mihayloviç'e eskiden olduğu gibi hayran değiliz artık. Yeri geldiğinde onu çekiştiriyoruz; neden mutlu olduğumuza şaşmıyoruz. Eskiden olduğu gibi, düşündüklerimizi bağıra bağıra herkese anlatmak isteği duymuyoruz. Gizli işler çeviriyormuşçasına fısıldayarak konuşuyoruz kendi aramızda. Bu hüzün verici değişikliğin nedenlerini soruyoruz birbirimize. Kocam pek değişmedi aslında, yalnızca kaşlarının arasındaki çizgiler biraz derinleşti, şakaklarına daha çok kır düştü. Ama derin, dikkatli bakışları her zamanki gibi bir bulut parçasıyla gizlendi benden. Görünüşte ben de değişmedim; ama içimde ne sevgi ne de sevmek isteği kaldı. Çalışmak istemiyordum, kendimden hoşnut değildim. Geçmişteki dinsel coşkularım, kocama olan sevgim, yaşamın anlamıyla ilgili düşüncelerim, hepsi de çok gerilerde, erişilmez uzaklıkta kaldı. Mutluluğun başkası için yaşamak olduğu düşüncesi, eskiden doğru ve kolay anlaşılır gibi gelirdi bana, oysa şimdi

bunu anlayamıyorum. İnsan kendisi için zevkle yaşayamadıktan sonra niçin başkaları için yaşasın ki?

Petersburg'a taşındıktan sonra müzikle uğraşmayı büsbütün bırakmıştım; şimdi emektar piyanom ve notalar yeniden heveslendiriyordu beni.

Bir gün rahatsızlanarak evde kendi başıma kaldım. Katya ve Sonya, kocamla birlikte yeni yapıya bakmaya Nikolsk'a gitmişlerdi. Çay sofrası hazırdı. Aşağıya indim; bir yandan onları beklerken, bir yandan da piyanonun başına oturdum. *Ayışığı Sonatı*'nı açarak çalmaya başladım. Evde kimsecikler yoktu, bahçeye bakan pencereler açıktı, yakından tanıdığım o hüzünlü, coşkulu sesler salonu dolduruyordu. Birinci bölümü bitirince, eski alışkanlığımdan gelen bir davranışla, kocamın beni dinlerken oturduğu köşeye baktım. Yoktu, ne zamandır oturmadığı iskemlesi boş duruyordu. Batan güneşin kızıllığının vurduğu bir leylak dalı pencerenin önüne uzanmıştı, akşamın serinliği doluyordu açık camdan içeriye. Piyanoya yaslandım, yüzümü iki elimle örterek düşüncelere daldım. Geriye getiremediğim geçmişi içim sızlayarak anımsayıp geleceği korkuyla düşünerek, öylece uzun süre oturdum. Önümdeki yıllarda kendim için mutluluk payı göremiyor, gelecek günlerimle ilgili bir dilekte bulunamıyordum. "Yoksa hayatımı yaşadım mı?" diye irkildim; korkuyla başımı kaldırdım, her şeyi unutmak isteğiyle yeniden piyano çalmaya başladım. Ama hep aynı *andante* dolaşıyordu parmaklarının ucunda. "Ey Tanrım! Suçluysam bağışla beni; ya hoşuma giden şeyleri yeniden gönder ya da bundan böyle nasıl yaşayacağımı, ne yapacağımı öğret bana!" diye yakarıyordum. Önce merdivenin önünden, otların üstünden yürüyen tekerleğin gıcırtısını; sonra terastan, tanıdığım temkinli ayak seslerini duydum. Ama bu ayak sesleri eski duyguları uyandırmıyordu bende. Çaldığım parça bitince kocam bana yaklaştı, elini omzuma koydu.

"Ne iyi yaptın da bu sonatı seçtin. Çok sevdiğimi biliyorsun."

Karşılık vermedim.

"Kahvaltı yapmadın mı daha?"

"Hayır" anlamında başımı salladım, yüzümde beliren heyecan izlerini göstermemek için başımı önüme eğdim.

"Bizimkiler şimdi gelirler, at huysuzluk ettiği için yaya yürüyorlar."

"Bekleyelim," diyerek terasa çıktım.

Arkamdan onun da geleceğini sanıyordum, ama çocukların durumunu merak ederek onlara bakmaya gitti. Kocamın yanıma gelişi, iyilik okunan sesi, beni çok şeyler yitirmiş olduğum düşüncesinden uzaklaştırmaya yetti. Daha fazla ne isteyebilirdim? İyi yürekliydi, uysaldı, iyi bir koca, iyi bir babaydı. Neyimin noksan olduğunu kendim de bilmiyordum. Balkona çıktım, birbirimize içimizi döktüğümüz ilk gün oturduğum yere, terasın tentesi altındaki aynı sandalyeye oturdum. Güneş batmış, hava kararmaya yüz tutmuştu. Küçük, koyu bir bahar bulutu gelip ev ile bahçenin üzerinde asılı kalmıştı. Batan güneşin son kızıllığı, göğün mavi bir parçası, yeni parlamış olan akşam yıldızı ağaçların arasından görünüyordu. Sis inceliğindeki bir bulutun gölgesi dört bir yanı sarmıştı. Leylak ve yabani erik kokusu, sanki her yerde çiçekler açmış gibi, terasa dalga dalga yayılıyordu; insanın canı gözlerini kapamak, bir azalan, bir çoğalan bu kokuyu doya doya içine çekmek istiyordu.

Yıldız çiçekleri ile gül tomurcukları, toprağı kabartılmış koyu renk karıklarda (evleklerde) kıpırdanmadan duruyorlar; yontulmuş beyaz sopaların üstünde sanki yavaş yavaş gelişip serpiliyorlardı. Yarın ötesinde var güçleriyle bağıran kurbağalar, onları suya kaçıracak olan yağmur gelmeden önce kulak çınlatan bir sesle, koro halinde son şarkılarını tutturmuşlardı. Bu curcunanın arasından, ardı arkası kesil-

meyen ince bir su şırıltısı geliyordu kulağıma. Bülbüller birbiri peşinden ötüşüyorlar, dalдan dala ürkekçe uçuşuyorlardı. Bu yaz, bülbüllerden biri gene pencerenin altındaki fundalar arasına yuva yapma hazırlığı içindeydi. Akşama doğru dışarı çıktığımda kuş uçup gitti, yolun ötesinde bir yere kondu. Orada bir kerecik öttükten sonra, bir şeyler beklercesine sesini kesti.

Kendimi boşuna oyalıyordum; neler umut ettiğimi, neye üzülüp acıdığını bilmiyordum.

Kocam yukarı çıkarak yanıma oturdu.

"Yağmur bizimkileri ıslatacak," dedi.

"Evet," diye karşılık verdim.

İkimiz de uzun süre konuşmadık.

Esinti olmadığından bulutlar alçaldıkça alçalıyordu. Çevremiz şimdi daha sessiz, daha hareketsizdi; çiçeklerin kokusu ise daha belirgin hissediliyordu. Ansızın bir yağmur damlası terasın tentesine düşerek zıpladı, bir başkası çakıl taşlarına düştü. İri damlalı serin bir yağmur gittikçe şiddetlenerek yağmaya başladı. Bülbüller, kurbağalar sus pus oldular. Yalnız uzaktan geliyor sanılan, ince bir su şırıltısı duyuluyordu. Terasın dibine, kuru yaprakların arasına tünemiş olan bir kuş, iki ayrı tonda düzgün sesiyle durmadan ötüyordu.

Kocam bir ara kalkıp gitmek istedi. Kolundan tuttum.

"Nereye? Burası güzel değil mi?"

"Şemsiye, lastik ayakkabı göndermeli yoldakilere."

"Fazla sürmez, diner şimdi."

Kalmaya razı oldu, terasın korkuluğunun dibinde yan yana durduk. Elimi kaygan ıslak demire dayadım, başımı ileri doğru uzattım. Yağmur saçlarımı, boynumu yavaş yavaş ıslatıyordu. Yükünü boşaltarak yükselen bulut, bütün sularını üzerimize saçmıştı. Yağmurun tekdüze uğultusu, yerini yukarıdan, yapraklardan düşen damlaların tıpırtısına bırak-

mıştı. Aşağıda kurbağalar yeniden bağırmaya başladılar; tekrar kanat çırparak, ıslak çalıların arasında dolaşan bülbüllerin sesleri sağdan soldan işitilmeye başladı. Çevremiz aydınlandı. Korkuluğa dayanıp ıslak saçlarımı okşayan kocam;

"Ne kadar güzel," dedi.

Bu okşama bir sitem gibi dokundu bana, ağlamak istedim.

"Bir insan bundan başka ne isteyebilir? Hayatımdan o kadar memnunum ki! Bundan başka bir şey istemiyorum, çok mutluyum," diye sürdürdü konuşmasını.

"Bir zamanlar mutluluğunu bana böyle anlatmazdın. Ne kadar mutlu olursan ol, daha başka şeyler beklediğini söylerdin. Ama şimdi ruhumda dışa vurulmamış bir pişmanlık, içimde akıtılmamış gözyaşları varken, sen gene sakin, gene yaşamından memnunsun," diye düşündüğüm halde, şöyle karşılık verdim:

"Ben de memnunum, ama çevremdeki her şeyin böylesine güzel olmasından dolayı gene de hüzün duyuyorum. Burası sakin ve çok güzel, oysa içimde bazı şeyler eksik, ruhum karmakarışık, yeni şeyler bekliyor gibiyim. Acaba sende de doğayı seyrederken tattığın zevke karışan bir can sıkıntısı, geçmiş günlerin özlemi yok mu?"

Elini başımdan çekerek bir süre sustu. Geçmişi anımsarcasına durdu.

"Evet, önceleri, özellikle baharda ben de böyle şeyler hissederdim. Ben de gecelerimi hayaller kurarak, çeşitli istekler içinde uykusuz geçirirdim. O zamanlar aile yaşantımızın başlangıcındaydık, şimdi ise arkamızda uzun yıllar bıraktık; yaşadıklarım bu kadarıyla bile benim için yeterli, yaşamımdan memnunum."

Bunları öyle kendinden emin, öyle yapmacıksız bir ses tonuyla söylemişti ki, bu bana ne denli acı gelirse gelsin, doğruyu söylediğine hemen inandım.

"Beklediğin yeni bir şey yok mu gerçekten?" diye sordum.

İçimden geçenleri sezerek;

"Elde edemeyeceğim bir şeyi istemem ben," diye yanıtladı sorumu.

Beni bir çocuk okşar gibi okşayarak, ellerini saçlarımda bir kere daha gezdirdi.

"Bak, sen saçlarını ıslatıyorsun; yapraklara, otlara imreniyorsun. Çünkü onları yağmur ıslatıyor, çünkü sen de ot, yaprak, yağmur gibi olmak istiyorsun. Bense onlara, dünyada güzel, genç ve mutlu olan her şeye baktığım gibi bakıyor; bundan mutluluk duyuyorum."

Yüreğimin giderek daha çok sızladığını hissederek sormaya devam ettim:

"Geçmişteki herhangi bir olaydan dolayı üzüntü duymuyor musun?"

Düşüncelere dalarak sustu. İçtenlikle yanıt vermek istediğini anlıyordum. Kısaca;

"Hayır," dedi.

Dönüp gözlerinin içine baktım.

"Doğru değil! Doğru değil bu! Söylesene, geçmiş günlerimize acımıyor musun?"

"Hayır! Geçmiş günlerden dolayı memnunum, acıyacağım hiçbir şey yok."

"O günlerin geri gelmesini istemez miydin?"

Yüzünü çevirerek bahçeye doğru bakmaya başladı.

"Kanatlarımın çıkmasını nasıl istemiyorsam, bunu da istemiyorum. Olamaz böyle bir şey!"

"Olanları düzeltemez misin? Bana ya da kendine sitem etmiyor musun?"

Bana bakması için koluna dokundum.

"Beni dinliyor musun?" dedim. "Düşlediğin gibi bir yaşam sürmem gerektiğini hiçbir vakit söylemedin bana. Niçin? Neden bana kullanmasını beceremediğim bir özgürlük verdin? Beni eğitmekten, yetiştirmekten niçin yorgun düştün?

Eğer bana başka bir yön verseydin böyle tatsızlıklar geçmezdi aramızda."

Bunları çabuk çabuk söylerken sesimde yaşanmış bir aşkın izleri değil, giderek artan soğuk bir umutsuzluk, bir pişmanlık çınlıyordu.

Afallayarak bana döndü:

"Ne geçmezmiş? Anlamadım. Böylesi de kötü sayılmaz. Her şey iyiydi..."

Sonra gülümseyerek;

"Hem de çok iyi," diye ekledi.

"Yoksa anlamıyor mu beni? Ya da daha kötüsü, anlamak mı istemiyor?" diye düşündüm. Gözlerimde yaşlar belirdi.

"Sana karşı hiçbir suç işlememiş olsam, kayıtsızlığınla, hatta hor görmenle cezalandırmazdın beni. Durup dururken, bana değerli gelen her şeyimi elimden çekip almazdın."

Söylediklerimi anlamıyormuş gibiydi.

"Sevgilim, ne oldu sana?"

"Dur! Bırak da konuşayım... Kendime olan güvenimi, sana duyduğum sevgiyi, hatta saygıyı aldın elimden. Çünkü bütün bu olanlardan sonra, artık beni sevdiğine inanmıyordum. Bırak, çoktandır bana acı veren şeylerin hepsini anlatayım. Yaşamı bilmiyorduysam, onu tanıyıp öğrenmem için beni yalnız başıma bırakmanda ben mi suçluyum? Neredeyse bir yıldır kendi başıma, neyin nasıl olacağını, olması gerektiğini düşünüp anlamak isteğiyle sana dönmeye çalıştım; ama ne üzücüdür, sen bu iyi niyetimi anlamak istemedin. Ben mutsuz ve suçluymuşum, sense sitem edilemeyecek biriymişsin gibi bir tavır takındın da eline ne geçti? Sen beni yine, ikimizin de mutsuzluğuna sebep olacak o yaşantıya itmek istiyorsun."

İçten bir korku ve şaşkınlıkla;

"Bunu da nereden çıkarıyorsun?" diye sordu.

"Köyde yaşamanın benim için zor olacağını, nefret ettiğim

Petersburg'unuza bu kış yine gitmemiz gerektiğini her zaman, hem de daha dün söyleyen sen değil misin? Beni destekleyeceğin yerde, her türlü açık sözlülükten, içten, tatlı konuşmalardan kaçınan yine sensin. Bir gün alçaldığımı görürsen, başıma kakar, bir yandan da buna sevinirsin; bunu adım gibi biliyorum."

Sert ve soğuk bir tavırla konuşmamı kesti:

"Dur bakayım, sen neden böyle acı acı konuşuyorsun? Bugün bana karşı iyi duygular hissetmediğin belli. Sen beni..."

"Seni sevmediğimi söyleyeceksin, öyle değil mi? Hadi açıkça söyle!"

Bunu der demez gözlerimden yaşlar boşandı. Sedire otururak yüzümü mendille kapadım.

Beni boğan hıçkırıkları durdurmaya çalışarak, "Beni nasıl anladı işte!" diye düşünüyordum. İçimden bir ses, "Eski aşkınız bitti artık," diyordu.

Yanıma yaklaşmamış, beni avutmaya çalışmamıştı. Gücendiği belliydi. Sakin, soğuk bir sesle;

"Bana niçin sitem ediyorsun?" dedi. "Eğer seni eskisi kadar sevmediğim içinse..."

"Sevmek mi?.."

Bunu mendilin arasından fısıldamıştım, gözyaşlarım daha çok akıyordu.

"Bunda zaman ve bizler suçluyuz... Her yaşın kendine özgü sevgisi vardır..."

Kısa bir suskunluktan sonra devam etti:

"Madem ki açık sözlülük istiyorsun, sana bütün gerçekleri söyleyeyim: Bir genç kız olarak seni ilk tanıdığım o geceden sonra seni düşünmekten dolayı uykusuz geçirdiğim uzun geceler boyunca kendi kendime bir aşk yarattım. Sonra bu aşk yüreğimde serpildi, büyüdü. Aynı şekilde Petersburg ve yurtdışındaki o korkunç gecelerde yine uyuyamadım ve bana acı veren o aşkı kendi elimle yıktım. Gerçek-

te yıktığım sana beslediğim aşk değil, bana elem veren bir duyguydu. Şimdi rahatım, seni yine seviyorum, ama başka bir biçimde."

"Buna sevgi mi diyorsun? Bu sevgi değil, bir işkence. Senin için de sakıncalı olduğuna göre, neden sosyeteye girmeme izin verdin?"

"Asıl sebep bu değil dostum."

"Niçin kocalık gücünü kullanmadın, beni bağlayıp öldürmedin? Mutluluğumu oluşturan şeylerden yoksun kalmam iyi mi oldu şimdi? Utanarak yaşamayı, eziyet çekmeyi kim ister?"

Yeniden hıçkırarak ağlamaya başlamıştım, elimle yüzümü kapadım.

Bu sırada Katya ile Sonya, yağmurdan sırılsıklam, yüksek sesle konuşup gülüşerek terasa geldiler, ama bizi görünce susup geri gittiler.

Onların arkasından uzun süre ikimiz de konuşmadık. Bir hayli gözyaşı dökmüş, oldukça rahatlamıştım. Bir ara kocamın yüzüne baktım; başını bir eline dayamış, karşımda oturuyordu. Bakışımı yanıtlamak istedi, ama derin derin göğüs geçirerek yeniden suskunluğa büründü. Sonra düşüncelerini açmaya karar vermişçesine şunları söyledi:

"Evet, hepimizin, özellikle kadınların, hayatı saçma yönleriyle de yaşamaları gerektiğine inanıyorum. İşte o hoş, çekici gelen anlamsız saçmalıkları sen o zamana kadar tatmamıştın. Sendeki bu eksikliğin farkındaydım. Bu saçmalıkların hepsini yaşayıp doyman için serbest bıraktım seni. Genç bir kadının yaşamını kısıtlayıp sıkmaya hakkım olmadığını biliyordum. Oysa benim toyluk çağım çoktan geride kalmıştı."

"Beni sevdiğine, birlikte olduğumuza göre, bu boş, anlamsız yaşantıyı tanımam pek mi gerekliydi?"

"O anlamsız şeyleri sana açıklayarak geçiştirsem, bana

inanmak istesen de inanamazdın. Bunu kendin deneyip öğrenmeliydin. Şimdi öğrendin işte."

"Sen beni sevmekten çok başka şeyler düşünmüşsün."

Yine ortalığa bir suskunluk çöktü. Sonra birden ayağa kalkarak terasta gezinmeye başladı.

"Dediğin şey kırıcı, ama doğru, hem de çok doğru," dedi.

Karşımda durarak konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Sana karşı suçluyum. Ya kendime seni sevmek iznini vermeyecektim ya da seni daha yalın bir sevgiyle sevecektim."

Çekine çekine;

"Olanları unutalım," dedim.

"Evet, istesek de geçmişi geri getiremeyiz."

Bunu söylerken sesi yumuşamıştı. Elini tutup omzuma koydum.

"Yok, hepsi geriye geldi," dedim.

Elimi avcuna alarak sıktı.

"Hayır, geçmişe acımadığım doğru değildi. Uçup giden, bir daha da dönmeyecek olan o eski aşkımıza acıyorum, onun için sessiz sessiz ağlıyorum. Bunda asıl suçlu kim? Kimse bilemez. Geriye kalan aşkımız geçmişteki gibi değil, yalnızca onun izleri. O aşk hastalandı, özü ve gücü uçup gitti; onun yerine yalnız anılarımız ve şükran duygusu kaldı. Gene de..."

"Böyle konuşma... Her şey gene eskisi gibi olsun," diyerek sözünü kestim.

Gözlerinin içine baktım.

"Olabilir mi, ne dersin?" diye sordum.

Gözleri aydınlık ve sakindi; bakışları eskisi gibi hülyalı değildi.

Konuştukça, istediğim, ondan beklediğim yakınlığın bundan böyle gerçekleşemeyeceğini anlıyordum. Kocam sakin, uysal bir gülümsemeyle gülümsedi. Bana öyle geldi ki, yaşlı bir insanın gülümsemesiydi yüzünde biçimlenen.

"Sen çok gençsin, bense artık yaşlıyım. Senin aradığın şeyler içimde tükenip bitti. Kendimizi niçin aldatalım?" dedi.

Gülümsemesini sürdürüyordu. Konuşmadan yanında durdum, sinirlerim sakinleşmiş, heyecanım yatışmıştı. Bir süre sessizlikten sonra;

"Hayatı gençmişiz gibi yinelemeye, kendi kendimize yalan söylemeye çalışmayalım," dedi. "Eski kaygı ve heyecanlarımız kalmadığı için Tanrı'ya şükürler olsun. Daha fazlasını aramamıza, boş üzüntülere kapılmamıza gerek yok. Elimiz boş kalmış değil, bizim payımıza da epeyce mutluluk düştü. Artık bir kenara çekilerek, bak, yerimizi kime bırakmalıyız."

Terasın eşiğinde, sütannesinin kucağında duran oğlumuz Vanya'yı gösteriyordu. Başımı kendisine doğru eğerek alnımdan öptü.

"İşte böyle sevgili dostum."

Sanki beni öpen sevgilim değil de eski bir dosttu.

Bahçeden gecenin gittikçe fark edilen, tatlı, hoş kokulu serinliği geliyordu. Issızlığın içinden yükselen sesler daha görkemli bir hal almıştı. Gökte yıldızlar ardı ardına parlıyordu. Kocama baktım, yüreğimde bir rahatlama duydum. Bana acı çektiren hastalıklı sinirlerim koparılıp alınmış gibiydi. O coşkunluk çağıyla birlikte o çağa özgü duyguların geri dönmemek üzere çekip gittiğini, onları geri getirmenin olanaksızlığı yanında, bu duyguların şimdi can sıkıcı ve çekilmez bir yük olacağını artık açık ve sakin bir biçimde anlıyordum. Ayrıca bana çok mutlu bir geçmiş gibi görünen o yıllar gerçekten öyle miydi? Çok çok eskiden olup bitmiş gibi geliyordu o günler...

"Eh, artık çay vakti geldi," dedi.

Oturma odasına birlikte indik. Kapıda karşımıza kucağında Vanya ile sütannesi çıktı. Bebeği kucağıma aldım, açılan pembe ayacıklarını örttüm, usulca göğsüme bastırarak öp-

tüm. Oğlum, derisi buruşuk, ayrık parmaklı ellerini uykusunda yaptığı gibi oynattı; bir şey arıyormuş ya da görmeye çalışıyormuş gibi buğulu gözlerini açtı. Bu küçük gözler üzerimde durdu, sanki bir düşünce kıvılcımıyla birden parladı; tombul dudakları aralanıp kıvrılarak yüzüne bir gülümseme yayıldı. Bütün bedenimde tatlı bir gerilmeyle, onun bir yerini acıtmamaya özen göstererek, "Yavrum, yavrum!" diye bağrıma bastım oğlumu. Soğuk ayaklarını, karnını, kollarını, kısacık saçların örttüğü başını öptüm, öptüm... Kocam yanıma geldi. Bebeğin yüzündeki örtüyü kaldırdım. Çenesinin altına parmağıyla dokunarak;

"Hey, İvan Sergeyeviç!" dedi.

İvan Sergeyeviç'in yüzünü yeniden kapattım. Benden başkası ona uzun süre bakmamalıydı. Eşime döndüm, bakışları benimkileri ararken gülümsüyordu. Ne zamandır bu gözlere bakmak ilk kez kolay ve hoş geldi bana.

O günden sonra kocamla olan romansım bitti. Geçmişteki duygularım değerli, bir daha yaşayamayacağım birer anıya dönüştü. Çocuklarıma, onların babasına karşı beslediğim sevgi ise yeni bir yaşamın, çok farklı bir mutluluğun başlangıcı oldu. Bu yaşam ve bu mutluluk hâlâ sürüyor.

SONSÖZ

AİLE MUTLULUĞU

EDWARD WASIOLEK

Tolstoy, *Aile Mutluluğu*'nu yazarken birden çok şeyi amaçlamış gibidir ama hikâyede kadın meselesinin ele alınışı, yazarın güncel meselelere evrensellik kazandırma refleksiyle büyük ölçüde uyumludur. Tolstoy bu hikâyede, Avrupa ve Rus edebiyatının aşka yaklaşımındaki romantik klişeleri işlemiştir; bu klişeler George Sand'in eserlerinde ve Turgenyev'inkilerin bazılarında hâlâ beğeni toplamaktaydı. Ayrıca hikâye de yaşam öyküsel yönden güncel bir konu çevresinde örülmüştür, zira yer yer Tolstoy'un, nişanlandığı Valeria Arseneva'ya yazdığı mektupların kopyası gibidir; yazar, bu genç kadınla aralarındaki ilişkinin ve karı-koca arasındaki aşkın doğasının, kapsamlı ve –Arseneva için– yorucu bir çözümlemesine girişmiştir. Bu hikâye Tolstoy'a, genç kadının sonunda –anlaşılabilir biçimde– dinlemeye daha fazla katlanamadığı dersi tamamlama imkânı verir. *Aile Mutluluğu*, *Polikuşka*'yla *Toprak Ağasının Sabahı*'nda işlenen köylü-toprak ağası temalarından göreceli olarak uzaktır ama onlar gibi bu roman da, baskının ilk bakışta göze çarpmayan yönlerinin izini sürer. Tolstoy için iyi bir aile sevgisi bağımsız, kötü bir aile sevgisi de zorlama olandır. Ama Tolstoy için bağımsız, doğal aşkı ifade eder; doğal aşk da sosyal gelenekler-

den bağımsız olandır. Bu tür gelenekler, salonlardaki kur yapmalara özgü yapmacıklıkları olduğu kadar romantik aşka ilişkin klişeleri de içerir. Doğal bir aşk, tutkunun onu belirli bir zamana ve özel anlara hapsederek dayattığı kısıtlamalardan da özgürdür.

İşte Tolstoy'un aile sevgisine yaklaşımını orijinal bulmadığını söylerken, Troyat gibi hassas bir eleştirmenin gözden kaçırdığı da bu incelik seviyesidir: "Sevgiliye duyulan aşkın anne sevgisine dönüşmesi banal temasını Lev Tolstoy ne tümüyle yenileyebilmişti ne de ondan kurtulabilmişti. Öykü –romandan ziyade novella– her yerde aynı güzellikte değildi, beceriksizce düzenlenmişti ve şaşırtmadan cereyan ediyordu." Sert ve naksız bir açıklamadır bu. Pek çok okur taze aşka, onun geçtiği sınavlara ve sonunda olgunlaşmış bir aile sevgisine evrilişine ilişkin Tolstoy'un çizdiği bu tablonun büyüsüne kapılmıştır. Noyes'in yaptığı şu değerlendirme, esere verdiği kayıtsız şartsız onay nedeniyle Troyat'ınkinden daha isabetli değilse de, okurların romana verdikleri tepkiyi daha iyi temsil eder:

> Hikâyenin çok hoş bir tazeliği ve şiirsel bir büyüsü var. Beceriksiz sevecenliğiyle, çocukluğunu geride bırakmasına tanık olduğu genç kıza gösterdiği içten dostlukla ve bu genç kızın, bir gün, kendisini müşfik bir eski dost olarak sevmekten öteye gidebileceğini fark edince içtenlikle sevinmesiyle, erkek karakterin portresi gerçekten harika. Genç kızın tatlılığına ve içtenliğine bir de kocasının kıskançlığını uyandıran beğeni toplamaya can atması eklenince o, kocasından da çekici oluyor. Bu, kur yapmanın evlilikle sona ermediği, gerçek bir aşk hikâyesidir.

Troyat, Tolstoy'u bilinen bir tema üzerine yeni bir şey söylememekle suçlar ama Tolstoy'un bilinirliğe ve banalliğe özellikle kapı araladığını, gündelik ve sıradan olanı sanatın alanına soktuğunu gözden kaçırır.

Eseri eleştiren de ona hayran kalan da hikâyedeki, sıradanlıkları sanat alanına taşıyan sağlam damarı gözden kaçırmaktadır.

Hikâyenin amacı ne romantik aşkın yanlış olduğunu, ne şehrin yapay ve tuzaklarla dolu olduğunu, ne de evliliklerde, eşler arasındaki yaş farkı açıksa sorunların kaçınılmaz olduğunu göstermektir; hikâyenin amacı evliliğin nedeninin çocuklar ve verandada el ele oturmak olduğunu ya da Noyes'in iddia ettiğinin aksine, "kur yapmanın evlilikle sona ermediğini" göstermek de değildir. Bunlar, belki doğrudur ama bu doğrular, insanın dikkatini Tolstoy'un aktardığı daha karmaşık ve delici meselelerden başka yöne çeviren doğrulardır. Maşa'nın anne acısı, Sergey'le flörtü, evliliğinin cicim aylarındaki mutluluğu, yapmacık cilveleşmelerle şehirde geçirdiği anlamsız yıllar ve kocasına dönüşü, bunların hepsi Tolstoy'un, evlilikte eşlerin mutluluğunu ve mutsuzluğunu belirleyenin ne olduğunu anlamak için incelediği hal ve şartlardır; bu tahlilini sonucunda da yazar, *Çocukluk*'ta fark edip peşine düştüğü o bilinmeyen *x*'e ilişkin farklı bir kavrayış geliştirmeye çalışacaktır. Tolstoy insanın, hayatın hangi alanında olursa olsun, "doğru uyum"u tutturmaya daha çok yaklaştığı ilişkilerin özündeki ortaklığı, aynı zamanda da bu uyumdan şaşmasına ve uzaklaşmasına neden olan esası bulmaya çalışır. Yazar, *Çocukluk*'ta bir çocuğun yetişkinliğe geçiş evreleri, *Üç Ölüm*'de soylu bir kadının, bir köylünün ve bir ağacın ölümleri, *Aile Mutluluğu*'ndaysa insanın içinde aşkın nasıl doğup nasıl öldüğü bağlamında bununla ilgilenmiştir. Görünür içeriği, hikâyenin mesajı olarak kabul etmek, kısmen simge olması amaçlananları standartlaştırmak ve dar kalıplar içine sıkıştırmak demektir. Örneğin, *Aile Mutluluğu*'nun büyük bölümü doğa ve şehirlilik hakkındadır ama bundan –birçok kez yapıldığı gibi– Tolstoy'un yalnızca köyün iyi, şehrin kötü olduğu gibi anlamsız bir gerçeği dile getirdiği sonucunu çıkarmak yanlıştır. Doğanın hikâyedeki varlık amacı, insanlar hakkında, onların –bu örnekte– hakikati nasıl yakaladıkları ve nasıl ıskaladıkları hakkında bir şey söylemektir.

Tolstoy *Aile Mutluluğu*'nda doğal mevsimleri, duyguların değişmesine ilişkin bir analoji kurmak için kullanır. Bu analoji orijinal değildir ama Tolstoy'un onu kullanış şekli yazarın, deneyimin sihir-

li *x*'ini arayışına ilişkin bazı ipuçları verir. Örneğin, hikâye başladığında, yağan kar pencerelere kadar çıkmıştır, camlar da buz tutmuştur; tıpkı içerideki hayatın üstüne ölümün gölgesinin düştüğü ve içerinin dışarıya kendini kapadığı gibi. Dışarıdaki ölü doğa, içerideki hayatın cansızlığını yansıtır. Maşa, komşusu ve ilerideki kocası için içinde bir şeyler canlandığında, dışarıda da doğa canlandığında hayata döner. Sergey Mihayloviç'e ilkbaharda âşık olur; Ağustos'ta, meyve verme mevsimi geldiğinde de onunla evlenir; ondan uzaklaşması kış mevsimine, doğanın öldüğü zamana denk gelir. Maşa'nın şehirde geçirdiği ve kocasından, hatta kızından gittikçe uzaklaştığı yıllarda doğadan hemen hiç söz edilmez, zamanın akıp gittiğini bile anlamak zordur. Maşa'nın, bir eş ve bir anne olarak sahip olduğu doğal duygular ölmeye başladığında, doğal mevsimlerin seyrine ilişkin farkındalığı da zayıflayarak gerçeklikten uzaklaşır. Maşa'yla Sergey ilkbaharda, köyde tekrar bir araya gelirler, aşklarının tazelenmesi doğal seslerin ve manzaraların arasında gerçekleşir. Hikâyenin düğüm noktasındaki iyileşme sahnesi, Tolstoy'un hikâye boyunca kullandığı doğa analojisini tamamlar. Tolstoy değişen mevsimleri, genellikle Maşa'nın hislerinin analojisi olarak kullanır. Doğru yol izlendiğinde, Maşa'nın kalbi ve hisleri de tıpkı doğadaki şeyler gibi meyve vermeye başlar; genç kızın duygu ve düşünceleri yanlış yola saptığındaysa, onun iç dünyasıyla ölü doğa (kış) ya da doğanın yokluğu (şehir) arasında bir analoji kurulur.

Tolstoy hayli geleneksel bir retorik figürü ustalıkla işlemiştir; figürün taşıdığı anlam bu kadarla sınırlı olsaydı, bunu belirtip geçebilirdik. Nitekim birçokları böyle yapmıştır, analojiyi hikâyenin kadın kahramanıyla doğa arasında Tolstoy'un kurduğu bir uyumdan ibaret görmüşlerdir. Ama ben, Tolstoy'un çok daha fazlasını yapmaya çalıştığına inanıyorum. Tolstoy'un aktarmaya çalıştığı şey, en geniş anlamıyla, hayatın –ve bu örnekte aşkın– doğal olduğu zaman, yani insanın iç dünyasında olup bitenlerle dışarıda olup bitenler, aynı yasalara tabi olduğu zaman doğru, gerçek ve güzel

olduğudur. Başka bir ifadeyle, kendilik (duygular, dürtüler, arzular), içimizde ve dışımızda gelişen, nesnel olduğunu düşündüğümüz süreçlerden koparılmadığı zaman gerçek ve doğru bir şey cereyan ediyor demektir. Tam olarak söylemek gerekirse, hem Sergey'le Maşa'nın aşklarının varlığını sevinerek fark ettikleri ortam için, hem de Maşa'nın iç dünyasında olup bitenler için "çiçeklenmek" sözcüğünün kullanılması aslında bir analoji değildir: Dışarıdaki çiçeğin açmasını sağlayanla Maşa'nın içini çiçeklendiren aynı yasalardır. Hayattaki *x* bilinmeyenine, insanın mizacıyla dışarıdaki doğa bir olduğunda temas etmek mümkündür. Elbette ki Tolstoy, doğa figürünü tekrar tekrar ve daha da ustalıkla işleyecektir: *Savaş ve Barış*'ta Nikolay'ın *Anna Karenina*'da Levin'in ekin biçme sahnesi bu girişimin iki mükemmel örneğidir. Her iki örnekte de doğayla içsel öznel süreçlerin özdeşleşmesi, katılımcıların büyük bir uyumu yakaladıkları fevkalade "kutsal" anları taçlandırmak için kullanılmıştır. Bu ilk hikâyelerdeyse Tolstoy, böyle bir özdeşleşmeyi sanatsal olarak ifade etme konusunda henüz aynı derecede başarılı değildir. İç ve dış dünyalarımızın özdeşliği *Savaş ve Barış*'la *Anna Karenina*'da çok daha önemli ve karmaşık bir hal alacaktır ama arayış, başlangıcında da aynıdır.

Tolstoy *Çocukluk*'ta, çocuğun, çevresinde gördüğü doğal formlar kadar sağlam, net ve kesin bir şeyi kendi içinde arayışını zaten anlatmıştır. Tüm bu girişimlerin temelinde, insanın doğayla özdeşlik kurmasının mümkün ve cazip olduğuna ilişkin bir kanaat yatıyor olmalıdır. İnsan, öznel doğası –bilinci, duyguları, algıları ve istekleri– sayesinde çevresini kuşatanlardan ayrı bir varlık olduğu bilincine sahiptir; yalnızca maddi doğadan değil, aynı zamanda kendi içindeki bazı fiziksel süreçlerden de ayrıdır. Tolstoy'un istediği –gerçi bu noktada, yazar bunun henüz belli belirsiz farkında olsa gerektir– ve yapmaya çalıştığı şey, daha sonraki eserlerin tanıklığına da başvuracak olursak, kendilikle kendiliğin dışında kalan bir şeyi birbirinden ayıracak bir formül geliştirmekti. Ama insanın, doğayla özdeşlik kurması pek çok anlama gelir. Doğa değişir, dönüşür ve zamanla baş-

kalaşır. Doğayla özdeşlik kurmaya başlayan bir kendiliğin, değişen bir kendilik olması, kavramsallaştırmanın ve bilinçliliğin getirdiği sabitliğe direnmesi gerekir. Böyle "doğal" bir kendilik, nesnel ve temel etkilere tabi olacaktır. Tolstoy'un "doğal" hayat önerisinde her eserde tekrar tekrar ortaya çıkarılacak olan incelikler gizlidir.

Metnin büyük bölümünde, bir kurgu üzerinden bu tür incelikler araştırılır, hatta sınanır bile diyebiliriz – doğayla uyumlu olduğunda, yani değiştiğinde ve dönüştüğünde aşka ne olur; peki ya doğaya aykırı olduğunda, yani hiç değişmeden hep eskisi gibi kaldığında ne olur? Roman devinimsizlikleri bakımından doğaya aykırı olan duygularla başlar. Maşa'nın annesi kısa süre önce ölmüştür, o öldüğünden beri Maşa'yla ev halkının içleri de ölmüştür. Kimse dışarı çıkıp gezmez, eve gelip giden de pek azdır; ev halkı fısıldaşarak konuşur, parmak uçlarında yürür, ağlayıp sızlar. Maşa piyano çalmayı ya da kitap okumayı kabul etmez, ondan ne zaman herhangi bir şey yapması istense hemen, "ne anlamı var ki?" diye karşılık verir. Kısacası, keder ev halkının hayatını felce uğratmıştır, onları mutluluktan ve çeşitlilikten mahrum etmiştir, sabit ve tek bir duyguya hapsetmiştir. Maşa'yla ev halkı, âdet olduğu için yapmaya alıştığımız şeyi, hatta insanlığımızın ve duyarlığımızın gereğini yaparlar ama yine de Tolstoy'un, kederin yanlış bir şey olduğunu düşündüğü açık seçik ortadadır. Yazar, ilk kez *Çocukluk*'ta, Nikolay'ın annesinin ölümü karşısında Natalya Savişna'yla büyükannenin verdiği zıt tepkilerle, *Üç Ölüm*'de de ölüm döşeğindeki soylu kadının başını bekleyenlerle köylü adamın birbirine zıt tepkileriyle tasvir ettiği meseleyi burada, bir kez daha ele almıştır. Tolstoy bu örneklerin her birinde, keder dediğimiz şeyde yanıltıcı, hayat karşıtı bir ilke olduğunu söylemek ister gibidir. Yazarın, *Aile Mutluluğu*'nun açılış sahnesinde de aynı şeyi söylemek istediğine hiç kuşku yoktur, hem de bu kez bunu, daha karmaşık ve daha ayrıntılı bir şekilde yapar. Maşa'dan, hissetmesi ve ifade etmesi beklenen bu dinmek bilmeyen ve her şeyi kuşatan keder, onun gerçek hisleriyle çelişir; bu gibi durumlarda ifade edilmesine alışık olduğumuz

duyguların kutsallığını bozsa bile doğru olan Maşa'nın gerçek hisleridir. Maşa aslında, gençliğinin geride kaldığını, eğlenceleri ıskaladığını, yeni arzuların ve deneyimlerin kendisini beklediğini hisseder. Genç kızın annesi, tam da birlikte St. Petersburg'a gitmeyi planladıkları yıl ölmüştür. Maşa, annesinin ölümüne üzülmüştür ama aynı zamanda bu seyahatin vaat ettiği eğlenceyi kaçırdığı için de üzgündür. Genç kız pek çok şey hisseder ama toplumsal âdetler onun yalnızca tek bir şey hissetmesine ya da en azından tek bir şeyi ifade etmesine izin verir. Kederin, bu duyguyu paylaşanların iç gerçekliğini basite indirgeyen ve yoksullaştıran bir yönü olduğu gibi, hem başkalarından hem de insanın kendinden kaynaklanan zorlamacı bir yönü de vardır.

Ailenin komşusu ve iyi dostu olan Sergey Mihayloviç, evdeki bu kasvetli havanın yanlış olduğunu anlar. Herkes sesini alçaltarak kısık sesle konuşurken Sergey, yüksek sesle konuşarak girer eve. Güler, kahkahalar atar ve ölen anne hakkında tek kelime etmez. Sağlığında hayata çok bağlı olan babanın anısını canlandırmayı yeğler; Maşa'yı, babasını tanısaydı onu çok seveceğine ikna eder. Hizmetkâr Katya babanın anısının yad edilmesini, kederi beslemek için kullanmakta ısrar eder ve mendilini çıkarıp ağlamaya başlar. Sergey, Katya'nın bu kalıplaşmış duygusuna hapsolmayı reddeder ve Sonya'dan oyuncaklarını kendisine göstermesini isteyerek konuyu özellikle değiştirir. Çok geçmeden, küçük kızın odasından Sergey'in yüksek sesi ve Sonya'nın mutlu bağırışları duyulmaya başlar. Sergey, Maşa'ya da aynı şekilde yaklaşır: Genç kızın pişmanlıklarının, bitkinliğinin ya da moral bozukluğunun hiç üstünde durmaz. Ona can sıkıntısına hakkı olmadığını söyler, elinin altında olan şeylerle ilgilenmesini –okumasını, piyano çalmasını, plan yapmasını ve gençliğini yaşamasını– öğütler. Sergey, anı yaşama hakkının, hatta yükümlülüğünün üzerinde ısrarla durur. Sergey'e ve Tolstoy'a göre, Maşa'nın geçmişte yaşamaya, geçmiş pişmanlıklara ya da geçmiş acılara takılıp kalmaya hakkı yoktur. Genç kız anı yaşamakla yükümlüdür.

Ilkbaharın yaklaşmasının yanı sıra, Sergey ve Sergey'in kendisinde uyandırdığı duygular da Maşa'nın, iç dünyasında, yaşadığı an itibarıyla gerçekten var olanla tekrar ilişki kurmasını sağlar. Genç kız piyano çalar, okur, kendi içinde ve çevresinde olup bitenlere tepki verir, kendisinden beklenen duygulara takılıp kalmaz. Maşa, içindeki gerçekle ve öğretilmemiş olanla tekrar ilişkiye geçtiğinde yeniden hayata döner; içindeki gerçeğin ve öğretilmemiş olanın ne olduğuysa genç kızın duygusal hayatındaki farklı dönemlere bağlı olarak değişir. Annesinin yasını tuttuğu sırada genç kızın içindeki hayatı öldüren, geleneksel beklentiler olmuştur; evliliğine ilişkin mutsuzluğunun kaynağı da değişimi yok saymak ve gerçekliğin özel anlarına takılıp kalmak arzusundan kaynaklanan beklentiler olacaktır. Maşa, içindeki ve dışarıdaki hakikate, hayatla o "doğru" ilişkiyi kurmaya, en çok âşık olduğu zaman yaklaşır. Tolstoy'un sanatı, erken dönem eserlerinin hiçbirinde, Maşa'yla Sergey'in aşkının filizlendiği sahnelerdekinden daha güzel ve büyüleyici değildir. Tolstoy'un dünyasındaki "en güzel" anların özelliklerinden biri, insanın çevresiyle özdeşlik kurmasıdır. Bu örnekte, Sergey'i rahatsız eden yaş farkı, en azından bir süreliğine, hissedilmez olur ve mucizevi bir şekilde bu sorunun üstesinden gelinir. Sergey sanki çocukluğa geri dönmüştür. Küçük bir çocuk gibi Maşa'yla oynar, çitlerin üstünden atlar, normalde aptalca oyunlar sayılabilecek şeylerden keyif alır. Aşk, eylem ve duygular arasında mucizevi bir özdeşlik kurulmasını sağlamıştır.

İçlerinde hissettikleri doğal aşk ve dışlarında gelişen doğal süreç arasındaki uyum başka hiçbir yerde, aşk hakkında tek kelime dahi konuşmadıkları halde Maşa'nın, Sergey'le birbirlerine âşık olduklarını fark ettikleri geceki kadar dokunaklı ifade edilmemiştir. Maşa piyanoda Mozart çalarken, ayın doğal ışığı da açık kapılardan içeriye dolar ve mumların yapay ışığına eşlik eder. Doğal aşk kalplerini aydınlatınca, Maşa'yla Sergey yapay ışığı arkalarında bırakıp dışarıya, ay ışığına çıkarlar. Ay ışığı doğal manzarayı pırıl pırıl aydınlatır, çiy damlaları mücevher pırıltılarıyla bahçeyi sarıp çalılıların ve

ağaçların şekillerini yeniden belirler. Tolstoy gerçek aşkın, dünyayı ve dünyanın algılanışını değiştirdiğini anlatmaya çalışmaktadır, bunu da bahçedeki doğal şekilleri ay ışığıyla tekrar yaratarak yapar. Aşk, aile dostlarıyla aralarındaki alışılageldik ilişkiyi dönüştürürken, bilindik bahçeyi de doğal ışık dönüştürür. Aşkın durmaksızın yenilenen bir şey olduğu düşüncesi, biter gibi görünüp bitmeyen yol imgesiyle verilmiştir. Üzerinde yürüdükleri yol bitiyormuş gibi görünmekle birlikte bitmez, yolun kenarındaki çalılar ve ağaçlar, onlar yaklaştıkça önlerine yeni koridorlar açarlar.

Ancak Maşa flört dönemindeki aşkta takılıp kalınca ve aşkı, kafasında canlandırdığına uyacak kalıba sokmaya çalışınca, yollar kapanır ve açılmamakta direnir. Maşa'nın ileride yaşayacağı mutsuzluğa dair bir ipucunu nikâh gününde bile yakalamak mümkündür; tören gerçeği ve törenin ruhsuzluğu, genç kadının kafasında canlandırdıklarıyla hayal kırıklığı yaratacak bir zıtlık içindedir. Evliliğin ilk ayları uyum, doyum ve sevgi dolu olmakla birlikte Maşa'nın kafasında canlandırdıklarından farklıdır. Maşa evliliğin bol bol çalışmak, görev, özveri ve karı-kocanın birbiri için yaşaması anlamına geldiğini sanmıştır; hissettiği mükemmel mutluluğun yalnızca bencilce bir sevgiden; diğerine kendini sevdirme isteğinden; sebepsiz, sürekli bir neşeden; sevmek ve sevilmenin ötesindeki dünyaya karşı kayıtsızlıktan ibaret olduğunu öğrenince hem şaşırır hem sevinir. Genç kadın, karı-koca arasındaki sevginin, zihninde canlandırdığı ve arzuladığı şekle uymasını beklemeye başlayınca, evliliğe tahrif edici bir unsur dahil edilmiş olur. Kış yaklaştıkça, Maşa'nın heyecana ve kahramanca özverilere duyduğu özlem, mutluluğunu gölgelemeye başlar. Başka türlü bir sevgi düşler Maşa: Bir uçurumun kenarında ayakta durduğunu ve sevgilisinin güçlü kollarının onu düşmekten kurtardığını hayal eder. Heyecan, duygu yoğunluğu ve yeni deneyimler yaşamak ister. Flört zamanındaki ve aşkın filizlendiği günlerdeki o baş döndürücü hissin sürmesini arzu eder. Huzur veren ve değişmeyen rutiniyle evliliğin ilk aylarındaki aile sevgisinin öteki tür sevgiden aşağı kalır yanı olmadığını kendisi de kabul et-

mesine rağmen, romantik ilişkinin ilk günlerindeki dinmek bilmeyen heyecanda takılıp kalır, St. Petersburg'ta arayıp bulmak istediği de işte bu romantik ilişkidir.

Grotesk anlamda, Maşa'nın St. Petersburg'da yaşadığı da budur işte; genç kadın balolara katılır ve kendisine edilen iltifatları dinler, toplumdaki ince zevkli erkekler de ona kur yaparlar. Sergey'le açık havada, ilkbahara özgü kokular içinde, büyülü bir bahçede flört etmişlerdir; aşk duygusu ay ışığıyla aydınlatılmış, çiy taneleriyle süslenmiştir. Şehirdeki flört ilişkisi, bıkıp usanmadan hep aynı şekilde tekrarlanan anlamsız iltifatlardan ve gerçek dışı duygulardan ibaret, yapay ve sahte bir ilişkidir. Sergey'le Maşa'nın bahçedeki coşkulu eğlencelerinden farklı olarak bu ilişkide, öğrenilmiş bir dil kullanılır, öğrenilmiş davranışlar sergilenir ve tüm bunlar yapay ışıklar altında yaşanır. Maşa'yla Sergey'in flört ilişkilerini her an hissedilen bir yenilik ve değişim hissi tanımlar, sahte flört ilişkisini tanımlayan şeylerse alışkanlık, aynılık ve can sıkıntısıdır. Başlarda, Maşa'nın heyecan ve eğlence gözüyle baktığı şeyler, sonunda, onun için bile alışkanlık ve tekrar halini alır. Ancak iş işten geçmiştir artık, Tolstoy –daha sonra da pek çok kez yapacağı gibi– bizim aldatıcı ortamımızda, ilk bakışta fark edilmesi son derece güç olan ikâme bir gerçekliğin insanın varlığını nasıl ele geçirebileceğini ve sahte duyguların, düşüncelerin, hatta arzuların, insanın mizacında olanın yerine geçerek, ona nasıl ikinci bir mizaç kazandırabileceğini gösterir. Şehir ve aldatmacaları, insandaki tahrif etme ve yozlaştırma mekanizmasıyla paralellik taşıyan örnekler olarak kullanılır; ancak onları doğrudan doğruya tahrif edici mekanizmalar olarak kabul etmek mümkün değildir. Maşa'nın kocasına ve gerçek hayata yabancılaşması, genç kız daha köydeyken başlar; bu yabancılaşmaya sebep olan şey de onu, şehrin ve aldatmacaların peşinde koşmaya sevk eder; bunun tersi doğru değildir. Maşa'nın, bir süreliğine gerçekliğin yerine koyduğu yapay toplumsal formlar, kendisinin ve başkalarının içindeki bir takım öznel arzuların sonuçları olarak ortaya çıkmıştır; amaçları da, öyle görünü-

yor ki, hayatı iç rahatlatıcı, güvenli ve biçimlendirilebilir bir görüntüye sokmaktır.

Romanda üçüncü bir gönül macerası daha vardır – İtalyan markinin kaba ve duygusuz yaltaklanma girişimi. Gerçek duygular öldürüldüğünde geriye yalnızca "seks" kaldığı gerçeği, belki de, Tolstoy'un daha sonra seks ile ölüm arasında kuracağı özdeşliğin habercisidir. Baden'de, yıkıntıların arasındaki sahne pek iyi kurgulanmamıştır, zaten aslında gerekli bile değildir, zira yalnızca Maşa'nın Sergey'den ve köyden uzakta geçirdiği yıllara ilişkin Tolstoy'un söylediklerini daha da açıkça ortaya koyar. Tolstoy bu baştan çıkarma sahnesini, aldatmacanın doğal duygulara ne yaptığını vurgulamak için medeniyetin "yıkıntıları" arasına yerleştirmiş olabilir. Bu sahne için söylenebilecek en iyi şey şudur: Maşa'nın köye, Sergey'e ve doğal aile sevgisine geri dönmesi için başına bir bela gelmesi gerekmektedir; yoksa Tolstoy'un –James'in tipik olarak yaptığı gibi– Maşa'nın, şehirde yaşadıklarına ilişkin bir farkındalık geliştirmesini, bu farkındalığın da genç kadını harekete geçirmesini bekleyecek sabrı yoktur.

Maşa köye döndüğünde, kaybettiği mutluluğu bulmaktan umudunu keser. Genç yüreği sahtelikten vazgeçmiştir ama kendini hakikate açmamıştır. Maşa'nın duygu dünyası karmakarışıktır ama genç kadının içindeki bu karanlık, verandada oturmuş, güneşli havada yağan yağmuru izlerken Sergey'le aralarında geçen konuşma sırasında aydınlanır. Tolstoy'un insanın iç ve dış âlemi arasında kurduğu benzerlik, burada hem maddi hem ruhsal dünyayı ifade eden sözcük ve imgelerle yakalanır. Maşa'nın yüreğini arındıran gözyaşlarıyla, çevresindeki toprağı arındıran çisenti arasında bir analoji kurulmuştur. Hem içinde bulundukları fiziki ortamı hem Maşa'nın ruhsal durumunu tanımlamak için aynı sözcük kullanılmıştır, "açık". Ama Maşa için önceleri tam olarak açık değildir durum. Onunla ilgili her şey güzeldir ama içindeki her şey karmakarışık ve sersemleticidir, anlaşılmaz özlemlerle doludur içi. Sergey'e, arzuladığı ya da pişmanlık duyduğu bir şey olup olma-

dığını tekrar tekrar sorar. Sergey de ona, olanaksız şeyleri istemediğini ve pişmanlık duymadığını tekrar tekrar belirtir. Geçmişi değiştirmek isteyip istemediğini sorunca da Sergey kararlılıkla yanıt verir, "Hayır! Geçmiş günlerden dolayı memnunum." Sondaki bu konuşma bizi baştaki konuşmaya ya da duruma geri götürür. Sergey'in Maşa'ya son sahnede söylediği şey, ilk sahnede davranışlarıyla ima ettiği şeydir: Pişmalıkların, isteklerin, umutların ve özlemlerin yanlış olduğu. Yanlıştır çünkü bunlar, hayatı yeniden şekillendirmeye kalkar ve olduğu gibi kabul etmeyi reddeder. Ne de olsa pişmanlık, bir tür "geçmiş hayali"dir ve isteklerle, umutlarla, özlemlerle bağlantılıdır çünkü o da tıpkı diğerleri gibi, zihnimizin gerçekte olana uyguladığı bir dayatmadır. Sergey ve Tolstoy'a göre bilgelik, var olanı kabul etmekten geçer, var olan da değişir. Sergey'in ifade ettiklerinin ve Maşa'nın sonunda anlamaya başladıklarının imbikten geçirilmiş hali, Sergey'in şu sözleriyle çok güzel ifade edilmiştir: "Her yaşın kendine özgü sevgisi vardır..." Rusça'daki *pora* sözcüğü hem "zaman" hem de "mevsim" anlamına gelebilir; yani Tolstoy tek bir sözcükle roman boyunca kullandığı analojiyi hatırlatır bize. Her yaşın kendine özgü sevgisi olduğu için mutluluk, zamanın getirdiğini kabul etmekten geçer, mutsuzluk da hayata kendi kafandaki mutluluk kavramını dayatmaya kalkışmaktan doğar.

Tolstoy, olgunluk döneminde hayat ve olaylar karşısında vereceği tepkiye ilişkin ipuçları veren tamamlanmamış bir belge sunar bize. Yazarın daha sonraları kabul edeceği kaçınılmazlık kavramına dair bir şeyler burada daha şimdiden ifade edilmektedir. İnsan, hayatı şekillendirmekte değil kabullenmekte serbesttir. Üstelik kabullenilecek olan bir töz değil, içimizde de dışımızda da değişebilen bir şeydir. Zihnimizin ürünü olan ikâme gerçeklikleri harekete geçiren, keder, arzu, pişmanlık gibi itkilerdir. Bu itkilerin ortak noktası da hayatı, bir tür öznel kalıba sokmaya çalışmalardır. İnsan, hayatın "kaçınılmazlık"ını kontrol edemez, bunu yapmaya ve ikâme gerçeklikle yaşamaya her kalkıştığında hayatın bütünlüğüyle bağ-

lantısı kesilir. Maşa'nın hikâyesi, bu ilkelerin ayrıntılı bir anlatımıdır. Maşa, dünyanın ve ailevi sevginin zihninde canlandırdığı ya da arzu ettiği şeyler olamayacağını öğrenir, bunlar değişmeyen şeyler de olamaz. Ailevi mutluluk insan gençken başka bir şeydir, yaşlanınca başka bir şey. Maşa, Sergey'in kendisinden yaşça hayli büyük olduğu gerçeğini değiştiremez, kendisinden farklı bir insan olduğu gerçeğini de; Sergey de Maşa'nın kendisinden çok daha genç olduğu, bu nedenle de gençliğe özgü hatalardan ve yanlışlardan öğrenmesi gerektiği gerçeğini değiştiremez. İnsan (hikâyedeki doğa simgeciliğine dönmek gerekirse) ne mevsimlerin seyrini ne de doğasındaki "mevsim zamanlarını" değiştirebilir.

Çocukluk'ta Nikolay'ın yaşadığı dramlar, çocuğun kendi içindekilerle dışarıda gördükleri arasındaki uyuşmazlıktan, iç dünyasıyla dış dünyanın, sezgileriyle yetişkinlerin ona tanıttığı öğrenilmiş duygular, algılar ve davranışlar arasındaki karşıtlıktan kaynaklanmaktaydı. O otobiyografik hikâyede vurgu, "sahte" gerçeklerin üstündedir. Gerçekliğin bilinmeyen *x*'inin ne olduğu söylenmez ama *Aile Mutluluğu*'nda, Tolstoy bunu bir alanda –ailevi mutluluk alanında– formüle etmeye çalışır. Genel bir formül değildir bu, bütünüyle açık da değildir ama bu formülde Tolstoy'un daha sonraki formüllerine ilişkin bir şeyleri şimdiden görmek mümkündür. Ailevi mutluluğun huzur, sevgi, çocuklar ve çok çalışmak olduğunu; balo salonunun şatafatı ve galeyanı, hele İtalyan markinin kabalıkları hiç olmadığını söylemek doğrudur. Ancak böyle bir yanıt, doğru olmakla birlikte sıradandır. Ailevi mutluluk hakikati kabul etmek, hakikati görmektir. Öte yandan, hakikat her yaşta, her an ve her durumda farklıdır. Keder, pişmanlık, romantik heyecanlar gibi farklı "yanlışlar"ın ortak noktası, hepsinin de hayata bir kavramı, bir alışkanlığı, bir beklentiyi dayatması ya da illa şu veya bu olmasını buyurmasıdır. Maşa, evliliğinin ilk aylarında hayal kırıklığı yaşar çünkü evlilik Maşa'nın, eşlerin birbirleri için yaşayacağına ilişkin romantik beklentisini karşılamaz. Hayal kırıklığını yaratan onun bu beklentisidir, evlilik değil. Tolstoy'un hikâyesinden çıkan anlam

şudur: İnsan, yaşanan deneyimin değişen doğasının yanı sıra sevgilisiyle kendisinin mizacını da kabul etmişse; iç ve dış dünya arasında, kişinin mizacıyla doğa arasında ince ve hassas bir örtüşme söz konusuysa, işte o zaman ailevi mutluluktan ve gerçek aşktan söz edilebilir.

Aile Mutluluğu'nun yazıldığı günden ileri ya da bugünden geri bakıldığında, bu hikâyeyi *Anna Karenina*'nın öncülü olarak görmemek mümkün değildir. İki eser arasında, her ikisinin de evliliğe dair mutluluğu konu etmesinin dışında da bir dizi benzerlik vardır. Her iki eserde de kadın, kendinden yaşça büyük bir adamla evlidir; hem Sergey hem Karenin hayatlarının nasıl olması gerektiğinden çok emindir. İtalyan marki kendisini baştan çıkarmaya kalkışınca, Maşa evlilik hayatının rahat ve güvenli ortamına geri döner; Anna da, Vronski baloda ve trende onu baştan çıkarmaya kalkışınca, St. Petersburg'a, kocasına ve çocuğuna döner. Verandada Sergey'in ağzından çıkan özlü ve bilge sözler, Maşa'nın yüreğindeki karışıklığı ortadan kaldırır ama Karenin'in, evliliğin insanın sırtına yüklediği görev ve sorumluluklar üzerine Anna'ya çektiği veciz nutuk onun zevk zırhını delip geçemez. Romanın sonunda, Sergey'le Maşa'yı birbirlerine bağlayan, çocuklarına karşı duydukları sorumluluktur; Karenin çocuğu Anna'yı cezalandırmak için, Anna da ikinci çocuğunu Vronski'yi cezalandırmak için kullanır.

İki roman arasındaki en büyük fark, Maşa'nın, tutkunun ve gösterişin yanlışlığından ve yıkıcılığından kurtulup aklını başına toplamasında ve ailevi mutluluğunu geri kazanabilmesinde yatar. Maşa da, Anna'nın kaderini davet eder gibidir: Kocasına yabancılaşır; çocuğunu ihmal eder; cilveli, uçarı ve kibirli biri haline gelir, tıpkı hayatının geç bir döneminde, Vronski'yle birlikteliği sırasında Anna'nın olduğu gibi. Hatta yasak bir tutkuya yenik düşmesine ramak kalır. Can sıkıntısından, amaçsızlıktan ve bıkkınlıktan yakınmasına rağmen Maşa'da, Anna'nın yaşadığı fiziksel acıdan ve ıstıraptan eser yoktur. Zaman, sakin ve sabırlı bir koca, bir de ço-

cuklarla arasındaki bağ onun, aklını başına toplayıp ailevi huzuru ve mutluluğu tekrar yakalaması için yeterli olur. Maşa'nın hikâyesi fablı andırır ve mutlu bir yanı vardır, Anna'nınkiyse karanlık ve şeytanidir. Yine de Anna'nın tutkusu, Maşa'nın, hayatı arzulara uygun olarak şekillendirme dürtüsünün bir uzantısıdır. Tolstoy, Maşa'nın hikâyesinden Anna'nın trajik sonuna doğru yaptığı zaman ve sanat yolculuğu sırasında, belli ki, hayatın basit bir sorun olmadığına, basit bir çözümü de bulunmadığına kanaat getirmiştir. Yazar, *Anna Karenina*'da da ailevi mutluluğu tahrif edenin yine benzer bir esas olduğunu düşünecektir ama bu esasın daha derin ve daha karmaşık olduğunu, değişime ve çözüme daha fazla direnç gösterdiğini de görecektir. *Aile Mutluluğu* bir taslaktır; *Anna Karenina*'ysa hayata ilişkin derin ve bilge bir bakış ortaya koyar; hoş bir mizacın, zeki bir kişiliğin ve iyi niyetin, üzücü de olsa, hayata duyulan arzunun yol açabileceği yıkımlara karşı koruma sağlamayacağını kabul eder. *Aile Mutluluğu*'nda her şey açık ve anlaşılırdır; *Anna Karenina*'daysa çelişkiler ve bilinmeyenlerle karşı karşıyayızdır.

Tolstoy'un *Anna Karenina*'da, Kiti'yle Levin'in aile mutluluğunu da betimlediğini hatırlamak gerekir; bunlarınki, belki de, Sergey'le Maşa'nın aile hayatına Anna'yla Karenin'inkinden daha çok benzemektedir. Levin de, Sergey gibi, karısından yaşça büyüktür, şehirde yaşamayı o da sevmez ve toplumsal kalıpların anlamsızlıklarından hoşlanmaz. Sergey gibi o da, az ve öz konuşur ama evlilik ve hayat hakkındaki görüşlerinden, belki, biraz daha az emindir. Sergey'i hiçbir şey şaşırtmaz; Levin, evliliğinin seyri ve Kiti'nin sergilediği derinlik karşısında şaşırır; hayatına ilişkin görüşlerinin değişmesi de onu şaşırtır. Levin'le Kiti için çocuklar, mutluluklarının devamını sağlayan bir bağdır; *Aile Mutluluğu*'yla *Anna Karenina*'nın son sahneleri de birbirine benzer. Tolstoy, Anna'nın kaderindeki tutkularda, Maşa'nın kaderinde bulunmayan bir şey keşfettiyse bile, ailevi mutluluk konusunda önceki romandaki görüşünü *Anna Karenina*'da da yineler. Bu iki eser, sanatsal nitelikleri ya da ortaya

koydukları hayat anlayışı açısından kıyaslanamaz ama yine de *Aile Mutluluğu*'nu, hiç değilse mantıklı bir ifadeyle söylemek gerekirse, Anna'nın kaderini şekillendiren temel esasın bir taslağı olarak okumak mümkündür.

Çeviren SERİM AS ÖZDEMİR